Nakład trzeci.

ILUSTROWANY KALENDARZ WOJENNY „PIASTA"

NA ROK

1915

Cena 80 halerzy.

ILUSTROWANY

KALENDARZ WOJENNY

„PIASTA"

NA ROK

1915.

KRAKÓW 1915.
NAKŁADEM LUDOWEGO TOWARZYSTWA WYDAWNICZEGO.
DRUKARNIA PRZEMYSŁOWA (DAWNIEJ A. RIPPERA) SPÓŁKA Z OGR. ODP. W KRAKOWIE

STYCZEŃ

Dni	Kalendarz rzymsko-katolicki	Kalendarz grecko-katolicki	Słońce Wsch. g. m.	Słońce Zach. g. m.	Księżyc Wsch. g. m.	Księżyc Zach. g. m.
1 P.	**Nowy Rok.** Miecz	19 **Dekabr.** Bonifatja	8 14	3 53	3 30	8 38
2 S.	Makarego w. Mart.	20 Ihnatija.	8 13	3 54	4 45	9 12
3 **N.**	**1 po N. R.** *Im. Jez.*	21 **N. p. Roźd.** Jul.	8 13	3 55	6 5	9 37
4 P.	Tytusa b. Eugen b.	22 Anastazyja m.	8 13	3 57	7 27	9 55
5 W.	Telesfora p. męcz.	23 10 mucz. w Kr	8 13	3 58	8 49	10 9
6 **S.**	**Sw. Trzech Króli**	24 Naweczer., Ew.	8 13	3 59	10 10	10 21
7 C.	Lucyana m. Juliana	25 **Rożdest Chrysta.**	8 12	4 0	10 33	10 32
8 P.	Seweryna opata	26 **Sobor Pr. Boh.**	8 12	4 2	rano	10 44
9 S.	Marcyanny panny	27 **Stefana per. mucz.**	8 11	4 3	12 58	10 57
10 **N.**	**1 po 3 Kr.** Agatona	28 **N. po R.** 20 t. m.	8 11	4 4	2 27	11 14
11 P.	Hygina p. męcz.	29 14000 ubit. Mład.	8 10	4 6	3 59	11 38
12 W.	Arkadyusza męcz.	30 Anysyi.	8 9	4 7	5 29	12 13
13 Ś.	Gotfryda i Leonc.	31 Melanii.	8 9	4 9	6 48	1 7
14 C.	Eufrozyny p. Hilar.	1 **Janw. Obriz. Hosp.**	8 8	4 10	7 48	2 20
15 P.	Pawła I. pusteln.	2 Sylwestra, papy	8 7	4 12	8 28	3 46
16 S.	Marcela p. Włodzim.	3 Małachiji.	8 6	4 14	8 55	5 16
17 **N.**	**2 po 3 Kr.** Antoniego	4 **N. pr. Bohoj.** Sob.	8 5	4 15	9 13	6 42
18 P.	Kat. ś. Piotra w Rz.	5 Wig. do Bohoj.	8 4	4 17	9 26	8 3
19 W.	Ferdyn. Henryka	6 **Bohojawlenije H.**	8 3	4 18	9 37	9 20
20 Ś.	Fabiana i Seb. mm.	7 Joanna krest.	8 2	4 20	9 47	10 34
21 C.	Agnieszki p. i m.	8 Heorhja	8 1	4 22	9 57	11 47
22 P.	Wincent. i Anastaz.	9 Poliewkta mucz.	8 0	4 24	10 8	rano
23 S.	Zaśl. NMP. Rajm.	10 Hryhorya ep. nyss.	7 59	4 26	10 21	1 0
24 **N.**	**3 po 3 Kr.** Tymot.	11 **N. O Myt. i Far.** T.	7 57	4 27	10 37	2 14
25 P.	Nawróc. ś. Pawła	12 Tatyanny mucz.	7 56	4 29	10 59	3 27
26 W.	Polikarpa b. m.	13 Emyła i Straton.	7 55	4 31	11 30	4 38
27 Ś.	Jana Chryzostoma	14 Św. Otec w Syn.	7 53	4 33	12 15	5 41
28 C.	Walerego i Juliana	15 Pawła Tywejsk.	7 52	4 35	1 14	6 33
29 P.	Franciszka Salez.	16 Pokł. wer. św. P.	7 50	4·37	2 26	7 12
30 S.	Martyny, Hyacynty	17 Antonija	7 49	4 38	3 46	7 41
31 **N.**	**Staroz.** Piotra w.	18 **N. O błud. S.** Ath.	7 47	4 40	5 9	8 1

Kalendarz żydowski. 16 stycznia 1 Szebat 5675.

Jeśli w święty Paweł deszcz albo śnieg pada
Dobrych się urodzajów spodziewać wypada.

LUTY

Dni	Kalendarz rzymsko-katolicki	Kalendarz grecko-katolicki	Słońce Wsch. g. m.	Słońce Zach. g. m.	Księżyc Wsch. g. m.	Księżyc Zach. g. m.
1 P.	Ignacego b. i m. †	19 Makarya pr.	7 46	4 42	6 33	8 16
2 **W.**	**N. M. P. Gromnicznej**	20 Ewtymija.	7 44	4 44	7 56	8 29
3 Ś.	Błażeja b. i m.	21 Maksyma.	7 43	4 46	9 20	8 41
4 C.	Weroniki panny	22 Tymoftea apost.	7 41	4 48	10 45	8 52
5 P.	Agaty panny męcz.	23 Kłymentija j.	7 39	4 49	rano	9 5
6 S.	Doroty p. męcz.	24 Kseniji	7 38	4 51	12 13	9 20
7 **N.**	**Mięsop.** Romualda	25 **N. Miasop.** Hryh.	7 36	4 53	1 44	9 41
8 P.	Jana z Maty	26 Xenofonta prepod.	7 34	4 55	3 13	10 11
9 W.	Apolonii i Cyryla	27 Joanna Złatoust.	7 32	4 57	4 35	10 56
10 Ś.	Scholastyki panny	28 Efrema prep.	7 30	4 59	5 40	12 1
11 C	Objawienie NMP.	29 Per. Mosz. ś. Ihn.	7 28	5 1	6 26	1 21
12 P.	Modesta męcz.	30 **Trech światytełej**	7 27	5 3	6 57	2 48
13 S.	Katarzyny de Ricei	31 Kyra i Joanna	7 25	5 5	7 17	4 14
14 **N.**	**Zapust.** Walentego	1 **Fewr. N. Scrop.**	7 23	5 7	7 32	5 38
15 P.	Faustyny męcz.	2 **Strytenije Hosp.**	7 21	5 9	7 44	6 57
16 W.	Julianny p. i męcz.	3 Symeona	7 19	5 11	7 54	8 13
17 Ś.	*Popielec.* Alexego F.	4 Izydora	7 17	5 13	8 4	9 27
18 C.	Symeona bisk. i m.	5 Ahafyi mucz.	7 15	5 15	8 15	10 41
19 P.	Konrada wyzn.	6 Wukoła	7 13	5 16	8 27	11 55
20 S.	Leona bw.	7 Prep. Otca. Part.	7 11	5 18	8 41	rano
21 **N.**	**1 P. Wstęp.** Fortunata	8 **N. 1 posta.** Teod.	7 9	5 20	9 1	1 9
22 P.	Kat ś. Piotra w A.	9 Nykyfora mucz.	7 6	5 22	9 28	2 21
23 W.	Piotra D. i Florent.	10 Charałampja	7 4	5 24	10 6	3 28
24 Ś.	Macieja apostoła †	11 Własya	7 2	5 26	10 58	4 24
25 C.	Zygfryda b. i Wikt.	12 Mełetya i Mar. d.	7 0	5 28	12 4	5 8
26 P.	Aleksandra bisk. †	13 Martyniana	6 58	5 29	1 20	5 41
27 S.	Juliana i Leand. †	14 Teodora. Awks.	6 56	5 31	2 43	6 4
28 **N.**	**2 P. Sucha.** Romana	15 **N. 2 posta.** Onys.	6 53	5 33	4 7	6 22

Kalendarz żydowski. 15 lutego 1 Adar. 25 lutego 11 Adar. post Estery 28 lutego 14 Adar Purim.

Na święty Walek
Niema pod lodem kalek.

Po świętej Dorocie
Wyschną chusty na płocie.

MARZEC

Dni		Kalendarz rzymsko-katolicki	Kalendarz grecko-katolicki	Słońca Wsch. g. m.	Słońca Zach. g. m.	Księżyca Wsch. g. m.	Księżyca Zach. g. m.
1	P.	Albina b. i Anton.	16 Pamfyła mucz.	6 51	5 35	5 32	6 36
2	W.	Heleny w., Kaźm. kr.	17 Fteodora mucz.	6 49	5 37	6 58	5 48
3	Ś.	Kunegundy cesarz.	18 Lwa pap	6 47	5 39	8 25	7 0
4	C.	Kazimierza w.	19 Archippa ap.	6 45	5 41	9 35	7 13
5	P.	Gerazyma p.	20 Lwa ep	6 42	5 43	11 27	7 27
6	S.	Marcyana b. m.	21 Tymoteja	6 40	5 44	rano	7 46
7	**N.**	**3 P. Głucha.** Tomasza	22 **N. 3 posta.** Obr.	6 38	5 46	12 59	8 14
8	P.	Bł. Wincentego K.	23 Połykarpa jep. m.	6 35	5 48	2 25	8 54
9	W.	Franc. wd., Cyryla M	24 Obrit. Hoł. š. J.	6 33	5 50	3 35	9 52
10	Ś.	40 męczenników.	25 Tarasia ar.	6 31	5 52	4 26	11 7
11	C.	Konstantyna w.	26 Porfyrja archiep.	6 28	5 53	5 0	12 31
12	P.	Grzegorza W. p w.	27 Prokopia ar.	6 26	5 55	5 23	1 56
13	S.	Katarzyny bon.	28 Wasyłya	6 24	5 57	5 39	3 18
14	**N.**	**4 P. Sródp.** Leona	1 **Mart. N. 4 p.** T.	6 22	5 59	5 52	4 38
15	P.	Klemensa Hofb.	2 Fteodota mucz.	6 19	6 1	6 3	5 54
16	W.	Abrahama pust.	3 Jewtropia m.	6 17	6 2	6 13	7 9
17	Ś.	Gertrudy i Patryka	4 Gerasyma	6 15	6 4	6 23	8 23
18	C.	Gabryela i Cyryla.	5 Konona mucz.	6 12	6 6	6 34	9 37
19	P.	JÓZEFA obl. N. P.	6 ŚŚw. 42 mucz.	6 10	6 8	6 48	10 51
20	S.	Klaudyi i Eufemii.	7 O us. Mucz. w Ch.	6 8	6 9	7 5	rano
21	**N.**	**5 P. Biała.** Benedyk.	8 **N. 5 p.** Theofyl.	6 5	6 11	7 29	12 4
22	P.	Katarzyny Szwedz.	9 SS. 40 mucz.	6 3	6 13	8 2	1 13
23	W	Wiktor. i Pelagii	10 Kondrata mucz.	6 0	6 15	8 47	2 14
24	Ś.	Tymoteusza	11 Sofronija prepod.	5 58	6 16	9 46	3 2
25	**C.**	**Zwiastowanie N. M. P.**	12 Teofana ispowid.	5 55	6 18	10 57	3 39
26	P.	Dyzmy i Emanuela	13 Per. mosz š. Nykif.	5 53	6 20	12 16	4 6
27	S.	Jana Damasc. wdk.	14 Wenedykta	5 51	6 22	1 38	4 25
28	**N.**	**6 P. Palmowa.** Jana K.	15 **N. Cwiton.** Ahap.	5 49	6 23	3 2	4 41
29	P.	Wiktoryna i Eustaz.	16 Sawyna, Juliana	5 46	6 25	4 27	4 54
30	W.	Zozyma i Jana Klim.	17 Ałeksia prep.	5 44	6 27	5 54	5 6
31	Ś.	Kornelii i Balbiny.	18 Kiryłła archiep.	5 41	6 29	7 25	5 18

Kalendarz żydowski. 1 marca 15 Adar Szuszan-Purim 16 marca 1 Nisan. 30 marca 15 Nisan. początek Paschy. 31 marca 16 Nisan, drugie święto.

Święty Józek, wiezie trawy wózek,
Ale czasem smuci, bo śniegu przyrzuci.
Na Zwiastowanie, zlatują się bocianie.

KWIECIEŃ

Dni	Kalendarz rzymsko katolicki	Kalendarz grecko katolicki	Słońca Wsch. g. m.	Słońca Zach. g. m.	Księżyca Wsch. g. m.	Księżyca Zach. g. m.
1 C.	W. Czwartek. Teod.	19 Chrysanta i Daryi.	5 39	6 30	8 59	5 33
2 P.	W. Piątek. Franc.	20 **Wełykyj Piatok**	5 37	6 32	10 35	5 51
3 S.	W. Sobota. Ryszar.	21 Jakowa ep.	5 34	6 34	rano	6 15
4 N.	**Wielkanoc.** Izydora	22 **Woskresenije Chr.**	5 32	6 36	12 6	6 52
5 P.	**Poniedz. Wielkanoc.**	23 **Ponediłok Switłyj.**	5 30	6 37	1 25	7 45
6 W.	Wilhelma op., Cel.	24 **Wtorok Switłyj.**	5 27	6 39	2 23	8 56
7 Ś.	Epifaniusza	25 **Błahow. pr. Boh.**	5 25	6 41	3 2	10 19
8 C.	Dyonizego b.	26 Sobor Arch.	5 23	6 42	3 28	11 44
9 P.	Marcel. i Maryi Kl.	27 Św. Matrony	5 21	6 44	3 47	1 6
10 S.	Ezechiela	28 Iłaryona	5 18	6 46	4 0	2 25
11 N.	**1 po W.** Leona W.	29 **N. 2 Tomyna** M.	5 16	6 48	4 11	3 41
12 P.	Wiktora m. Dam.	30 Maryi Chyp.	5 14	6 49	4 22	4 55
13 W.	Hermenegilda	31 Ihnatya	5 11	6 51	4 32	6 8
14 Ś.	Justyna i Waler.	1 **Apr.** Maryi	5 9	6 53	4 42	7 22
15 C.	Anastazyi i Wiktor.	2 O. Tyta czudot.	5 7	6 55	4 55	8 36
16 P.	Urbana i Julii mm.	3 Nykity ispowid.	5 5	6 56	5 11	9 50
17 S.	Aniceta p. m. Stef.	4 Josyfa i Heorhja.	5 3	6 58	5 33	11 0
18 N.	**2 po W.** Apolloniusza	5 **N. 3 Myron.** Teod.	5 0	7 0	6 2	rano
19 P.	Tymona m.	6 Jewtychia jepisk.	4 58	7 2	6 43	12 3
20 W.	Wiktora; Antonina	7 Hrehorya prep.	4 56	7 3	7 37	12 56
21 Ś.	Anzelma b.	8 Irydyona ap.	4 54	7 5	8 42	1 36
22 C.	Sotera m., Teodora	9 Eupsychia mucz.	4 52	7 7	9 56	2 6
23 P.	WOJCIECHA B. M.	10 Terentja	4 50	7 9	11 15	2 28
24 S.	Fidelisa, Egberta.	11 Antypy ep.	4 47	7 10	12 35	2 45
25 N.	**3 po W.** Marka Ew.	12 **N. 4 o Razsł.** Was.	4 45	7 12	1 57	2 59
26 P.	Kleta i Marcelina	13 Artemona J.	4 43	7 14	3 22	3 11
27 W.	Tertuljana b.	14 Martyna papy	4 41	7 15	4 50	3 23
28 Ś.	Pawła od Krzyża	15 Arystarcha	4 39	7 17	6 22	3 37
29 C.	Piotra m. i Hug.	16 Ahapii i Iryny	4 37	7 19	7 58	3 53
30 P.	Katarzyny p.	17 Symeona	4 35	7 21	9 35	4 15

Kalendarz żydowski. 5 kwietnia 21 Nisan, siódme święto. 6 kwietnia 22 Nisan, ósme święto. 15 kwietnia 1 Ijar.

Na świętego Wojciecha, naszego patrona,
Już się w zbożu ukryje i zając i wrona.

MAJ

Dni	Kalendarz rzymsko-katolicki	Kalendarz grecko-2atolicki	Słońca Wsch. g. m.	Słońca Zach. g. m.	Księżyca Wsch. g. m.	Księżyca Zach. g. m.
1 S.	Filipa i Jakóba ap	18 Joanna Dekap.	4 33	7 22	11 3	4 47
2 **N**	**4 po W.** Zygmunta.	19 **N. 5 o Samaryan.**	4 31	7 24	rano	5 34
3 P.	Znalez. św. Krzyża	20 Fteodora prepod.	4 29	7 26	12 13	6 41
4 W.	Floryana, Moniki	21 Januaria mucz.	4 27	7 27	1 0	8 3
5 Ś.	Piusa papieża w. ☾	22 Fteodora Sykeota	4 25	7 29	1 31	9 29
6 C.	Jana w Ol. ap. i ew.	23 Heorhia	4 23	7 31	1 52	10 54
7 P.	Domiceli p., Bened.	24 Zacharyji, Jakow.	4 21	7 32	2 7	12 15
8 **S.**	**Stanisława biskupa**	25 Marka Ewang.	4 20	7 35	2 19	1 52
9 **N.**	**5 po W.** Grzegorza	26 **N. 6 o ślip.** Was.	4 18	7 36	2 30	2 46
10 P.	Izydora rolnika †	27 Symeona jepisk.	4 16	7 37	2 40	3 58
11 W.	Mamerta b. w †	28 Jasona ap.	4 14	7 39	2 51	5 11
12 Ś,	Pankracego †	29 Św. 9 mucz.	4 13	7 41	3 3	6 24
13 **C**	**Wnieb. P. J.** Serwac.	30 **Woznesenije Hos.**	4 11	7 42	3 18	7 38
14 P.	Bonifacego, Just. ●	1 **Maj.** Św. Jeremiji	4 9	7 44	3 38	8 49
15 S.	Zofii. Jana Chrzcic.	2 Atanazya	4 8	7 45	4 5	9 55
16 **N.**	**6 po W.** Jana Nepom.	3 **N. 7 ś. Otec.** Teod.	4 6	7 47	4 42	10 51
17 P.	Paschalisa, Brunona	4 Pełahyi mucz.	4 5	7 48	5 32	11 35
18 W.	Feliksa, Eryka	5 Iryny m.	4 3	7 50	6 33	rano
19 Ś.	Piotra, Celestyna	6 Jowa mnohostr.	4 2	7 51	7 44	12 7
20 C.	Bernardyna wyzn.	7 Znam. Cz. kr.	4 0	7 53	9 0	12 31
21 P.	Julii pm i Wiktora	8 Joana Bohosł.	3 59	7 54	10 18	12 49
22 S.	Faustyna, Emila † ☽	9 Isaiji proroka	3 58	7 56	11 37	1 4
23 **N.**	**Ziel. Swiątki.** Andrz.	10 **Soszestw. ś. Ducha**	3 56	7 57	12 57	1 17
24 P.	**Pon. Ziel. S.** Joanny	11 **Preświatoj Trójcy**	3 55	7 59	2 20	1 28
25 W.	Grzegorza VII	12 Epifanija	3 54	8 0	3 47	1 41
26 Ś.	Filipa N., Urbana †	13 Hłykeryi	3 52	8 2	5 20	1 55
27 C.	Bedy w., Jana pap.	14 Izydora mucz.	3 51	8 3	6 56	2 14
28 P.	Augustyna b. w. † ○	15 Pachom. Wełyk.	3 50	8 4	8 30	2 40
29 S	Maryi Magdaleny †	16 Teodora	3 49	8 5	9 51	3 19
30 **N.**	**1 po Sw.** Ferdynanda	17 **N. 1. Wsich świat.**	3 48	8 7	10 50	4 18
31 P.	Anieli p., Petroneli	18 Teod., Konst. i Jeł.	3 47	8 8	11 29	5 37

Kalendarz żydowski. 2 maja 18 Ijar, Lag-Beomer. 14 maja 1 Siwan. 19 maja 6 Siwan, Zielone św. 20 maja 7 Siwan. drugie święto.

Gdy się maj grzmotem odezwie o wschodzie
Rok sprzyja ziarnu i zboże w urodzie.

CZERWIEC

Dni		Kalendarz rzymsko-katolicki	Kalendarz grecko-katolicki	Słońca Wsch. g. m.	Słońca Zach. g. m.	Księżyca Wsch. g. m.	Księżyca Zach. g. m.
1	W.	Jakóba b. w., Fort·	19 Patrykja	3 46	8 9	11 54	7 5
2	Ś.	arcelina i Bla d.	20 Tałałeja	3 45	8 10	rano	8 34
3		**Boże Ciało.** Erazma	21 Konstantyna, Jeł.	3 45	8 11	12 13	9 59
4	P.	Franciszka Carac.	22 Św. m. Wasyliska	3 44	8 12	12 26	11 19
5	S.	Bonifacego b. m.	23 Mychaiła epyskop	3 43	8 13	12 37	12 35
6	**N.**	**2 po S.** Norberta, P.	24 **N. 2. Preśw. Euch.**	3 42	8 14	12 48	1 48
7	P.	Roberta Sabiniana	25 Obr. bł. Joanna kr.	3 42	8 15	12 59	3 1
8	W.	Medarda, Seweryna	26 Obr. Hławy ś. J.	3 41	8 16	1 11	4 14
9	Ś.	Felicyana, Pelag.	27 Fteraponta Swm.	3 41	8 17	1 25	4 27
10	C.	Małgorzaty król.	28 Prep. O. Nyk. ep.	3 40	8 18	1 43	6 39
11	P.	Barnaby ap.	29 Teodozyi	3 40	8 19	2 8	7 47
12	S.	Eschylego, Jana	30 Izaakja	3 40	8 19	2 42	8 46
13	**N.**	**3 po S.** Anton. z Pad.	31 **N. 3.** Jermija ap.	3 39	8 20	3 28	9 34
14	P.	Bazylego b.	1 **1 jun.** Justyna	3 39	8 21	4 26	10 10
15	W.	Wita, Modesta m.	2 Nikifora, Alexan.	3 39	8 21	5 35	10 36
16	Ś.	Benona b., Justyny	3 Łukjana	3 39	8 22	6 49	10 55
17	C.	Adolfa b., Jolanty	4 Mitrofana p., K.	3 39	8 22	8 6	11 11
18	P.	Marka, Marceliana	5 Doroteja	3 39	8 23	9 24	11 24
19	S.	Gerwazego, Protaz.	6 Wissaryona	3 39	8 23	10 42	11 35
20	**N.**	**4 po S.** Sylwerego,	7 **N. 4.** Teodota	3 39	8 23	12 1	11 47
21	P.	Alojzego Gonzagi	8 Fteodora jep.	3 39	8 24	1 24	12 0
22	W.	Paulina, Flawiusza	9 Kyryła arch.	3 39	8 24	2 51	rano
23	Ś.	Agrypiny p., Zen.	10 Tymoteja	3 39	8 24	4 22	12 15
24	C.	Nar. ś. Jana Chrzcic.	11 Wartołomeja	3 39	8 24	5 56	12 37
25	P.	Wilhelma opata	12 Onufry pustyn.	3 40	8 24	7 23	1 9
26	S.	Jana i Pawła br.	13 Akiliny i Tryfylla	3 40	8 24	8 34	1 56
27	**N.**	**5 po S.** Władysł.	14 **N. 5.** Jełysseja p.	3 40	8 24	9 22	3 6
28	P.	Leona pap. wyz. †	15 Amosa proroka	3 41	8 24	9 54	4 32
29	**W.**	**Piotra i Pawła apost.**	16 Św. Tychona	3 41	8 24	10 16	6 4
30	Ś.	Wspomn. ś. Pawła	17 Mauniła mucz.	3 42	8 24	10 31	7 34

Kalendarz żydowski. 13 czerwca 1 Tamuz. 29 czerwca 17 Tamuz (post) zburzenie świątyni.

Kiedy się Medard rozwodni
Będą deszcze sześć tygodni.

Ze świętą Małgorzatą
Zaczyna się lato.

LIPIEC

Dni	Kalendarz rzymsko-katolicki	Kalendarz grecko-katolicki	Słońca Wsch. g. m.	Słońca Zach. g. m.	Księżyca Wsch. g. m.	Księżyca Zach. g. m.
1 C.	Romualda, Teodor.	18 Leontija mucz	3 43	8 24	10 44	8 58
2 P.	Naw. NMP., Otona	19 Judy ap.	3 43	8 24	10 55	10 18
3 S.	Anatola, Heliodora	20 Metodya św m.	3 44	8 23	11 6	11 34
4 **N.**	**6 po S.** Ireneusza ☾	21 **N. 6.** Juliana m.	3 45	8 23	11 17	12 48
5 P.	Anton. Zacc., Filom.	22 Jewsewya jep. m.	3 46	8 22	11 31	3 2
6 W.	Izajasza proroka	23 Ahrypiny m.	3 46	8 22	11 48	3 16
7 Ś.	Cyryla i Metodego	24 **Rożdest. Joan. kr.**	3 47	8 21	rano	4 29
8 C.	Elżbiety kr., Eugen.	25 Feuronyi prep. m.	3 48	8 21	12 10	5 38
9 P.	Weroniki, Mikołaja	26 Dawyda prepod.	3 49	8 20	12 41	6 40
10 S.	7 Braci męcz. Aleks.	27 Sampsona	3 50	8 19	1 23	7 32
11 **N**	**7 po S** Piusa dm., P.	28 **N. 7.** Kyra i Joann	3 51	8 18	2 18	8 12
12 P.	Jana G., Marcyan. ●	29 **Ap. Petra i Pawła**	3 52	8 18	3 24	8 41
13 W	Małgorzaty p.	30 ŚS. 12 Apostoł.	3 53	8 17	4 38	9 2
14 Ś.	Bonawentury bw.	1 **Ijuł.** Kosmy i Dam.	3 54	8 16	5 55	9 18
15 C.	Rozesł. św. Apostoł.	2 Położ. r. Pr. Boh.	3 56	8 15	7 14	9 31
16 P.	Szkaplerza NMP.	3 Jakinta mucz	3 57	8 14	8 32	9 43
17 S.	Aleks., Marceliny	4 Andreja kryt.	3 58	8 13	9 50	9 55
18 **N**	**8 po S.** Szymona z L.	5 **N. 8.** Kiryłła i Met.	3 59	8 12	11 10	10 7
19 P.	Wincentego z P. ☽	6 Atanazya	4 1	8 10	12 34	10 21
20 W.	Czesława, Hieron.	7 Ftomy pr.	4 2	8 9	2 1	10 39
21 Ś.	Daniela, Praksedy	8 Prokopija mucz.	4 3	8 8	3 32	11 5
22 C.	Maryi Magdaleny	9 Pankratija	4 5	8 7	5 0	11 44
23 P.	Apolinarego bm.,	10 42 mucz nikopol.	4 6	8 5	6 16	rano
24 S.	Franc. Sal. Kryst.	11 Eufymiji, Olhy	4 8	8 4	7 13	12 42
25 **N.**	**9 po S.** Jakóba, Krz.	12 **N. 9.** Prokła i Ilar.	4 9	8 3	7 52	2 0
26 P.	Anny, matki NMP. ○	13 Hawryiła archan	4 10	8 1	8 18	3 30
27 W.	Pantaleona, Aurelii	14 Akvły ap.	4 12	8 0	8 36	5 2
28 Ś.	Wiktora, Inocent	15 Władymira	4 13	7 58	8 50	6 30
29 C.	Kunegundy p.	16 Atynogena	4 15	7 57	9 1	7 53
30 P.	Abdona, Julity m.	17 Mariny w. mucz.	4 16	7 55	9 12	9 13
31 S	Ignacego Loy,, Hel.	18 Emiliana	4 18	7 53	9 24	10 30

Kalendarz żydowski. 12 lipca 1 Ab. 20 lipca 9 Ab, post, spalenie świątyni.

Deszcz na Nawiedzenie Panny,
Pogoda pewna do Zuzanny.

W dzień świętego Jakóba chmury
Będą w zimie śniegu fury.

SIERPIEŃ

Dni		Kalendarz rzymsko-katolicki	Kalendarz grecko-katolicki	Słońca Wsch. g. m.	Słońca Zach. g. m.	Księżyca Wsch. g. m.	Księżyca Zach. g. m.
1	N.	**10 po S.** Piotra w ok.	19 **N. 10.** Makryny	4 19	7 52	9 37	11 45
2	P.	NMP. Anielskiej. ☾	20 Iłyi proroka	4 21	7 50	9 52	1 0
3	W.	Znal. św. Szczepana	21 Symeona proroka	4 23	7 48	10 12	2 14
4	Ś.	Dominika wyzn.	22 Maryi Mahdał	4 24	7 47	10 40	3 25
5	C.	NMP. Śnieżnej	23 Trofima i Teofyła	4 26	7 45	11 17	4 31
6	P	Przemien. Pańskie	24 Chrystyny mucz.	4 27	7 43	rano	5 27
7	S.	Kajetana w., Donata	25 † Uspen ś. Anny	4 29	7 41	12 7	6 11
8	N.	**11 po S.** Cyryaka, E.	26 **N. 11.** Jermoł. m.	4 30	7 39	1 10	6 43
9	P.	Romana, Juliana	27 Pantełejmona	4 32	7 37	2 22	7 7
10	W.	Wawrzyńca, Pauli 🌑	28 Prochora ap.	4 34	7 36	3 40	7 25
11	Ś.	Tyburcego, Zuzan.	29 Kałłynyka mucz.	4 35	7 34	4 59	7 39
12	C.	Klary p., Hilaryi m.	30 Syły i Syłuana	4 37	7 32	6 18	7 52
13	P.	Hipolita, Radegundy	31 Eudokiji	4 39	7 30	7 38	8 4
14	S.	Euzebiusza b. †	1 **Awh.** Proisch Kr.	4 40	7 28	8 58	8 15
15	N.	**Wniebowzięcie NMP.**	2 **N. 12** Pr. mosz.	4 42	7 26	10 21	8 28
16	P.	Rocha, Tarsycyusza	3 Isaakya prepod.	4 44	7 24	11 47	8 45
17	W.	Jacka w., Juliany	4 Sedmy Otr.	4 45	7 22	1 16	9 8
18	Ś.	Agapita, Firmina ☽	5 Ewsygnia mucz	4 47	7 20	2 43	9 41
19	C.	Juliusza, Mar. i Ruf.	6 **Preobrażen Hoso.**	4 49	7 18	4 3	10 30
20	P.	Bernarda, Samuela	7 Dometya	4 50	7 15	5 6	11 39
21	S.	Joanny, Fremiot w.	8 Emyliana jep	4 52	7 13	5 50	rano
22	N.	**13 po S.** Tymot. m.	9 **N. 13.** Maftya ap.	4 54	7 11	6 20	1 3
23	P.	Filipa i Benicyusza	10 Ławrentya m.	4 55	7 9	6 40	2 32
24	W.	Bartłomieja ap. 🌕	11 Jewpła m.	4 57	7 7	6 55	4 1
25	Ś.	Ludwika, Patrycyi	12 Fotia mucz.	4 59	7 5	7 8	5 26
26	C.	Zefiryna pm.	13 Maksyma ispow.	5 0	7 2	7 19	6 48
27	P.	Przen. r. św. Kaźm.	14 Michea proroka	5 2	7 0	7 31	8 6
28	S.	Augustyna, Aleks.	15 **Uspen. preśw. Boh.**	5 4	6 58	7 43	9 24
29	N.	**14 po S** Ścięc. ś. Jana	16 **N. 15.** Nerukoł.	5 5	6 56	7 58	10 40
30	P.	Róży Lim., Feliksa	17 Myrona m.	5 7	6 53	8 16	11 55
31	W.	Rajmunda, Paulina	18 Flora i Ław.	5 9	6 51	8 40	1 9

Kalendarz żydowski. 11 sierpnia 1 Elul.

Gdy na świętego Bernarda ziemia twarda
Zima będzie harda.

WRZESIEŃ

Dni		Kalendarz rzymsko-katolicki	Kalendarz grecko-katolicki	Słońca Wsch. g. m.	Słońca Zach. g. m.	Księżyca Wsch. g. m.	Księżyca Zach. g. m.
1	Ś.	Bronisławy, Idz. ☾	19 Andrea Str.	5 10	6 49	9 13	2 17
2	C.	Stefana króla węg.	20 Samuiła	5 12	6 47	9 58	3 17
3	P.	Zenona, Eufemii p.	21 Tadeja apost.	5 14	6 44	10 55	4 6
4	S.	Rozalii i Róży Wit.	22 Agatonika mucz.	5 15	6 42	rano	4 43
5	**N.**	**15 po S.** Waw., Just.	23 **N. 15.** Łupa m.	5 17	6 40	12 4	5 10
6	P.	Zacharyasza, Eug.	24 Ewtycha mucz.	5 19	6 37	1 19	5 30
7	W.	Anastaz. Reginy †	25 Wartołomeja	5 20	6 35	2 38	5 46
8	**S.**	**Nar. Najśw. Maryi P.**	26 Adrijana m.	5 22	6 33	3 58	5 59
9	C.	Gorgoniusza, Serg. ●	27 O. Pimena Weł.	5 24	6 30	5 18	6 11
10	P.	Mikołaja z Tol.	28 Mojseja Muryna	5 25	6 28	6 40	6 23
11	S.	Prota, Jacka, Teod.	29 Us. hławy Joanna	5 27	6 26	8 4	6 37
11	**N.**	**16 po S** Waleryana	30 **N. 16.** Ałeksandra	5 29	6 23	9 31	6 52
13	P.	Filipa Alex., Amata	31 Położenie Pojasa	5 30	6 21	11 1	7 13
14	W	Podw. św. Krzyża	1 **Sentiabr**. Mamant.	5 32	6 19	12 30	7 43
15	Ś.	Nikodema, Emila †	2 Symeona	5 34	6 16	1 52	8 27
16	C.	Kornela, Euzebii ☽	3 Antyma, Teokt.	5 35	6 14	3 0	9 29
17	P.	Piętn. ś Francisz. †	4 Wawyły	5 37	5 11	3 49	10 47
18	S.	Józefa z K., Zofii †	5 Zacharyasza pror.	5 39	6 9	4 22	rano
19	**N.**	**17 po S.** Januarego	6 **N. 17.** Cz. ś. M.	5 40	6 7	4 45	12 13
20	P.	Eust achego, Zuzany	7 Sozonta mucz.	5 42	6 4	5 2	1 40
21	W.	Mat eusza ap. i ew.	8 **Rożdest Pr. Boh.**	5 44	6 2	5 15	3 5
22	Ś	Tomasza z W. b.	9 Joakima i Anny	5 45	6 0	5 27	4 26
23	C	Lina pm., Tekli ○	10 Minodory	5 47	5 57	5 38	5 45
24	P.	NMP. od wyk. niew.	11 Św. Fyłypa apost.	5 49	5 55	5 50	7 2
25	S.	Ładysława, Kleof.	12 Awtonoma mucz,	5 51	5 52	6 4	8 10
26	**N**	**18 po S.** Cypryana	13 **N. 18.** Kornyłija	5 52	5 50	6 21	9 35
27	P.	Przen. ś. Stanisława	14 **Wozd. czesn. Kr.**	5 54	5 48	6 42	10 50
28	W.	Wacława, Eustachii	15 Nykity m.	5 56	5 45	7 12	12 1
29	Ś.	Michała archanioła	16 Ewfymiji	5 57	5 43	7 52	1 5
30	C.	Hieronima, Zofii wd.	17 Sofiji	5 59	5 41	8 44	1 58

Kalendarz żydowski. 9 września 1 Tiszri, Nowy Rok 5676. 12 września 4 Tiszri, Post Gedalja. 18 września 10 Tiszri, Sądny dzień. 23 września 15 Tiszri, Święto szałasów. 24 września 16 Tiszri, drugie święto. 29 września 21 Tiszri, Święto palmowe. 30 września 22 Tiszri koniec szałasów.

Gdy w Narodzenie pogodnie
Będzie tak cztery tygodnie.

Grzmot w dzień świętego Michała
Żyzność przyszła, Bogu chwała.

PAŹDZIERNIK

Dni		Kalendarz rzymsko-katolicki	Kalendarz grecko katolicki	Słońca Wsch. g. m.	Słońca Zach. g. m.	Księżyca Wsch. g. m.	Księżyca Zach. g. m.
1	P.	Remig., bł. Jana z ☾	18 Św. m. Minodory	6 1	5 38	9 47	2 39
2	S.	Aniołów Str.. Teof.	19 Trofyma mucz.	6 2	5 36	10 58	3 10
3	N.	**19 po S.** Kandyda	20 **N. 19.** Eustatja m.	6 4	5 34	rano	3 33
4	P.	Franciszka Seraf.	21 Kondrata apost.	6 6	5 31	12 15	3 51
5	W.	Placyda m.	22 Foki mucz.	6 7	5 29	1 33	4 5
6	Ś.	Brunona, Romana	23 Zaczat. Joan. Pr.	6 9	5 27	2 53	4 18
7	C.	Winc. Kadł Marka	24 Tekł Ap.,	6 11	5 24	4 14	4 30
8	P.	Laurencyi, Pelagii ●	25 Eufrosyniji prep.	6 13	5 22	5 38	4 43
9	S.	Dyonizego Ludw.	26 Joan. Bohosłowa	6 14	5 20	7 5	4 58
10	N.	**20 po S.** Franc. B	27 **N. 20.** Kałłystr.	6 16	5 17	8 36	5 18
11	P.	Germana, Firmina	28 Charytońa	6 18	5 15	10 9	5 45
12	W	Maksymiliana	29 Kyriaka pr.	6 20	5 13	11 37	6 25
13	Ś.	Edwarda Daniela	30 Hryhorya mucz.	6 22	5 10	12 52	7 22
14	C.	Kaliksta, Ewarysta	1 **Oktabr**. P. Pr. B.	6 23	5 8	1 47	8 37
15	P.	Jadwigi ks. Teresy ☽	2 Kypryana św. m.	6 25	5 6	2 24	10 1
16	S.	Saturnina, Florent.	3 Dionysya	6 27	5 4	2 50	11 27
17	N	**21 po S.** Wiktora	4 **N. 21** Jerofteja j.	6 29	5 2	3 8	rano
18	P	Łukasza, Trytonii	5 Charytyny m.	6 31	4 59	3 23	12 51
19	W.	Piotra z Al., Pelagii	6 Tomy ap.	6 32	4 57	3 35	2 12
20	Ś.	Jana Kant., Ireny	7 Serhya i Wakha	6 34	4 55	3 46	3 30
21	C.	Urszuli, Hilarjona	8 Pelagiji	6 36	4 53	3 58	4 46
22	P.	Filipa bm., Korduli	9 Jakowa apost.	6 38	4 51	4 11	6 1
23	S	Ignacego, Teodora ○	10 Ewłampija mucz.	6 40	4 49	4 26	7 17
24	N.	**22 po S** Rafała ar.	11 **N. 22** Fyłypa ap.	6 41	4 47	4 46	8 32
25	P.	Chryzanta, Krysp.	12 Prowa mucz.	6 43	4 45	5 13	9 45
26	W.	Ewarysta, Lucyana	13 Karpa i P.	6 45	4 43	5 49	10 52
27	Ś	Sabiny, Florentego	14 † Paraskewiji	6 47	4 40	6 36	11 49
28	C.	Szymona, Tadeusza	15 Eutymia i Łuk.	6 49	4 38	7 35	12 35
29	P.	Zenobiusza, Narcyza	16 Longina mucz.	6 50	4 36	8 43	1 9
30	S.	Marcela, Zenobii †	17 Osiji, Andreja	6 52	4 34	9 56	1 35
31	N.	**23 po S.** Lucyli. ☾	18 **N. 23** Łuki jew.	6 54	4 32	11 11	1 54

Kalendarz żydowski. 1 października 23 Tiszri, Radość z prawa. 9 października 1 Marcheszwan.

Żółknie w polu wciąż trawa
dla bydełka chudo,
Nie wesołać to sprawa,
idzie Szymon z Judą.

LISTOPAD

Dni	Kalendarz rzymsko-katolicki	Kalendarz grecko-katolicki	Słońca Wsch. g. m.	Słońca Zach. g. m	Księżyca Wsch. g. m.	Księżyca Zach. g. m.
1 P.	**Wsz. Swięt.** Juliany	19 Joiła proroka	6 56	4 31	rano	2 9
2 W.	*Dzień Zad.* Wiktor.	20 Artemja m.	6 58	4 29	12 28	2 22
3 Ś.	Huberta b., Sylwii	21 Iłariona	7 0	4 27	1 47	2 35
4 C.	Karola b., Modesty	22 Awerkja	7 2	4 25	3 8	2 47
5 P.	Zachar. i Elżbiety	23 Jakowa apost.	7 4	4 23	4 32	3 1
6 S.	Feliksa, Leonarda	24 Arethy mucz.	7 6	4 21	6 2	3 19
7 **N.**	**24 po S.** Amaranta,	25 **N. 24** Markyana	7 7	4 19	7 35	3 43
8 P.	Gotfryda i Maura	26 **Św. Dymytrya** m.	7 9	4 18	9 8	4 18
9 W.	Teodora żoł. Ursyna	27 Nestora m.	7 11	4 16	10 32	5 10
10 Ś.	Andrzeja z Aw.	28 Paraskewiji	7 13	4 14	11 38	6 21
11 C.	Marcina Felicyana	29 Anastazyi	7 15	4 13	12 23	7 45
12 P.	5 Braci Polaków	30 Zynowija i Zynow.	7 17	4 11	12 53	9 23
13 S.	Stanisł. Kost.,	31 Stachija, Narkis.	7 18	4 10	1 14	10 39
14 **N.**	**25 po S.** Józafata, J.	1 **Nojabr N. 25.** Kos.	7 20	4 8	1 30	rano
15 P.	Leopolda, Gertrudy	2 Akindyna, Pigas.	7 22	4 7	1 43	12 2
16 W.	Edmunda, Otmara	3 Josyfa, Heortia	7 24	4 5	1 54	1 20
17 Ś.	Salomei, Grzegorza	4 Joanykia	7 26	4 4	2 6	2 35
18 C	Anieli M. Romana	5 Hałaktiona	7 27	4 2	2 18	3 50
19 P.	Elżbiety wd.	6 Pawła archiep.	7 29	4 1	2 33	5 5
20 S.	Feliksa Wal., Eust.	7 Jerona, Łazarya	7 31	4 0	2 51	6 19
21 **N.**	**26 po S.** Alberta	8 **N. 26. S. A. Mych.**	7 33	3 58	3 16	7 32
22 P	Cecylii Filemona	9 Onysyfora mucz.	7 34	3 57	3 49	8 41
23 W.	Klemensa, Lukrecyi	10 Eresta ap.	7 36	3 56	4 32	9 42
24 Ś.	Jana od Krzyża	11 Miny mucz.	7 38	3 55	5 27	10 31
25 C.	Katarzyny p. i m.	12 Św. Josafata	7 40	3 54	6 32	11 9
26 P.	Sylwestra op. Piotra	13 Joanna Złatoust.	7 41	3 53	7 43	11 37
27 S.	Waleryana, Maks.	14 Fyłypa apost.	7 43	3 52	8 56	11 58
28 **N.**	**1 Adw.** Grzegorza III.	15 **N. 27.** Hurya, S.	7 44	3 51	10 11	12 14
29 P.	Saturnina, Illum.	16 Mateja ew.	7 46	3 50	11 26	12 28
30 W.	Andrzeja, Justyny	17 Hryhorya	7 47	3 49	rano	12 40

Kalendarz żydowski. 8 listopada 1 Kislew.

Gdy Wszyscy Święci jasnością nas raczą,
A Zaduszki nie popłaczą,
Marcin mrozem nie zawieje,
Wówczas, bracie miej nadzieję.

GRUDZIEŃ

Dni		Kalendarz rzymsko-katolicki	Kalendarz grecko-katolicki	Słońca Wsch. g. m.	Słońca Zach. g. m.	Księżyca Wsch. g. m.	Księżyca Zach. g. m.
1	Ś.	Eligiusza b., Natalii	18 Płatona	7 49	3 48	12 43	12 52
2	C.	Bibianny, Aurelii	19 Awdja prorok.	7 50	3 48	2 3	1 5
3	P.	Franciszka Ksaw.	20 Cb. Hryhorya D.	7 52	3 47	3 27	1 20
4	S.	Barbary, Piotra Chr.	21 **Wowed. Pr. D. M.**	7 53	3 46	4 57	1 40
5	**N.**	**2 Adw** Anastazego	22 **N. 28.** Fyłymona	7 55	3 46	6 30	2 9
6	P	Mikołaja b. i w. ●	23 Amfiłochya jep.	7 56	3 45	8 0	2 52
7	W.	Ambrożego bw dk. †	24 Ekataryny	7 57	3 45	9 18	3 55
8	**S.**	**Niep. Pocz. NMP.**	25 Kłymenta papy	7 58	3 45	10 14	5 17
9	C.	Leokadyi, Waler.	26 Ałypja stołpa	8 0	3 44	10 51	6 49
10	P	NMP. Loret., Julii	27 Jakowa mucz.	8 1	3 44	11 17	8 20
11	S.	Damazego, Sabiny	28 Stefana Pr. mucz.	8 2	3 44	11 35	9 46
12	**N.**	**3 Adw.** Aleksandra	29 **N. 29.** Paramona	8 3	3 44	11 49	11 7
13	P.	Łucyi p. m., Otylii ☽	30 Andreja apost.	8 4	3 44	12 1	rano
14	W.	Izydora, Spirydyona	1 **Dekabr.** Nauma	8 5	3 44	12 13	12 25
15	S.	Wiktora, Waler. †	2 Awwakuma pr.	8 6	3 44	12 25	1 40
11	C.	Euzebiusza. Alb.	3 Sofonija	8 7	3 44	12 39	2 55
17	P.	Łazarza, Floryana †	4 Warwary mucz.	8 8	3 44	12 46	4 9
18	S.	Oczek. NMP.	5 Sawwy pr. mucz.	8 9	3 44	1 19	5 22
19	**N.**	Tymot., Urbana	6 **N. 30. Nykołaja C.**	2 9	3 44	1 49	6 32
20	P.	Teofila, Juliusza	7 Amwrozya	8 10	3 44	2 29	7 35
21	W.	Tomasza, Sewer. ○	8 Patapia pr.	8 11	3 45	3 21	8 28
22	S.	Zenona, Honoryusza	9 **Nep. Zaczat. Boh.**	8 11	3 45	4 23	9 9
23	C.	Wiktoryi, Magdal.	10 Miny, Hermogena	8 12	3 46	5 33	9 40
24	P.	Adama i Ewy †	11 Danyiła Stołpn.	8 12	3 46	6 46	10 3
25	**S.**	**Boże Narodzenie**	12 Spiridona jep.	8 12	3 47	8 0	10 20
26	**N.**	**Szczepana pierw. m.**	13 **N. 31.** Eustratija	8 13	3 48	9 14	10 34
27	P.	Jana apost. i ew.	14 Tyrsya i Łew.	8 13	3 49	10 29	10 47
28	W.	Młodzianków mm.	15 Ełewterya j.	8 13	3 49	11 45	10 58
29	S.	Tomasza K., Daw. ☾	16 Ehhea proroka	8 13	3 50	rano	11 10
30	C.	Sabina Eugen.	17 Danyiła prorok.	8 14	3 51	1 4	11 24
31	P.	Sylwestra, Melanii	18 Sewastyana mucz.	8 14	3 52	2 28	11 42

Kalendarz żydowski. 2 grudnia 25 Kislew (Poświęcenie świątyni). 8 grudnia 1 Tebet. 17 grudnia 10 Tebet Post. oblężenie Jerozolimy.

Gdy w świętą Barbarę ostre mrozy
to na pracę gotuj wozy.
Gdy się Chrystus przed pełnią urodzi.
w następny rok urodzaj dogodzi.

TARYFA POCZTOWA.

Opłata za zwyczajne frankowane listy wynosi:

1 W Austro-Węgrzech, Bośni, Hercegowinie, Niemczech i Księstwie Lichtenstein do **20 gr.** wagi (włącznie) . . . . 10 h
2. W krajach wymienionych pod 1) do **250 gr.** wagi . . . . 20 „
3. W miejscu { do **20 gr.** wagi (włącznie) . . . . 10 „
{ do **250** „ „ „ . . . . 20 „
4. Za każde **20 gr.** do Szwajcar i . . . . 25 „
5. Do wszystkich innych krajów za pierwsze **20 gr.** . . . . 25 „
6 Za każde następne **20 gr.** . . . . 15 „

Karty korespondencyjne do krajów pod 1) wymienionych, tudzież do Czarnogóry i w miejscu . . . . 5 h
Do wszystkich innych krajów . . . . 10 „
Z odpowiedzią w obu wypadkach opłata podwójna.

Druki muszą być opłacone. Opłata wynosi w Austro-Węgrzech (bez względu na odległość), w Bośni i Hercegowinie, Niemczech i Ks. Lichtenstein:
do **50 gr.** włącznie . . . . 3 h
ponad **50** „ do **100 gr.** włącznie . . . . 5 „
„ **100** „ do **250** „ „ . . . . 10 „
„ **250** „ do **500** „ „ . . . . 20 „
„ **500** „ do **1 Kg.** . . . . 30 „

Próbki towarów muszą być opłacone. Opłata wynosi w Austro-Węgrzech (bez względu na odległość). W Bośni i w Hercegowinie, Niemczech i Ks. Lichtenstein:
do **250 gr.** włącznie . . . . 10 h
ponad **250** „ do **350 gr.** . . . . 20 „

Za przesyłki polecone opłaca się oprócz portoryum, bez względu na wagę i odległość, do wszystkich krajów . . . . 20 h

Przekazy pocztowe pieniężne muszą być opłacone. Opłata wynosi bez względu na odległość w Austro-Węgrzech:
do **20 Kor.** . . . . 10 h
od **20 Kor.** do **100** „ . . . . 20 „
„ **100** „ do **300** „ . . . . 40 „
„ **300** „ do **600** „ . . . . 60 „
„ **600** „ do **1000** „ . . . . 1 K

Za telegraficzne przesyłki pieniężne w Austro-Węgrzech:
1. porto na przekaz pocztowy jak wyżej.
2. opłatę za telegram.
3. opłatę za dostawienie telegramu, jeżeli nie był „poste-restante". (Jeżeli adresat znajduje się poza obrębem pocztowym, wówczas płaci za dostawienie telegramu na miejsce).

Za paczki bez podanej wartości opłaca się w Austro-Węgrzech i Niemczech:
1. **Do 5 Kg. wagi:**
   a) na odległość 10 mil geogr. włącznie . . . . 30 h
   b) ponad 10 mil geogr. . . . . 60 „
2. **Ponad 5 Kg. wagi:**
   a) Za pierwsze 5 K. opłaca się **kwotę** wymienioną pod 1)
   b) Za każdy dalszy Kg. lub część tegoż do **10** mil g. . . . . 6 „
   ponad **10** do **20** mil geogr. . . . . 12 „
   „ **20** do **50** „ „ . . . . 24 „
   „ **50** do **100** „ „ . . . . 36 „
   „ **100** do **150** „ „ . . . . 48 „
   „ **150** mil geogr. . . . . 60 „

SKALA STEMPLOWA.

Skala I. na weksle				Skala II. na dokumenta				Skala III. na kontrakty			
Powyżej koron	do koron	Należytość K	Należytość h	powyżej koron	do koron	Należytość K	Należytość h	powyżej koron	do koron	Należytość K	Należytość h
—	150	—	10	—	40	—	14	—	20	—	14
150	300	—	20	40	80	—	26	20	40	—	26
300	600	—	40	80	120	—	38	40	60	—	38
600	900	—	60	120	200	—	64	60	100	—	64
900	1200	—	80	200	400	1	26	100	200	1	26
1200	1500	1	—	400	600	1	88	200	300	1	88
1500	1800	1	20	600	800	2	50	300	400	2	50
1800	2100	1	40	800	1600	5	—	400	800	5	—
2100	2400	1	60	1600	2400	7	50	800	1200	7	50
2400	2700	1	80	2400	3200	10	—	1200	1600	10	—
2700	3000	2	—	3200	4000	12	50	1600	2000	12	50
3000	6000	4	—	4000	4800	15	—	2000	2400	15	—
6000	9000	6	—	4800	6400	20	—	2400	3200	20	—
9000	12000	8	—	6400	8000	25	—	3200	4000	25	—
12000	15000	10	—	800	9600	30	—	4000	4800	30	—
15000	18000	12	—	9600	11200	35	—	4800	5600	35	—
18000	21000	14	—	11200	12800	40	—	5600	6400	40	—
21000	24000	16	—	12800	14400	45	—	6400	7200	45	—
24000	27000	18	—	14400	16000	50	—	7200	8000	50	—
Od każdych dalszych 3000 K opłaca się o 2 K więcej, przyczem resztę nie wynoszącą 3000 K za pełne 300 liczyć należy (Ust. z 8/3 180 76 r. L. 26 Dz. u. p.).				Od każdych dalszych 800 K opłaca się o 2·50 K więcej przyczem resztę nie wynoszącą 800 K za pełne 800 K uważać należy (Ust. z 13/12 1862 r. L. 89 Dz. u. p.)				Od każdych dalszych 400 K opłaca się o 2·50 K więcej, przyczem resztę nie wynoszącą 400 K za pełne 400 K uważać należy. (Ust z 13/22 1862 r. L. 89 Dz. u. p.).			

Ten rok...

Ten rok, co idzie światu,
On nie jest ludom nowy!
Też same niesie krzywdy,
Też same w nim okowy.

Taż sama dusz niewola,
Też same łzy daremne,
Tych samych bezpraw noce.
Też same mroki ciemne.

A przecież piersi ludów
Przewiewa skróś otucha,
Że zbliży się już ranek,
Że noc przemija głucha...

I prężą się ramiona,
By zrzucić stare brzemię,
I wiosny pożądanie
Przenika całą ziemię.

I budzą się z letargu
Odwiecznych snów — mogiły,
I duch już światem chodzi
I rusza ziemnej bryły.

Tę iskrę, co rozpali
Jutrzenkę wieku nową,
Narody z serc swych stali
Wykrzeszą piorunową.

Tę jasność, co zadnieje
Na lądy i na morza,
Wolności wieszcząc słońce,
Roznieci ludów zorza.

Idziemy w nowe świty,
Dni nowych — idziem — straż...
Nie dany, lecz zdobyty —
Rok Nowy będzie nasz!

Marya Konopnicka.

WINCENTY WITOS.

NASZE ZADANIA PO WOJNIE.

Jaki będzie koniec owych strasznych, wprost opisać się niedających zapasów wojennych — dziś niepodobna odgadnąć. Jaki będzie układ sił poszczególnych państw, krajów i narodów europejskich, jak będzie wyglądać w przyszłości karta Europy, to są wszystko rzeczy, o których na razie nie wiemy, ale które nas interesują i obchodzą.

Bardziej jednak musi nas obchodzić to, co będzie z nami, co z naszym narodem, co nam wojna przyniesie.

Żyjemy słuszną nadzieją, że wojna, w ofierze której daliśmy wszystko, cośmy posiadali, da wolność upragnioną, da to, co każdemu szanującemu się narodowi jest najdroższem, jest skarbem nieocenionym.

Świadomość tę i pragnienie ma dziś cały naród, wszystkie jego warstwy, owe wielkie miliony, które do niedawna jeszcze o tem nie śniły.

Stąd to pochodzi, że mimo krzywd i bolów, tak ciężko serce i duszę raniących, mało słychać jęków i narzekań, bo każdy czuje, że przychodzą wielkie rzeczy, wielkie chwile, przychodzą przemiany, które bóle podobne muszą poprzedzać.

Naród się gotuje, a nawet jest przygotowany na przyjęcie tej wielkiej chwili i na myśl mu nie przychodzi, by mogło być inaczej.

Ci, którzy losy narodów mają lub będą mieć w swoim ręku, muszą to mieć na uwadze, że to jest pragnienie, pragnienie jednozgodne dwudziestomilionowego narodu polskiego.

Kulturny i wielki naród polski zasłużył przecież na więcej, niż nieskończenie mniej kulturni, a raczej dzicy Albańczycy.

Historya wykazała tylokrotnie, że żadne wypadki dziejowe, żadne przewroty nie potrafiły złamać, a tem więcej zmieść z widowni narodu, który zachował swoją świadomość, siłę ducha i ciała.

Byt jego i losy mogą być cięższe, lub lżejsze, lecz istnieniem jego żadna siła ludzka nie jest w stanie zachwiać.

Przeszło stuletnie dzieje porozbiorowe narodu polskiego, jego walki i zmagania się z potęgami światowemi dowiodły, że naród nasz tę siłę i odporność w wysokim stopniu posiada.

Siła ta wzmogła się niesłychanie, gdy milionowe zastępy ludu, obojętne do niedawna, czują i myślą po polsku, czyli że świadomych Polaków jest dziś co najmniej kilka razy więcej, niż było przed laty kilkunastu.

Mimo niekorzystnych warunków, wynikających z przyczyn politycznych, dorobek naszego narodu i ludu był tak wielki, że dziś dopiero da się to ocenić, gdy on z powodu wojny ginie przed naszemi oczami.

Był on tem większy i cenniejszy, że był owocem jedynie naszej pracy i naszych zabiegów.

Wojna obecna — to uderzenie piorunu straszliwe w zdrowego i silnego dęba, które nie potrafiło go zmiażdżyć, aczkolwiek zadało mu bolesne rany.

Wielu najlepszych synów tej ziemi, niestrudzonych nigdy pracowników, nie wróci już nigdy, bo kości swoje złoży do łona matki-żywicielki. Wielu krwią swoją zrosi obficie tę ziemię i wróci kalekami, by być ciężarem i komu i sobie. Z kwiatu narodu, z owej płomiennej, zapalnej, pełnej poświęcenia młodzieży, szczątki powrócą zapewne, wielu bowiem polegnie śmiercią bohaterską, zimne żelazo przetnie niejedną nić żywota. Chwila zapewne nie zbyt daleka, gdy przed całym narodem stanie zagadnienie: Co teraz?

Co należy czynić, by głodnych nakarmić, aby, będąc silni duchem mogli być silni i ciałem? Jak przystąpić do owej olbrzymiej, latami trwającej pracy nad odbudową zniszczonego dorobku na każdem polu naszej pracy narodowej i społecznej?

Odpowiedź na to krótka i nie trudna: połączenie i skonsolidowanie wszystkich sił, jakimi naród rozporządza do wspólnej dla wszystkich drogiej i koniecznej pracy.

Nieszczęście zawsze ludzi jednoczy, a gdyby obecnie u nas stało się inaczej, byłby to wyrok, skazujący naród na marną egzystencyę i powolny zanik.

Niezawodnie, że w społeczeństwie naszem istnieją i istnieć będą sprzeczne sobie społeczne interesy stanów i stronnictw, nie są one jednak taką przepaścią, by stanowiły nieprzepartą zaporę interesowi wyższemu, jakim jest dobro kraju i narodu.

Miłość ojczyzny, troska o jej przyszłość, będzie tą różdżką czarodziejską, która wszystkich dobrych Polaków pociągnie do wspólnej pracy.

Naturalną jest rzeczą, że obowiązkiem będzie rządu, ażeby przez pomoc, rozmiarowi katastrofy odpowiednią, stworzył podstawę, bez której wszelka akcya będzie niemożliwą. Ludzie, których dobytek wojna oszczędziła, mają ten sam obowiązek.

Mamy nadzieję, że ten obowiązek spełnią; przynajmniej naród tego się po nich spodziewać ma prawo.

Zaznaczyć tu pragnę, że w szczegóły wdawać się nie chcę, chcę tylko rzucić parę myśli, jak ja tę rzecz pojmuję i wywołać wymianę zapatrywań ludzi, którzy się tą sprawą zajmują.

I. Przedewszystkiem na czele tej roboty powinna stanąć sprawa ziemi, t. j. uczynienia ją zdolną do uprawy i zatrzymania jej w rękach polskich.

Nie da się ukryć, że egzystencya bardzo wielu rodzin została poważnie zachwianą, a gdyby tych ludzi zostawiono swojemu losowi, to musieliby oni paść ofiarą spekulacyj lichwiarskich tych, którzy zebrali soki tej ziemi w postaci gotówki, uwieźli w bezpieczne miejsca, ażeby w stosownym czasie powrócić i rozpocząć swoją niszczycielską robotę.

W tym celu powinniśmy się zdobyć na założenie wielkiej instytucyi kredytowo parcelacyjnej, za pomocą której dałoby się utrzymać ziemię w rękach polskich i regulować parcelacyę, która niezawodnie będzie mieć miejsce.

Hasło: ziemia polska i chleb polski dla Polaków powinno być dla wszystkich świętem przykazaniem.

Sieć spółek w różnych kierunkach pracujących, a opartych o centralną jednolitą organizacyę, powinna ogarnać kraj cały. Organizacye te powinny mieć podkład ogólny, ażeby wszędzie mogły rzucić swoją pomoc, gdzie tego zaistnieje potrzeba. To samn powinno się czynić, by w miastach uratować polskie posiadłości, utrzymać ich polski charakter.

2. Niezmiernie ważną rzeczą będzie, ażeby handel i przemysł, który siłą naturalną musi się szybko rozwijać, ująć w swoje ręce. Tylko w ten sposób da się chleb setkom tysięcy i uchronić się może od wyzysku

Pora po wojnie będzie może najstosowniejszą, ażeby w ręce kraju dało się ująć i wyzyskać odpowiednio jego naturalne bogactwa, które stanowiłyby podstawę do stworzyć się mającego przemysłu fabrycznego. Tu już jest pole do popisu, a raczej obowiązek narodowy, naszej arystokracyi i kapitalistów, którzy mają ulokowaną gotówkę w bankach zagranicznych.

3. Wszelkie prawie rzemiosła tak po wsiach jak miasteczkach zostały zupełnie podcięte, gdyż ludzi zabrano w ogromnej większości do wojska i pociągnięto do świadczeń wojennych.

a warsztaty pracy i naczynia potrzebne, nieodzowne często, zużyto jako opał.

Tu również musi mieć miejsce pomoc zorganizowana, któraby potrafiła jak najspieszniej postawić ten stan na nogi, gdyż bez jego pomocy, nawet w pierwszych chwilach, nie będzie można nic rozpocząć.

Jeżeli to ma być uskutecznionem, to do wykonania tego ogromu pracy muszą się znaleźć tak obecnie jak i na przyszłość odpowiednio przysposobieni i wykształceni fachowo ludzie. Tych mieliśmy zawsze bardzo mało, a po wojnie będziemy ich mieć daleko mniej. Ci co są, powinni być wyszukani i odpowiednio użyci, a społeczeństwo chyba już obecnie zrozumie, że więcej da krajowi i przyszłości naszej wolno pracujący fachowiec, niż mól biurokratyczny, zasklepiony w sobie i w formach utartych.

Wogóle powinno się obecnie wyzbyć wielu form i formalności, które na każdym kroku krępowały pracę i postęp i dać możność każdemu do wyzyskania swoich zdolności.

4. Tu wysuwa się na czoło prawie, wszelkiej pracy przyszłej, sprawa nauki i wychowania.

Ani jakość ani poziom, na którym do tego czasu ona stała wogóle, w szczególności zaś w szkołach ludowych, nie wydały wyników zadowalniających, a przecież świat idzie naprzód i żąda wciąż więcej; my też nie możemy pozostać w tyle.

Tu też powinna nastąpić rewizya metod dzisiejszych i gruntowna zmiana sposobu i poziomu nauczania; kierunek ten ujawniły wypadki obecne.

Wielkie wstrząśnienia i katastrofy mają to do siebie, iż budzą energię ludzką i czynią zdolną do czynów i wysiłków, do jakich w normalnych czasach nie byłaby zdolną. To samo dzieje się i z pojedynczymi ludźmi.

Po katastrofie, jaka spadła na nasz naród, powinno nastąpić owo wielkie przeobrażenie się i odrodzenie.

Niezawodnie, że wysoce rozwinięte pojęcie partyjności będzie stanowić pewną przeszkodę, jeśli te partye jednak będą na seryo myśleć nad dobrem kraju, to pogodzenie jednego z drugim będzie łatwą rzeczą.

Dla wypracowania szeroko i głęboko pomyślanego programu pracy na przyszłość, dla wyrównania różnic partyjnych, o ile one miałyby miejsce, gdyż przecie dość będzie spraw, które da się usunąć po za nawias tych walk, powinno się wybrać komisyę z łona stronnictw politycznych, z dobraniem ludzi fachowych i bezinteresownych.

Komisya ta nie powinna być zbyt liczna, ażeby się nie utopiła w powodzi słów i dyskusyi.

Stronnictwa powinny wtenczas wysłać nie tylko reprezentantów, lecz przedewszystkiem ludzi, którzy podołać potrafią pewnemu kierunkowi pracy.

Nie można tu naturalnie ani pomyśleć o tem, ażeby znowu owi wieczni przedstawiciele z rodu i tradycyi mieli monopol reprezentowania, gdyż wszyscy równo muszą być uwzględnieni.

Wojna sama i okoliczności jej towarzyszące stworzyły sporą dozę goryczy także w samem społeczeństwie, co się niezawodnie do harmonii nie przyczyni.

Lud ma żal, i to słuszny, do wielu

że w ciężkiej chwili

myśląc o własnem bezpieczeństwie, nie raczyli dać mu wskazówek i rad co do sposobu postępowania w czasach tak ciężkich, zaś obecnie wrócili z pretensyami.

Nie można również chować prawdy pod korzec i nie podnieść tego z przykrością prawdziwą, że *i ze strony ludu były wykroczenia nieposzanowania cudzej własności*. Nie były one na szczęście liczne, a pewnie tu i ówdzie pod pewnym przymusem spełniane, i to przez indywidua, znane od dawna; niestety, były jednak wypadki, że ludzie za poważnych uważani, splamili sobie również ręce.

Cudza własność jest święta i powinna pozostać nietkniętą, bez względu na to, jakie są stosunki.

Łatwo utrzymać się na tym poziomie, gdy za rękę trzyma sąd i żandarm; takie czasy, jak obecne, są dopiero próbą uczciwości, próbą, której wielu nie wytrzymało. Sądem i żandarmem powinno tu być zawsze sumienie, z którym z pewnością czyn podobny nie mógł pozostawać w zgodzie.

Niewątpliwie w przyszłości najbliższej, gdy życie normalne rozpocznie się na nowo, ludzie, pracujący nad ludem i dla ludu, zechcą zrozumieć, że *nie zawsze należy przemilczać prawdę, byle nie zrażać zwolenników, że niebezpiecznie i bardzo szkodliwie jest grać tylko na owych niskich instynktach, ale że należy pracę rozpocząć od fundamentów* i prowadzić ją planowo, podnosząc na poziom konieczny. *Zrozumieć powinny i niektóre czynniki władz*, że zawsze, a szczególnie w tym czasie, *powinien lud znaleźć w nich życzliwą radę i dobre słowo*

Dziś, gdy ten lud cierpi więcej jak wszyscy inni, gdy czuje się znękany i opuszczony, niestety mało, bardzo mało jest ludzi, którzyby zechcieli obdarzyć go nawet dobrem słowem; a to przykro, niezmiernie przykro.

Źle byłoby, gdyby się z tych wielkich i przykrych doświadczeń nie odniosło nauki i pożytku na przyszłość; z pewnością wszyscy to uczynią.

Wielka chwila niezawodnie podyktuje i wielkie czyny; naród, który był zdolny do takich ofiar i wysiłków bohaterskich, znajdzie tyle w sobie siły, by podjąć wielką inicyatywę i w mrówczej, przez wszystkich prowadzonej pracy, odrobić to, cośmy stracili.

Z pewnością, że przyjdzie się wyrzec wielu przyjemności, jednak chyba nic nie może być więcej przyjemnem, jak przeświadczenie, że się wobec narodu spełniło swój obowiązek.

Ośmieliłem się te pare wyrazów nakreślić w tej nadziei, że nie przejdą one bez echa, że zostaną tak zrozumiane, jak je pomyślałem, t. j. bez żalu i urazy.

Będę szczęśliwy, gdy, da Bóg, zabierzemy się do nowej pracy, i te moje uwagi na coś się przydadzą.

E. ZECHENTER

NA ZIEMI MOGIŁ I KRZYŻÓW.

LEGENDA.

Noc. Uroczysta cisza naokół. Zima zaległa dalekie, nieobjęte okiem bezkresy.

Na nizinach rozsiadły się wioski. Kipiało w nich niedawno jeszcze życie, rankiem rozlegały się przyśpiewki, skrzypiały żurawie studzien obok niskich chat. Po drogach ciągnęły wozy chłopskie, w stodołach dudniała pracowita, całodzienna młocka. Nocą nie usypiały chaty zaraz po zmierzchu, smugi świetliste spływały z małych okien na białe, śnieżną pościelą pokryte obejścia. Z kominów szły w górę dymy, z chat buchały tu i ówdzie melodye kolęd lub skoczne, wesołe „oj, dana“. Na prządkach gawędzono wesoło, dźwięczała nuta, z polskiego zrodzona serca. I skrzypki odzywały się z karczem, buchała ochota, swawola, śmiało się życie wsi, co po pracach lata i jesieni zażywała wywczasu w zimowy czas.

Teraz, choć północ była jeszcze daleka i ledwo pierwsze gwiazdy jęły mrugać na wysokościach, martwa cichość osiadła wszechwładnie na szerokich równinach, kędy niedawno śmiało się życie, kędy młodość swywoliła, a dziarskie melodye dobywały się z rozgrzanych weselem chat.

Bo chaty te zapodziały się gdzieś, zniknęły, jakby w ziemię zapadły; gdzieniegdzie tylko sterczy czarny komin, co ostał się z całego gospodarskiego obejścia, gdzieniegdzie płot obalony, pocięte i połamane

sady pokryły na pół zwalone domostwa. Ni tam już śladu życia, ni jednego okienka, któreby rozjaśniło nocną ścieżynę, wijącą się ku domowi.

Na skraju lasu tylko, lub w dalekim wąwozie ozwie się wycie głodnego psa, stłumione głosy ludzkie dobędą się z pod ziemi; błyśnie błędne światełko ukrytego w rowie ogniska.

To ze wsi, stratowanej żelazną stopą, uciekli tutaj ludzie, w dołach ciemnych pokryli resztę dobytku i żywności, a o wieczornej godzinie drżącemi usty szepcą modlitwę o pomoc i miłosierdzie Pańskie. Chłop polski, któremu wojna wydarła chatę, zdeptała zasiewy i, zda się pozbawiła wszystkiego, zataił się głęboko w łonie matki-ziemi, co go od pokoleń żywiła i na sen usypiała wieczny — i trwa tam dalej i ufa, modli się i wierzy, że przetrwa...

. . . .

W taką cichą, zimową noc, po pasmie księżycowych blasków spłynął Anioł Boży i szedł tą ziemią-pustynią, tem bezludnem cmentarzyskiem, kędy z wyciem kul, grzmotem dział, przeleciała straszliwa wichura wojny.

Szedł Anioł i patrzał na ruiny, na bolesne pogorzele, na pobite drzewa, na rozpadłe w gruzy kościoły, na „okropność spustoszenia“... A potem zabłądził w parowy, w wąwozy obdolne, w niedostępne kryjówki leśnego zwierza i posłyszał szepty modlitw wieczornych i cichą łzami nabrzmiałą kołysankę nad usypiającem niemowlęciem — i spojrzał, niewidzialny, w lica nad miarę ludzką udręczone i liczył wszystkie łzy sieroce...

Coraz smutniejszy, szedł dalej, wlokąc po ziemi srebrnopióre skrzydła, stanął wreszcie na wzgórzu, u rozstajnych dróg, obok powalonej w zamęcie walki Męki Pańskiej, objął oczyma widne w poświacie miesięcznej cmentarzysko wsi polskiej, skłonił jasną głowę — i zapłakał...

I przystąpiły doń myśli, rozpaczy pełne i żalu, bowiem był opiekunem ludu tego i kochał go sercem gorącem od początku dni jego na tej ziemi.

Więc po promieniach księżyca wzniósł się przed Tron Boski, ukląknął przed Zbawicielem i zapytał:

— Panie, zali pragniesz wytępienia ludu tego? Wszak nie pozostał tam kamień na kamieniu, wszak stratowana, wdeptana w ziem wieś polska ostatnie już wydaje tchnienie! Czyż z tego posiewu łez i krwi, ognia i zgliszczy wyrośnie jeszcze tam życie?

A gdy upadł twarzą przed obliczem Pańskiem, zmożon bólem okrutnym, posłyszał nad sobą słowa władne, potężne jak gromy, ale ojcowskiem miłosierdziem nabrzmiałe:

— Zaprawdę, nie nadarmo lud ten w męce i udręczeniu, w głodzie

i łzach przeżywa okropne dni wojny. Krwawi się w bólu i trudzie, szerokie fale ognia żeną przez łany polskie zniszczenie i śmierć — lecz z męki i śmierci jest zmartwychpowstanie! I jam na krzyżu umarł, aby powstać z martwych. Idź, wniknij duchem twym w serce tego ludu i rozniecć na nowo, tam, gdzieby zamarły, wiarę i nadzieję. Bo oto przez mękę i łzy Przeznaczenie wiedzie tę ziemię rozdartą do nowego, szczęsnego życia! W łunach i pożodze rodzi się dla niej Zmartwychwstanie!

MARYA KONOPNICKA.

A JAK POSZEDŁ KRÓL NA WOJNĘ...

A jak poszedł król na wojnę,
Grały jemu surmy zbrojne,
Grały jemu surmy złote,
Na zwycięstwo, na ochotę...

A jak poszedł Stach na boje,
Zaszumiały jasne zdroje,
Zaszumiało kłosów pole,
Na tęsknotę, na niedolę...

A na wojnie świszczą kule,
Lud się wali, jako snopy,
A najdzielniej biją króle,
A najgęściej giną chłopy.

Szumią orły chorągwiane,
Skrzypi kędyś krzyż wioskowy,
Stach śmiertelną dostał ranę.
Król na zamek wracał zdrowy.

A jak wjeżdżał w jasne wrota,
Wyszła przeciw zorza złota,
I zagrały wszystkie dzwony,
Na słoneczne świata strony.

A jak chłopom dół kopali,
Zaszumiały drzewa w dali,
Zadzwoniły przez dąbrowę
Te dzwoneczki, te liliowe...

POLACY W AMERYCE A OJCZYZNA.

Na ziemi amerykańskiej znalazło schron i swobodne warunki rozwoju kilka milionów Polaków, których z kraju wygnała nędza, którzy pracą swą na drugiej półkuli podtrzymywali niejednokrotnie stan posiadania chłopskiego zarówno w naszym kraju, jak w Poznańskiem i Królestwie Polskiem. Wiadomo, że pieniądze, nadsyłane z Ameryki północnej od emigrantów, którzy tylko na jakiś czas dla zarobku wyjechali za ocean, przypływały do rodzinnej ziemi w bardzo pokaźnej ilości. Niejeden, kto z kraju wyjechał biedakiem, powracał z północnej Ameryki po kilku latach z pieniądzmi, dzięki którym albo uwalniał własne gospodarstwo od długów, albo też, o ile był bezrolny, kupował sobie grunt. W Stanach Zjednoczonych Polacy nietylko mogą zarabiać, a przynajmniej dotychczas mogli zarabiać, ale również jak wspomnieliśmy, mogą się narodowo rozwijać. Od lat kilkunastu istnieje tam największa wogóle organizacya polska pod nazwą „Związek Narodowy Polski w Stanach Zjednoczonych“. Ta organizacya skupia w sobie z górą 110.000 członków, podtrzymuje ducha narodowego wśród Polaków amerykańskich, i rozbudza patryotyzm, który mimo odgraniczenia oceanem od ziemi

Sztandar Związku Narodowego Polskiego w Ameryce.

rodzinnej, u Polaków amerykańskich przejawia się niejednokrotnie czynem w sposób, świadczący o żywotności i ekonomicznej sile Polaków amerykańskich.

Związek Narodowy Polski w Stanach Zjednoczonych, którego sztandar podajemy na załączonej obok fotografii, od dawna już zajmował się organizowaniem polskiej siły zbrojnej na ziemi amerykańskiej. Szereg organizacyi wojskowych, zawiązanych przez związek, rozwijał się doskonale. Na załączonej ilustracyi podajemy fotografię polskich strzelców Tadeusza Kościuszki w Chicago. W ubiegłym roku Związek Narodowy Polski wysłał na wiosnę swoich cenzorów do Polski w sprawie zbadania oryentacyi politycznej narodu, wobec faktu, że wojna europejska wisiała wówczas w powietrzu. Po powrocie cenzorów w łonie zarządu Związku utworzono wydział niepodległościowy, który zajął się specyalnie zbieraniem ofiar i składek na organizacye wojskowe.

Polscy strzelcy Tadeusza Kościuszki w Chicago.

Niewątpliwie, gdyby wojna europejska wybuchła była później i nie tak gwałtownie szybko, Polacy amerykańscy, a zwłaszcza ich organizacye wojskowe, byłyby zaważyły na szali wypadków wojennych. Niestety, wojna wybuchła tak prędko, że o zajęciu stanowiska wobec niej i o orężnem wystąpieniu na polu walki w Europie nie mogło być mowy. Za to jednak otworzyła się dla Związku Narodowego Polskiego w Ameryce inna dziedzina wydatnego działania. Ziemia polska stała się terenem wojny europejskiej i w przeciągu sześciu miesięcy tej wojny przemieniła się w jedno olbrzymie pobojowisko i pustynię. Ludność polska znalazła się w ostatecznej nędzy, pozbawiona zarówno środków żywności, jak dachu nad głową. Doszło do tego, że jeśli nie mamy w tym potopie ognia, krwi, zarazy i głodu wyginąć i przestać istnieć, to musimy otrzymać niesłychanie wydatną pomoc, bo u nas trzeba będzie wszystko, począwszy nawet od ziemi, zoranej granatami i poniszczonej rowami strzeleckiemi, budować od nowa.

Wobec nieszczęść, jakie spadły na kraj ojczysty, Polacy amerykańscy nie pozostali głusi. Zawiązał się tam centralny komitet ratunkowy, mający na celu akcyę ratunkową dla ziem polskich i ludności polskiej. Komitet ten urządził dnia 24. stycznia 1915. składki na Polskę wśród Polaków w całej Ameryce, z postanowieniem zebrania miliona

dolarów. Następnie zwrócił się do Amerykanów, wzywając ich gorąco do ratowania Polski. Niewątpliwie pomoc rodaków naszych z Ameryki przedstawi się bardzo pokaźnie, a będzie ona potrzebną ogromnie, bo aczkowiek możemy liczyć na powetowanie szkód i pomoc z innej strony, to jednak rozmiar klęsk jest tak straszny, że wszelka pomoc nie będzie za wielką.

Papież Pius X.
[Do artykułu na str. 14.]

Akcyą ratunkową dla Polski, podjętą przez Polaków w Ameryce, zadokumentowała się raz jeszcze niespożyta energia i jedność narodu polskiego. Gotowość, z jaką Polacy z poza oceanu zajęli się ratunkiem dla Ojczyzny, jest najwymowniejszym dowodem, że wśród tych emigrantów nie przestało bić polskie serce, że przeciwnie, miłość Ojczyzny spotęgowała się u nich i wzmogła. Objaw to niesłychanie piękny i pożądany. Naród, który ma takich synów, naprawdę zginąć nie może.

MIECZYSŁAW ROMANOWSKI.

OJCZYŹNIE NASZEJ...

Ojczyźnie naszej, Polsce bądźmy
Pokąd tchu w łonie. [wierni
Stójmy wytrwali, gdy wieńce nam
Kładą na skronie. [z cierni
Nieszczęścia i klęski niech miłość
[połamie.
Czy dźwiga nas dola, czy chytrze
[nam skłamie,
Ojczyźnie tej życie, krew nasza
I chwała w zgonie. [i ramię

Tu nam w kolebce dał Bóg światło
Tu żywot w znoju. [dzienne,
Konając, głowy tu pochylim senne
W chatach lub w boju.
Tu bracia mrą nasi od ciosów
[tyrana,
I świadczą, że ta nam od Boga
[wybrana
Ojczyzna! — ta Polska codziennie
W łez i krwi zdroju. [kąpana

KSIĄŻĘ ALBAŃSKI.

Książę albański Wilhelm Wied.

Utworzone na kongresie ambasadorów w Londynie w roku 1913. państwo albańskie, otrzymało z woli Europy władcę, którym został niemiecki książę Wilhelm Wied. W marcu 1914 roku książę Wied przybył do Albanii i zamieszkał w Durazzo, prowizorycznej albańskiej stolicy. Panowanie jego nie było łatwe. W Albanii ludność, ciemiężona przez wielkich właścicieli dóbr, oczekiwała od księcia rozwiązania wielu spraw gospodarczych, spodziewała się podziału gruntów i wyzwolenia mas ludowych z nędzy. Książę Wied, król czyli mbret po Albańsku, związał się z wielkimi właścicielami dóbr i przez to nie pozyskał tych sympatyi, na jakie liczył. Do sierpnia panowało w Albanii wrzenie, powstańcy oblegli nawet prawie stolicę króla, aż wreszcie po wybuchu wojny europejskiej, gdy mocarstwa nie mogły się zająć przywróceniem spokoju w Albanii, książę Wied wraz z żoną i dziećmi wyjechał z Durazza i powrócił do Niemiec. Czy jeszcze powróci kiedy do Albanii, niewiadomo, gdyż w Albanii dalej toczą się walki, dalej wre rewolucya, która zresztą od lat kilkudziesięciu jest tam powszechnem zjawiskiem.

Niepokoje w Albanii przybrały w styczniu 1915 roku takie rozmiary, że dla zaprowadzenia porządku Włochy wysadziły tam swe wojska.

ZMIANA NA STOLICY APOSTOLSKIEJ.

Dnta 20. sierpnia 1914 roku zmarł Ojciec św. Pius X. Był on jedną z pierwszych ofiar europejskiej wojny. Gdy wojna wybuchła, Pius X. zachorował ze zmartwienia. Wyrażał się on niejednokrotnie, że oddałby z chęcią swoje biedne życie, gdyby mógł przez to ocalić te dziesiątki tysięcy młodych ludzi, którzy ruszyli w bój. Usiłowania w kierunku powstrzymania państw od wojny spełzły na niczem. Po trzytygodniowych cierpieniach Pius X. zakończył życie.

Papież Benedykt XV.

W 11 dni po zgonie Piusa X. t. j. 31. sierpnia rozpoczęło się konklawe, czyli wybór nowego papieża. Najpoważniejszymi kandydatami byli: sędziwy kardynał Gotti, oraz kardynałowie Ferrati i Rossum. Wybór trwał krótko, bo już dnia 3. września papieżem wybrany został kardynał Jan della Chiesa (czytaj: Kieza), który przybrał imię Benedykta XV.

Papież Benedykt XV. pochodzi z rodziny arystokratycznej. Urodzony w roku 1854 dnia 21. listopada w Genui we Włoszech, studyował nauki prawnicze, następnie teologię. Wyświęcił się na księdza 21. listopada 1878 roku. Dnia 15. grudnia 1907 roku został arcybiskupem Bolonii. Kardynałem został della Chiesa dopiero 25. maja 1914 roku. W trzy miesiące potem wybrano go papieżem.

TWÓRCA RUMUNII.

Dnia 10. października 1914 roku umarł w Bukareszcie król rumuński Karol, przeżywszy lat 75, z czego 48 lat na tronie. Był to jeden z największych polityków współczesnych, a największy polityk na Bałkanie. W historyi Rumunii panowanie jego stanowić będzie złotą kartę. On to był właściwym twórcą i założycielem Rumunii, którą w przeciągu swojego 48-letniego panowania zdołał nietylko podnieść ekonomicznie i gospodarczo, jak kulturalnie, ale również pod względem politycznym. Koroną jego politycznej działalności było wmieszanie się Rumunii w wojny bałkańskie, z których Rumunia, nie straciwszy ani jednego żołnierza, wyszła z pokaźną zdobyczą w ziemi i z olbrzymim sukcesem moralnym, wybiła się bowiem na czoło wszystkich państw bałkańskich i była twórczynią pokoju bukareszteńskiego, który zakończył wojny bałkańskie z 1912 i 1913 roku.

Król rumuński Karol I.

Z rodu Hohenzollern, ale katolik, wybrany został królem Rumunii w roku 1886 przez powszechne głosowanie. Pierwsze lata panowania były dlań przykre, stał bowiem wiernie po stronie trójprzymierza, gdy ludność skłaniała się ku Francyi i Rosyi. Gdy jednak Rumunia pomogła Rosyi zwyciężyć Turcyę, a za to Rosya zabrała Rumunii Besarabię, obudziła się nienawiść Rumunów do Rosyi. Król i naród szli odtąd jedną drogą.

Tron po królu Karolu objął jego bratanek, obecny król Ferdynand.

TRZĘSIENIE ZIEMI WE WŁOSZECH.

Po trzęsieniu ziemi we Włoszech: Miasto Avezzano po trzęsieniu.

Dnia 13. stycznia 1915 roku nawiedziło południowe Włochy, niedalekie okolice Rzymu, bardzo silne trzęsienie ziemi, które spowodowało ogromną katastrofę. Najwięcej cierpiało m. Avezzano, w którem zginęło 10.000 ludzi i miasto Sora. Ponadto cały szereg miast i wsi został gruntownie zniszczony. Pod gruzami znalazło śmierć ogółem przeszło 30.000 ludzi. — Na załączonej obok rycinie podajemy fotografię z Avezzano, po katastrofie.

EUROPA W PŁOMIENIACH WOJNY.

Dnia 2. sierpnia 1914 roku rozgorzała w Europie najstraszniejsza wojna, jakiej jeszcze wogóle na świecie nie było. Od Uralu po ocean Atlantycki, od Skandynawii po morze Śródziemne, wszystkie ludy Europy stanęły pod bronią, a większa ich część rozpoczęła walkę, która do dziś dnia trwa, a która zadecyduje o ukształtowaniu się przyszłych stosunków i o losie całej Europy.

Wojna europejska wisiała w powietrzu od lat. Wszystkie państwa Europy zbroiły się z roku na rok coraz bardziej, świadome tego, że wcześniej czy później przyjdzie do orężnej rozprawy pomiędzy nimi. Zabiegi dyplomacyi, mające na celu uratowanie europejskiego pokoju, miały za podstawę, jak się okazało w roku ubiegłym, jedynie chęć odwleczenia wojny i lepszego do niej przygotowania. Wreszcie dnia 2. sierpnia 1914 roku rozpętała się ta burza straszliwa, której dziś jesteśmy świadkami i której końca jeszcze nie widać. Dziś jednak wiemy, że do tej burzy dążyły przedewszystkiem państwa trójporozumienia, t. j. Anglia, Francya i Rosya. Ta ostatnia świadomie wywołała wojnę europejską i podłożyła ogień pod wszystkie węgła Europy.

Jeden ze znanych mężów stanu we Francyi wyrzekł swojego czasu zdanie, że ktoby wywołał wojnę powszechną w Europie, ten złożyłby dowód, że pragnie zniszczenia rodzaju ludzkiego. Los chciał, że wojnę tę bezpośrednio wywołała sojuszniczka Francyi Rosya, która nietyle chciała zniszczenia ludzkiego rodzaju, ile raczej zniszczenia europejskiej kultury, zatracenia tego, co ludzkość w ciągu wieków zdobyła.

Wojna, która się sroży od sześciu miesięcy na ziemiach Europy, przewyższa swoimi rozmiarami, liczbą walczących i sposobem jej prowadzenia, wszystkie wojny dawniejsze. Olbrzymie wojny w starożytności i średniowieczu, szalona zawierucha wojenna, jaką rozpętał Napoleon, były niczem w porównaniu z wojną, która się toczy obecnie. Olbrzymie też będą jej skutki.

Jak wybuchła wojna europejska.

Kiedy w roku 1912 przyszło do wojny pomiędzy państwami bałkańskiemi a Turcyą, zdawało się, że wojna europejska jest już nieuniknioną. Od dawna już bowiem uważano półwysep bałkański za beczkę prochu. która, gdy raz wybuchnie, to rozpali pożar w całej Europie. W roku 1913 wszystkie państwa europejskie stały przez kilka miesięcy pod bronią. Lęk mocarstw i narodów przed straszną wojną ogólnoeuropejską powstrzymał jednak jej wybuch. W Londynie ambasadorowie mocarstw utworzyli stały komitet, który pracował przez cały ciąg wojny bałkańskiej. I udało się wybuch wojny europejskiej odwlec, choć były chwile, że ona już wisiała jakby na włosku. Rosya, która stale niebezpieczeństwo tej wojny wywoływała, w ostatniej chwili się cofnęła.

I zdawało się, że pokój, kosztowny wprawdzie bardzo, bo roczne koszta utrzymania i zwiększania armij wynosiły w Europie 12 miliardów rocznie, zostanie utrzymany. Jednak pomylono się. Na Bałkanie tliło się ciągle ognisko, którego płomienie ogarnęły obecnie całą Europę.

Główne niebezpieczeństwo dla pokoju europejskiego tkwiło zawsze w Serbii. Maleńkie to państewko oddało się w zupełności w służbę Rosyi i stało się jej narzędziem do wywoływania niepokoju w całej Europie. Rosya, korzystając z tego, że w monarchii habsburskiej żyje kilka milionów Serbów, podniecała nienawiść Serbii do Austryi, budząc u Serbów pragnienie przyłączenia Serbów, należących do Austro-Węgier, do niezawisłego królestwa serbskiego. W ostatnich czasach agitacya za „wyzwoleniem“ braci przybrała w Serbii rozmiary wprost zastraszające. Podniecała ją Rosya, która zamiast dać wolność i znośniejsze prawa bytu licznym narodom, wchodzącym w skład jej granic, jak np. Polakom, okropnie dbała o Serbów w monarchii habsburskiej, choć ci Serbowie mieli konstytucyę i pełną swobodę rozwoju narodowego. Rosyi jednak chodziło nie o samych Serbów, ale o to, aby w ten sposób wywoływać ustawiczne przesilenie i napięcie między Austro-Węgrami a Serbią, gdyż te przesilenia niszczyły Austryę, którą zaborczy carat chciał zgnębić. Widocznem też było już od dawna, że z powodu Serbii przyjdzie do wybuchu wojny między Austryą a Rosyą, a ta wojna może być początkiem wojny europejskiej.

Zwycięska wojna bałkańska — dzięki uprzejmości Austryi, która się w nią nie mieszała — przyniosła Serbii znaczne powiększenie jej terytoryum. Nieuczciwa wojna z Bułgaryą terytoryum serbskie jeszcze powiększyła. I Serbom zaczęło się zdawać, że już są panami Europy. Wzrósłszy na bułgarskiej krzywdzie, utuczywszy się owocami trudów bułgarskich w wojnie z Turcyą, Serbowie zaczęli marzyć o oderwaniu prowincyi serbskich od Austryi. Do tego celu szli bez zwracania uwagi na wszystko.

. . . . A że u Serbów królobójstwo uważane jest za zwyczajny środek walki politycznej, więc uchwalili w Belgradzie spisek, którego ofiarą padł dnia 29. czerwca 1914 roku w Sarajewie arcyksiążę Franciszek Ferdynand i jego małżonka księżna Zofia Hohenberg.

Był to aż nadto wymowny znak, że dalej takich stosunków monarchia ścierpieć nie może, więc też sędziwy monarcha, który pragnął rządów swoich dokończyć w pokoju, zdecydował się na poskromienie tego niesfornego narodu. stanowiącego rękę, którą Rosya stale zamącała pokój Europy.

Zamordowanie arcyksięcia Franciszka Ferdynanda przez Serbów było dopełnieniem wichrzeń Serbii przeciw monarchii, było zbrodnią, która nie mogła pozostać bezkarną. Przedsięwzięte odrazu szczegółowe wyniki śledztwa stwierdziły, że plan zamordowania arcyksięcia powzięty został w Belgradzie, że wmieszane w to były wybitne osobistości urzędowe serbskie, że bomb i browningów do spełnienia zamachu dostarczyli mordercom oficerowie serbscy, że bomby te i granaty ręczne pochodziły ze składu broni w Karagujewacu, że oficerowie serbscy uczyli morderców, Principa i Gawriłowicza, strzelać z browninga i ułatwiali im przechodzenie przez granicę austryacką. Serbia mimo tych wyników śledztwa nie zdobyła się, jakby przystało na państwo kulturalne, na potępienie mordu i zbrodniarzy; co więcej, prasa serbska zaczęła po zamachu występować przeciw Austro-Węgrom z niepohamowaną zaciętością.

Austro-Węgry już w połowie lipca 1914 roku oświadczyły, że przeciw Serbii wystąpią. I wystąpiły dnia 23. lipca tak ostro i stanowczo, że już wówczas wojna ze Serbią stała się prawie pewna. Rząd austryacki wysłał do rządu serbskiego notę, w której, wskazując na to, że zamordowanie następcy tronu było wynikiem wielko-serbskiej propagandy, marzącej o oderwaniu serbskich krajów, wchodzących w skład Austryi i przyłączeniu ich do Serbii, zażądał od rządu serbskiego, aby 1. stłumił wszelkie publikacye, które podburzają do nienawiści dla monarchii; 2. rozwiązał wszystkie związki i stowarzyszenia, które się zajmują propagandą przeciw Austro-Węgrom; 3. usunął z nauki publicznej w Serbii wszystko, coby mogło służyć do podtrzymania tej propagandy; 4. usunął ze służby wszystkich oficerów i urzędników, którzy czynni są w propagandzie przeciw Austro-Węgrom; 5. zgodził się, aby władze austryackie mogły brać udział w tłumieniu agitacyi wielkoserbskiej; 6. by wdrożył śledztwo sądowe przeciw tym spiskowcom, winnym zamordowania następcy tronu, którzy znajdują się w Serbii i aby ogłosił w dzienniku urzędowym i w rozkazie do armii odpowiednie oświadczenie.

† Arcyksiążę Franciszek Ferdynand, następca tronu.

† Księżna Hohenberg, małżonka następcy tronu.

Były to warunki, dla Serbii upokarzające, ale przypuszczano, że Serbia przyjmie je, bo nie zechce narażać się na wojnę. Na odpowiedź wyznaczono 48 godzin czasu.

Termin ten upływał w sobotę 25. lipca o godzinie 6 wieczór.

Wbrew oczekiwaniom rząd serbski, licząc na pomoc Rosyi, odpowiedział odmownie, nie przyjmując warunków, podanych w nocie. Zaraz więc po godzinie 6 wieczór poseł austryacki z członkami poselstwa opuścił Belgrad, a stosunki dyplomatyczne Austryi z Serbią zostały zerwane. Stało się pewnem, że wojna wybuchnie.

W dwa dni potem, 27. lipca 1914 roku

Austrya wypowiedziała Serbii wojnę

i odrazu rozpoczęła akcyę wojenną. Chodziło o stłumienie raz tej beczki prochu na południu monarchii, o zapewnienie monarchii spokojnego rozwoju.

Cała Europa stanęła po stronie Austro-Węgier, uznając, że one mają słuszność i że działają istotnie zmuszone koniecznością. Cała Europa — z wyjątkiem Rosyi, która wiedziała, że po zgnieceniu Serbii przez Austryę straci raz na zawsze swoje znaczenie u prawosławnych ludów bałkańskich. Wywołała burzę — i znalazła się sama w środku tej burzy.

Dyplomacye państw innych dokładały starań, aby tę wojnę umiejscowić. Uznawano słuszność Austryi i chciano uniknąć wojny europejskiej.

Car udawał obłudnie, że również chce pokoju i zwrócił się do cesarza niemieckiego z prośbą, aby objął pośrednictwo między Rosyą a Austro-Węgrami. Cesarz Wilhelm się zgodził, bo wiedział, że wojna z Rosyą byłaby początkiem wojny europejskiej, a do niej nie chciał dopuścić. Jednakże car równocześnie z tą prośbą zarządził mobilizacyę w całej Rosyi, przygotowując się do wojny z Austro-Węgrami. Cesarz Wilhelm zwrócił mu uwagę, że nie powinien przeprowadzać mobilizacyi, jeśli chce pokoju. Na to car oświadczył obłudnie, że wcale mobilizacyi nie przeprowadza. Było to kłamstwo. Cały świat wiedział, że Rosya na gwałt się zbroi do wojny z Austryą, a car twierdził, że nie.

Cesarz Franciszek Józef, widząc, że Rosya zbroi się przeciw Austryi, w piątek 31. lipca 1914 roku zarządził w całej Austryi mobilizacyę rezerw i całego pospolitego ruszenia. Ludy monarchii ogarnął zapał wojenny. Kto tylko zdolny był do noszenia broni, szedł do szeregów tak, że mobilizacya poszła świetnie. Czuli wszyscy, że do obrachunku z caratem, zakałą Europy, muszą się stawić, bo tu chodzi o kulturę Europy, która nie może być kozacką. Widmo wojny z Rosyą zaczęło się zamieniać w rzeczywistość.

Po stronie Austryi stanął wierny sojusznik, cesarz Wilhelm. Wiedział on już doskonale, że car kłamie, bo chce zyskać na czasie, aby, zebrawszy siły, rzucić się na Austryę i Niemcy. Więc też zatelegrafował

do cara, że jeżeli chce pokoju, to niech zarządzi demobilizacyę. A chcąc być przygotowanym na wszystko, w sobotę 1. sierpnia zarządził mobilizacyę w całych Niemczech.

Wypadki zaczynają od tego dnia sypać się jak lawina. Poprostu rozpętał się huragan dawno tłumionych nienawiści, które się wyładowywały, jak iskry z maszyny elektrycznej, gwałtownie, jeden po drugim, jak pioruny, które przeszyły jaskrawymi płomieniami całą Europę.

Zamiast odpowiedzi od cara, nadeszła wiadomość, że wojska rosyjskie w kilku punktach przekroczyły o świcie dnia 2. sierpnia granicę pruską, że na granicach już się polała krew.

Strzały rosyjskich żołnierzy na granicy pruskiej rozpoczęły ten piekielny taniec wojenny, który się odrazu rozpętał, mianowicie wojnę europejską.

Dnia 2. sierpnia, to jest w niedzielę o godzinie 7·30 wieczór

Niemcy wypowiedziały Rosyi wojnę

i odrazu rozpoczęły akcyę wojenną, uwieńczoną rezultatem.

Pozostająca w ścisłym sojuszu z Rosyą Francya w tym samym dniu, aczkolwiek nie miała do tego powodu bezpośredniego, sprowokowała Niemcy. Mianowicie dnia 2. sierpnia około południa lotnicy francuscy w samolotach zjawili się aż nad Norymbergą i w okolicy tego miasta rzucili kilka bomb. Równocześnie nad granicą pruską pojawiły się francuskie samoloty, a kilku Francuzów usiłowało na granicy francusko-pruskiej wysadzić w powietrze tunel kolejowy.

Minister spraw zagr. Austro-Węgier hr. Berchtold.

Trzeba zaznaczyć, że Francya również dnia 1 sierpnia zarządziła mobilizacyę wszystkich sił zbrojnych i odrazu w niedzielę podjęła akcyę zaczepną, gdyż Francuzi przekroczyli granicę niemiecką i obsadzili kilka miejscowości pruskich na granicy i to pozycyi ważnych, bo w górach.

Wobec tego w poniedziałek dnia 3 sierpnia

Niemcy wypowiedziały wojnę Francyi.

Pożoga wojenna ogarnęła całą środkową i północną Europę.

Równocześnie z wypowiedzeniem wojny Francyi zwrócił się rząd niemiecki do rządu belgijskiego z prośbą, aby pozwolił na przemarsz wojsk niemieckich przez Belgię do Francyi i zażądał natychmiastowej odpowiedzi.

Belgia, kraik niewielki, mający ludności tyle, co Galicya, jest państwem neutralnem, tak samo jak Holandya i Szwajcarya. Na podstawie umowy międzypaństwowej, zawartej w roku 1839, Belgia jako państwo stale zneutralizowane, ma obowiązek przestrzegania neutralności wobec innych państw, to znaczy do niczego się nie mieszać, nikomu nie pomagać i nikomu niczego podczas wojny nie ułatwiać.

Rząd belgijski oświadczył, że na przemarsz wojsk niemieckich przez Belgię do Francyi nie pozwoli. Powodem tego nie była jednak chęć przestrzegania neutralności, bo okazało się, że rząd belgijski już dawno przed wojną zawarł z Anglią i Francyą umowę, iż wspólnie z nimi wystąpi przeciw Niemcom i odda kraj swój do dyspozycyi armiom francuskiej i angielskiej. W Berlinie zdawano sobie widocznie dokładnie sprawę z istotnego stanu rzeczy i dlatego rząd niemiecki, otrzymawszy taką odpowiedź, odwołał swego posła z Brukseli i

Niemcy wypowiedziały wojnę Belgii.

Rząd belgijski zwrócił się tedy po pomoc do Anglii.

Dnia 4 sierpnia, t. j. we wtorek, zjawił się ambasador angielski w Berlinie w parlamencie, zebranym na uroczystem posiedzeniu, i zażądał od ministra spraw zagranicznych stanowczej odpowiedzi, czy Niemcy uszanują neutralność Belgii, czy nie. Oświadczono mu, że odpowiedzi Niemcy dać nie mogą, bo odsłoniłyby przez to swój plan wojenny przeciw Francyi.

W odpowiedzi na to we wtorek dnia 4. sierpnia wieczór o godzinie 6, ambasador angielski zjawił się w ministerstwie spraw zagranicznych w Berlinie i oświadczył, że

Anglia wypowiedziała wojnę Niemcom.

W ten sposób wszystkie wielkie mocarstwa stanęły w ogniu wojny. Europa podzieliła się na dwa obozy, łączące w sobie dawne sojusze. Trójporozumienie t. j. Anglia, Francya i Rosya znalazły się

wszystkie w wojnie, z trójprzymierza Austrya i Niemcy, bo Włochy wprawdzie się zmobilizowały, ale oświadczyły, że będą neutralne.

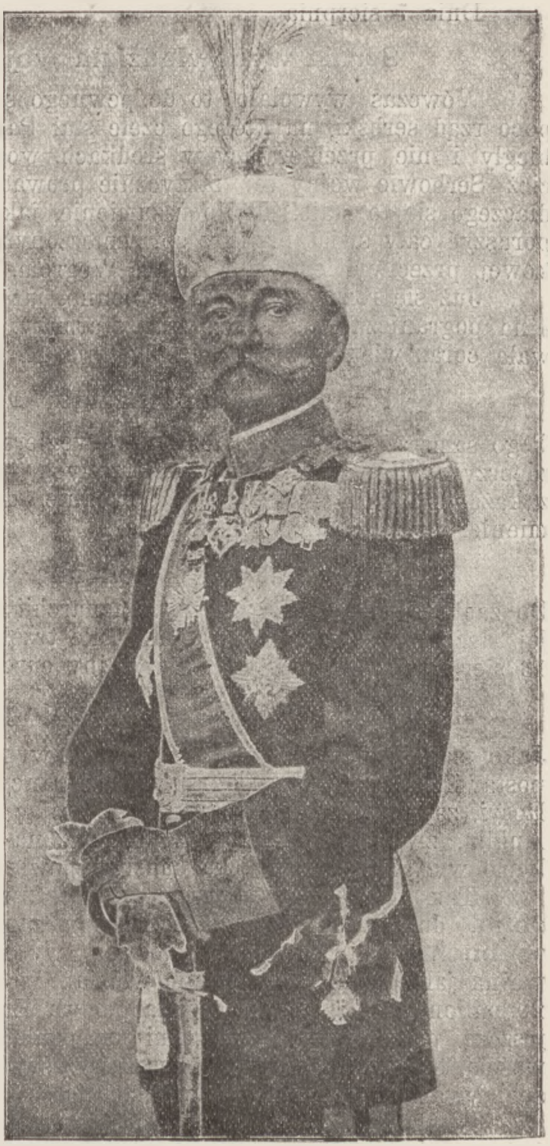
W tych pamiętnych dniach okazało się też dobitnie, że trójporozumienie było do wojny i wojskowo i dyplomatycznie przygotowane. Dowodem fakt, że po wybuchu wojny między mocarstwami, po stronie trójporozumienia stanęły jawnie państewka bałkańskie, stojące na żołdzie i usługach Rosyi

Dnia 5. sierpnia o godzinie 5·30 popołudniu.

Czarnogóra wypowiedziała wojnę Austryi.

Wypowiedzenie to otrzymał poseł austro-węgierski w Cetynii, rząd czarnogórski nie dał mu jednak możności doniesienia o tem do Wiednia, tak, że o tej wojnie dowiedziano się w Wiedniu dopiero dnia 8. sierpnia.

We czwartek dnia 6. sierpnia Austro-Węgry zwróciły papiery ambasadorowi rosyjskiemu w Wiedniu i odwołały swego ambasadora z Petersburga temsamem

Król serbski Piotr.

rozpoczęła się wojna Austro-Węgier z Rosyą.

Dnia 7 sierpnia

Serbia wypowiedziała wojnę Niemcom.

Wówczas wywołało to do pewnego stopnia zdumienie. Dlaczego, poco rząd serbski, na którego czele stał Pasicz, dyplomata chytry, przebiegły i nie przebierający w środkach, wojnę tę wypowiedział? Przecież Serbowie wojny tej faktycznie prowadzić nie mogli. Dziś wiemy, dlaczego się to stało. Trójporozumienie, jak się potem okazało, chciało poruszyć cały świat przeciw sprzymierzonym mocarstwom Europy środkowej, przeciw Niemcom i Austro-Węgrom.

Już się rozpoczęły kroki wojenne, już w Belgii, na granicy Serbii i na pograniczu rosyjskiem grały armaty, a pożoga wojenna obejmowała coraz większe rozmiary, gdy dnia 11 sierpnia

Francya wypowiedziała wojnę Austryi.

Tego samego dnia ambasador austro-węgierski wyjechał z Paryża. Krąg nieprzyjaciół mocarstw sprzymierzonych powiększał się, jak widać, z każdym dniem, stwierdzając dowodnie, do czego zmierza trójporozumienie. Również dnia 11 sierpnia

Czarnogóra wypowiedziała wojnę Niemcom.

Do zaokrąglenia liczby wrogów monarchii brakowało tylko Anglii. Na jej decyzyę po tem, co się stało, nie trzeba było długo czekać. Dnia 13 sierpnia, w trzynastym dniu wojny europejskiej

Anglia wypowiedziała wojnę Austro-Węgrom.

Jako powód podała, że Austro-Węgry, wypowiedziawszy wojnę Serbii, postawiły się w stan wojenny wobec Francyi, a wypowiedziawszy wojnę Rosyi, zajęły stanowisko stronnicze, stojąc po stronie Niemiec, że więc Anglia, związana sojuszem z Francyą, na której granice Austrya rzekomo wysłała swoje wojska, musi wypowiedzieć Austro-Węgrom wojnę.

Tak więc **w przeciągu pierwszych 13 dni sierpnia 1914 roku,** dni, które w dziejach Europy zapiszą się jako osobna epoka, **wybuchło w Europie 11 wojen,** wybuchła więc wojna europejska, wojna jakiej jeszcze świat nie widział, w której przeciw sobie stanęło 20 milionów ludzi, stanęła jedna połowa Europy przeciw drugiej. To, co jeszcze przed kilku tygodniami wydawało się ludom Europy niemożliwością, stało się straszną, przerażającą swoim ogromem, skutkami i perspektywami przyszłości rzeczywistością.

Niezadługo do wojny w Europie wciągniętą została i druga część świata: Azya. Najmniej się właśnie tego spodziewano, co przyniosły dni najbliższe. Dnia 19. sierpnia J a p o n i a, która przecie niedawno prowadziła walkę z Rosyą i o której nie przypuszczano, że zechce się mięszać do wojny w Europie, a tem mniej, że stanie po stronie nieda-

wnej swej nieprzyjaciółki Rosyi, przesłała Niemcom ultimatum, w którem, powołując się na sojusz swój z Anglią, domagała się, aby Niemcy wycofały natychmiast, albo też rozbroiły swe okręty wojenne, znajdujące się na wodach chińskich i japońskich, a nadto, aby Niemcy do dnia 15. września oddały Japonii cały obszar Kiauczau, jedyną kolonię niemiecką w Chinach. Wszystkie te warunki miały być przyjęte do dnia 23. sierpnia.

Kiauczau leży nad morzem Żółtem naprzeciw Korei, należącej do Japonii. Zajmuje teren 540 klm. kwadratowych, zaludniony przez 65.000 mieszkańców. Rząd niemiecki zorganizował tam rodzaj niemiecko-chińskiego uniwersytetu, Izbę handlową i stworzył z tego terytoryum silne oparcie dla swojej floty i dla rozgałęzionych na wschodzie Azyi swych interesów handlowych. Nie jest to własność Niemiec, bo właścicielem Kiauczau są Chiny. Terytoryum to zajęli Niemcy w roku 1897 jako zadośćuczynienie za zamordowanie misyonarzy niemieckich, a w następnym roku objęli je w dzierżawę na lat 99. Japończykom chodziło o to, aby przez zajęcie Kiauczau stanąć silną nogą w Chinach i zyskać punkt oparcia dla zdobycia Chin wschodnich. Popiera ich widocznie Anglia, która chce Niemcom odebrać wszystkie kolonie.

Mikołaj Pasicz, serbski prezydent ministrów i minister spraw zagranicznych.

Oczywiście Niemcy nie zgodziły się na żądania Japonii i zerwały z nią stosunki dyplomatyczne. Dnia 23. sierpnia więc

Japonia wypowiedziała wojnę Niemcom.

Wojna Niemiec z Japonią dała sposobność do wykazania raz jeszcze siły i spoistości dwuprzymierza. Dnia 25. sierpnia rząd austro-węgierski zerwał stosunki dyplomatyczne z Japonią, odwołał swego am-

basadora z Tokio i przesłał ambasadorowi japońskiemu w Wiedniu papiery. Tem samem dnia 25. sierpnia

wybuchła wojna Austro-Węgier z Japonią.

Cesarz Franciszek Józef wysłał do komendy okrętu wojennego „Cesarzowa Elżbieta“, znajdującego się na wodach chińskich, rozkaz, by okręt ten razem z okrętami niemieckimi podjął walkę z flotą japońską.

Losy tej wojny były oczywiście z góry przesądzone. Znaczenie jej było więc drugorzędne, o tyle chyba znamienne, że w ten sposób w pożogę ogólno-europejską wciągniętą została przez trójporozumienie Azya i rasa żółta.

Pałac królewski w Belgradzie.

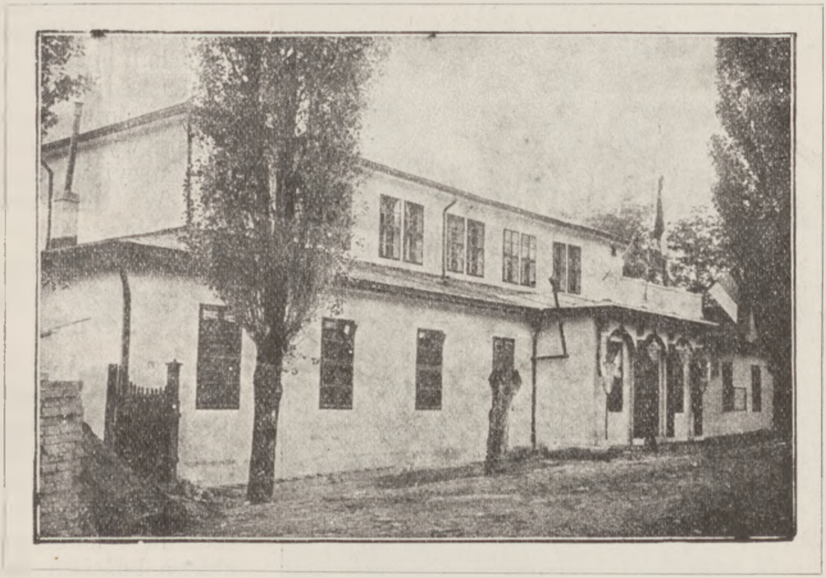
Koniec sierpnia przyniósł wreszcie nową wojnę, mającą jednak raczej tylko formalne znaczenie. Dnia 27. sierpnia rząd austryacko-węgierski odwołał swojego posła w Belgii, a posłowi belgijskiemu we Wiedniu wręczył paszporty, oświadczając, że od tego dnia pozostaje na stopie wojennej z Belgią. W ten sposób wybuchła czternasta wojna

wojna Austro-Węgier z Belgią.

Tak więc ten pamiętny w dziejach świata sierpień 1914 roku

przyniósł Europie 14 wojen, całą Europę ogarnął płomieniem, którego języki dotarły aż do ostatnich krańców dalekiego wschodu, do Japonii.

Zdawało się, że na tem już się szereg wojen skończy. Państwa neutralne, na których wmięszanie się w wojnę liczono, okazały się istotnie neutralnemi. Rumunia i Bułgarya, oraz wszystkie trzy państwa skandynawskie, t. j. Dania, Szwecya i Norwegia, wreszcie Holandya, Hiszpania i Grecya ogłosiły swoją neutralność i ściśle jej dochowywały i dochowują, aczkolwiek niektóre z nich, jak np. Rumunia, Bułgarya i Szwecya mają dużo powodów do porachunku z Rosyą.

Skupczyna, czyli parlament serbski w Belgradzie.

Dziś prawie wszystkie te państwa są zmobilizowane i do wojny gotowe, ale czekają.

Przestała być neutralną jedynie Turcya. W piątek dnia 30 października bez żadnego wypowiedzenia, bez żadnych dyplomatycznych wstępnych formalności

wybuchła wojna Turcyi z Rosyą.

Przyczyną tej wojny bezpośrednią było następujące zajście: Dnia

27. i 28. października część floty tureckiej odbywała ćwiczenia na morzu Czarnem. Okręty rosyjskie zaatakowały flotę turecką. Rozwinęła się walka, w której flota turecka zniszczyła rosyjski okręt „Prut“, służący do zakładania min, ciężko uszkodziła jeden kontrtorpedowiec, zatopiła rosyjską kanonierkę „Kubanec“ i kilka innych nie wojennych okrętów rosyjskich. Flota turecka puściła się w pościg za rosyjską i rozprószyła ją, poczem zbombardowała miasto Sebastopol na Krymie, Noworosyjsk i Feodozyę.

Cesarz niemiecki Wilhelm.

Skutkiem tej bitwy 30. października ambasador rosyjski wyjechał z Konstantynopola; dnia 1. listopada wyjechali ambasador francuski i angielski, a zaraz po nich poseł serbski, wypowiedziawszy Turcyi wojnę.

W ten sposób wybuchła

wojna Turcyi z Francyą, Anglią i Serbią.

Ta wojna była dla trójporozumienia niespodzianką i to poważną. Dnia 16. listopada ogłosił sułtan, jako najwyższy zwierzchnik mahometańskiego kościoła „świętą wojnę“ przeciwko trójporozumieniu, rozwinął chorągiew proroka i wezwał wszystkich mahometan do walki z Anglikami, Francuzami i Rosyanami. Gdy się zważy, że Anglia włada nad kilkuset milionami mahometan, że kolonie Francyi i dziedziny Rosyi obejmują również pokaźne ilości mahometan, to się okaże, jakiem ogromnem zaszachowaniem tych państw była wojna, wypowiedziana przez Turcyę.

Tak się przedstawia przebieg wypadków, poprzedzających najstraszniejszą w dziejach świata wojnę, której obecnie jesteśmy świadkami.

Przebieg samej tej wojny do Nowego Roku 1915 podajemy osobno.

PRZEBIEG EUROPEJSKIEJ WOJNY.

Przyjrzyjmy się teraz pokrótce, jaki przebieg miała wojna europejska, jak się rozwijały wypadki wojenne na głównych terenach walk i jak się one rozwinęły do Nowego Roku.

Przedewszystkiem zajmiemy się wojną, która nas najbardziej interesuje, bo rozgrywa się cała na ziemiach polskich, to jest **wojną między Austro-Węgrami i Niemcami a Rosyą.** Terenem tej wojny stała się Galicya, Królestwo Polskie i Prusy wschodnie.

Wojna na ziemiach polskich.

Na ziemi polskiej stanęły do śmiertelnej walki z jednej strony dwuprzymierze: Austro-Węgry i Niemcy, z drugiej Rosya. Gdyby dwuprzymierze to miało było do czynienia wyłącznie z Rosyą, wynik wojny byłby łatwy do przewidzenia, mianowicie walka rokowałaby rychłe a świetne zwycięstwo państw sprzymierzonych. Rosya, co prawda liczy obecnie znacznie więcej ludności niż Austro-Węgry i Niemcy razem wziąwszy, bo 170 milionów dusz na 120 milionów w obu tych państwach, a tem samem może też wysłać w pole znacznie większą siłę zbrojną. Przewaga ta była atoli tylko liczebną, po stronie niemieckiej i austryackiej była natomiast przewaga lepszego wyćwiczenia i większej inteligencyi żołnierza, a przedewszystkiem przewaga dzielniejszego ducha. Szerokie koła publiczności, co prawda, w chwili wybuchu wojny zanadto lekceważyły Rosyę jako potęgę wojskową. Wnioskując z klęski, jaką Rosya poniosła w wojnie z Japonią, mniemano, że armie rosyjskie tem mniej jeszcze będą w stanie stawić czoła tak doskonałym wojskom, jakimi są armie austryacka i niemiecka. Przypuszczano też, że z powodu przysłowiowej dotychczas nieuczciwości czynownictwa rosyjskiego brakować będzie wojskom rosyjskim wszystkiego, broni, żywności, amunicyi i t. d. Jeszcze po pierwszych potyczkach opowiadano sobie, że rosyjskie granaty i szrapnele wcale nie eksplodują, bo są napeł-

nione.- piaskiem. Tymczasem to mniemanie okazało się rychło przykrem złudzeniem. Wojna dowiodła, że Rosya podjęła ją przygotowana wprost świetnie, zaopatrzona we wszystko tak suto, jak nigdy.

W kołach wojskowych austryackich i niemieckich wiedziano o tem dobrze. Niemcy przytem, mając z drugiej strony przeciwko sobie Francyę, Belgię i Anglię, nie mogły wystąpić na polskim terenie wojny odrazu z większą siłą. Naczelne komendy niemiecka i austryacka rozdzieliły więc wojenne zadania między siebie w ten sposób, że podczas gdy Niemcy całą potęgą runąć miały na Francyę, aby w możliwie najkrótszym czasie zgnieść to państwo, — Austro-Węgry wzięły na siebie powstrzymywanie, aż do tej chwili, spodziewanego napadu rosyjskiego wyłącznie własnemi armiami. Rozdział ten uzasadniony był także ówczesnym stanem pogotowia wojennego Rosyi. W Wiedniu i w Berlinie wiedziano, że rząd rosyjski już od kilku miesięcy w przewidywaniu wybuchu wojny po cichu przeprowadza mobilizacyę i to właśnie była jedna z przyczyn szybkiego wypowiedzenia wojny przez Niemcy. Wypadki udowodniły też, że już w chwili wybuchu wojny, Rosya była zu-

Cesarz Franciszek Józef I.

pełnie przygotowana do kroków zaczepnych przeciwko Austro-Węgrom. Natomiast mobilizacya rosyjskich sił zbrojnych, przeznaczonych przeciwko Niemcom, znajdowała się dopiero w stadyum początkowem.

Ten stan rzeczy odbił się też wyraźnie na ukształtowaniu się i przebiegu dwóch pierwszych okresów wojny.

Armie rosyjskie, które miały uderzyć na Galicyę wschodnią, stały już przed wojną w zupełnej niemal gotowości na Wołyniu i Ukrainie. Dwie inne wielkie armie zbierały się w trójkącie twierdz Modlin-Dęblin - Brześć - Litewski z rozkazem wtargnięcia do Galicyi środkowej. Przeciwko Prusom były w pogotowiu jedynie armie okręgu wojennego wileńskiego i częściowo warszawskiego. Zadaniem ich było uderzyć z dwóch stron, od wschodu i od południa, na najdalej wysuniętą prowincyę pruską, Prusy wschodnie. Do równoczesnego przeniesienia walki zaczepnej czyli ofenzywy także na lewy brzeg Wisły, do zachodniego Królestwa, Rosya w chwili wybuchu wojny sił gotowych jeszcze nie posiadała. Wobec tego dano z Petersburga rozkaz do opuszczenia tej części Polski, a nawet Warszawy, w obawie, że pozostawione tam niewielkie siły zbrojne mogłyby być łatwo zgniecione przez wspólną i równoczesną ofenzywę niemiecką i austryacką.

Szef sztabu generalnego austr. bar. Konrad v. Hötzendorf.

Plan wojenny sprzymierzonych z początku jednak akcyi wojennej w tym kierunku, przynajmniej na większą skalę, nie przewidywał. Prusy, gotując się do gwałtownego rozmachu na Francyę, ograniczyły się jedynie do obrony zagrożonej prowincyi wschodnio-pruskiej przez stosun-

Teren wojny na ziemiach polskich w początkach wojny europejskiej.

kowo niezbyt silną armię. Austro-Węgry, zmuszone do równoczesnej wyprawy przeciw Serbii, a zagrożone najazdem rosyjskim na wschodnią Galicyę i Bukowinę, tam przedewszystkiem skierowały dwie najrychlej

gotowe wielkie armie, dwie drugie zaś przeznaczono do złamania ofenzywy rosyjskiej od północy, z Lubelskiego i z Chełmszczyzny. Tak więc wojna rozpoczęła się właściwie na dwóch krańcowych skrzydłach rozległego frontu wojennego między temi trzema państwami, na północnem i południowo-wschodniem, podczas gdy w części środkowej na razie panowała cisza.

Już w dniu wypowiedzenia wojny przez Prusy a więc 2. sierpnia, przyszło do pierwszych potyczek między niemieckiemi i rosyjskiemi strażami granicznemi w Prusach wschodnich, pod Świdrami i Eydkunami. Niemcy odpowiedziały na to zajęciem opuszczonych przez Rosyan miast pogranicznych w Królestwie: Kalisza i Częstochowy — w dniu 3. sierpnia. Równocześnie wojenny okręt niemiecki „Augsburg" podsunął się był na wodach Bałtyku pod Libawę i port ten bombardował. Kroki wojenne na granicy austryacko-rosyjskiej rozpoczęły się dopiero po wypowiedzeniu wojny przez Austro-Węgry dnia 7 i 8 sierpnia. Dnia 7-go wojska austryackie zajęły Olkusz i Wolbrom w Kieleckiem, nazajutrz zaś Rosyanie wpadli do Galicyi pod Adamówką w powiecie brodzkim. Tam zaczęły się pierwsze utarczki.

Polski Legionista na stanowisku.

Pierwsze jednak dwa tygodnie wojny zeszły na mniejszych potyczkach między przedniemi strażami i kawaleryą obustronną, mianowicie pod Białą i Jansborkiem w Prusach wschodnich, oraz pod Radziwiłłowem, Wołoczyskami, Nowosielicą, Mogiłą i Brodami w Galicyi. Dopiero dnia 13. sierpnia zaczęły wkraczać do Galicyi wschodniej większe oddziały rosyjskie. Dni następne przyniosły krwawe starcia pod Załoźcami, Sokalem, na północy pod Mławą i Stołupianami. Wszystkie te ataki Ro-

syan odparto ze znacznemi dla nich stratami. Pod Stołupianami w Prusach wschodnich zabrano im pierwsze 3000 jeńców.

Tymczasem w Królestwie Niemcy w dalszym ciągu ograniczali się do wysyłania w głąb kraju podjazdów; wojska austro-węgierskie zaś, również w niezbyt wielkiej sile, posuwały się ku Kielcom, zajmując po kolei Miechów, Jędrzejów i inne miasta. Poprzednio już, bezpośrednio po wybuchu wojny wtargnęły do Kieleckiego oddziały polskiej organizacyi strzeleckiej, które dotarły wśród mniejszych utarczek do Kielc. Dnia 16-go sierpnia powstał w Krakowie naczelny Polski Komitet Narodowy, który w miejsce już istniejących polskich wojskowych organizacyj stworzył Legiony polskie przy armii austryackiej.

Utarczki naszej kawaleryi koło Adamówki.

Około 20 sierpnia wtargnęła do Galicyi wschodniej wielka rosyjska siła zbrojna, rozpoczynając ofenzywę na wielkie rozmiary. Przednie jej straże nie mogły się ostać wobec silnego odporu wojsk austryackich.

Pobite pod Turynką, Tomaszowem i Sokalem cofnęły się na główne siły rosyjskie. Z temi armie austryackie zwarły się w dniu 27. sierpnia na linii Dunajów-Busk. Poprzednio już, bo około 20. sierpnia wkroczyła w Lubelskie pierwsza armia austryacka pod wodzą jenerała Dankla, aby odeprzeć zbliżającą się od Lublina wielką armię rosyjską. Pierwsze spotkanie ostatnich dwóch armii nastąpiło dnia 24. sierpnia pod Kraśnikiem i skończyło się świetnem zwycięst-

Rosyjski sztab generalny.

Nasi żołnierze, zakładający telefon w polu.

wem armii jenerała Dankla. Rosyanie, w sile conajmniej 200.000 żołnierza, pobici zostali na głowę i stracili 6.000 jeńców, 28 dział i 7 karabinów maszynowych.

Nasza piechota w rowach strzeleckich.

Tymczasem dwie armie austryackie w Galicyi wschodniej znalazły się wobec olbrzymiej liczebnej przewagi nieprzyjaciela. Plan wojenny austryackiego sztabu generalnego liczył się z taką możliwością i przewidywał z góry strategiczny odwrót ku Lwowu. Odwrót ten wykonano w porządku wśród ustawicznych znacznych walk, w których brano tysiące jeńców rosyjskich, oraz dziesiątki dział i zadawano Rosyanom także dotkliwe straty w zabitych i rannych.

Aby wojskom walczącym pod Lwowem z liczebną przewagą Rosyan przynieść ulgę, a równocześnie zasłonić je od północy, ruszyła do walki czwarta armia austryacka pod jenerałem Auffenbergiem. która dotychczas stała w rezerwie między Jarosławiem a Bełzcem. Armia ta miała wkroczyć do wschodniej części Lubelskiego, wyprzeć stamtąd armię rosyjską, zagrażającą lewemu skrzydłu sił austryackich pod Lwowem i w dalszym pochodzie runąć

na prawe skrzydło armij rosyjskich we wschodniej Galicyi. Plan był doskonały — lecz wykonaniu jego przeszkodziła znów znaczna przewaga liczebna Rosyan. Jenerał Auffenberg dotarł pod Zamość i odniósł pod Tyszowcami i Komarowem w dniu 2. września drugie świetne zwycięstwo w tej wojnie. Wziął blisko 20.000 jeńców i zdobył 160 dział rosyjskich. W tym samym czasie armia jenerała Dankla, pobiwszy Rosyan pod Niedrzwicą dnia 29. sierpnia, dotarła aż pod Lublin.

Z walk pod Komarowem. – Potyczka w lesie.

Aby wciągnąć dalej jeszcze w głąb Galicyi armie rosyjskie i ułatwić przez to ich oskrzydlenie, naczelna komenda austryacka zarządziła opróżnienie Lwowa (dnia 3. września), oraz dalsze cofnięcie frontu austryackiego pod Gródek. Lecz masy wojsk rosyjskich, walące się na wszystkie armie austryackie od wschodu i północy, były zbyt przeważające, iżby było można odeprzeć je na tym terenie wojny. Naczelna komenda austryacka postanowiła więc obrać do dalszej walki teren dogodniejszy

i w tym celu ściągnęła wszystkie cztery armie na linię Dunajca. Ruch ten wykonano po przerwaniu drugiej bitwy pod Lwowem, która rozpoczęła się dnia 9. września i po zwycięskich walkach pod Gródkiem Jagiellońskim (dnia 12. września) w zupełnym porządku. Nieprzyjaciel był tak osłabiony, że na razie nie mógł posuwać sie równie szybko za grupującemi się na nowo armiami austryackiemi, nadto stanęła mu w drodze potężna twierdza Przemyśl. Zatrzymał się więc z głównemi siłami pod tą fortecą, oraz na linii Sanu, sięgając południowem skrzydłem ku Samborowi, a do środkowej Galicyi pchnął tylko liczne kolumny ruchome, z których jedna posunęła się aż pod Biecz. Równocześnie inne ruchome kolumny zaczęły przedzierać się przez Karpaty do północnych Węgier, do komitatów Ung, Bereg, Marmaros i Besztercze Naszod.

Z walk pod Kraśnikiem. – Atak kawaleryi na rosyjskie baterye.

Podczas gdy wypadki wojenne w południowem Królestwie i w Ga-

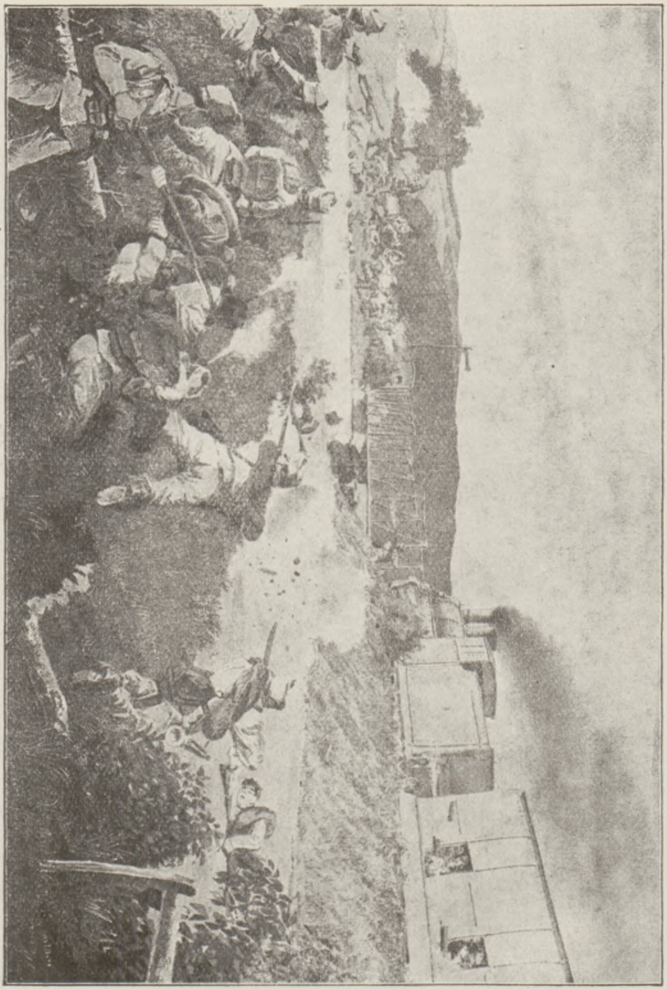
licyi wschodniej taki wzięły obrót, armia rosyjska, zgromadzona w gubernii suwalskiej pod dowództwem jenerała Rennenkampfa, usiłowała wtargnąć do Prus wschodnich. Pierwsze próby skończyły sie ciężkiemi porażkami, lecz wkrótce i na tym terenie zaznaczyła się ogromna przewaga liczebna Rosyan, która zmusiła także naczelną komendę niemiecką do nowego ugrupowania, oraz do wzmocnienia armii niemieckich w głębi tej prowincyi. To nowe ugrupowanie zwracało się przedewszystkiem przeciw armii rosyjskiej, wkraczającej do Prus od strony Narwi.

Atak Rosyan na zasieki druciane pod Przemyślem. — W tych zasiekach zginęło za pierwszego oblężenia przeszło 40.000 Rosyan.

Dowodzący tam armiami niemieckiemi jenerał pułkownik Hindenburg czekał na tę armię na świetnie obranej pozycyi między Dąbrownem i Szczytnem i w dniach od 29 do 31. sierpnia zgotował jej pogrom zupełny, jeden z najstraszniejszych, jaki zapisały dzieje wojny wogóle. Następnie zwrócił się przeciw armii Rennenkampfa, która

tymczasem doszła była pod Wystruć — i pobił ją na głowę między jeziorami mazurskiemi. Następstwem tych zwycięstw było cofnięcie się niedobitków armii nadnarwiańskiej aż do Narwi – a armii Rennenkampfa nad Niemen i zajęcie gubernii suwalskiej oraz pogranicza gubernii łomżyńskiej przez armie niemieckie.

Walka o most pod Dębicą.

Akcya ta zamknęła niejako pierwszy okres wojny – w połowie września.

Na ukształtowanie się drugiego okresu wojny, wpływały wieści, że poza Wisłą i Dęblinem (Iwangrodem) gromadzą się nowe armie rosyjskie, których dostarczyła przeprowadzona już zupełnie mobilizacya ogólna w głębi Rosyi oraz na Syberyi. Aby nie dopuścić do przerzucenia tych armii na lewy brzeg Wisły, obie naczelne komendy postanowiły rozpocząć na nowo walkę zaczepną — tak w Galicyi, jak i w Królestwie. Akcyę tę obwieścił rozkaz dzienny naczelnego wodza armii austro-węgierskiej, arcyksięcia Fryderyka, w dniu 30. września. Wzięły w niej udział obie siły zbrojne,

austryacka i niemiecka, już w najsilniejszej z sobą łączności, nieraz walcząc naprawdę ramię przy ramieniu.

Z walk w przełęczy dukielskiej, którędy Rosyanie wdarli się na Węgry. Wyrzucenie Rosyan z przełęczy

Równocześnie wystąpiły w niej na widownię wojny zorganizowane już na nowej podstawie legiony polskie, w sile trzech pułków piechoty, wraz z własną kawaleryą i artyleryą. Pierwsza ich brygada, pod dowództwem brygadyera Piłsudzkiego, ruszyła raz jeszcze w Kieleckie i Radomskie, okrywając się nową chwałą. Reszta wysłana została na Węgry i do wschodnio-południowej Galicyi, gdzie pod osobistem dowództwem jenerała Trzaski Durskiego -- naczelnego komendanta legionów — wybitne odnosiła zwycięstwa. Przebieg nowej tej akcyi zaczepnej sprzymierzonych by z początku zwycięski. W Galicyi wyparto Rosyan po kilkunastu potyczkach aż po San i nad Strwiąż, równocześnie przepędzono kolumny rosyjskie z Węgier przez Karpaty; w południowem Królestwie sprzy-

mierzone armie podsunęły się pod samą Wisłę, niemiecka, dowodzona przez jenerała Hindenburga, aż pod fortyfikacye Warszawy, austryacka pod Dęblin. Dnia 8. października oswobodzono oblegany od dnia 13. września Przemyśl, pod którym Rosyanie przy szturmach stracili do 40.000 ludzi. Niemniej pomyślnie wiodło się armiom niemieckim na północy, gdzie pod Suwałkami i Augustowem zadały armii Rennenkampfa nowe ciężkie ciosy.

Zwycięska bitwa pod Limanową. – Zdobycie rosyjskich pozycyi.

Wówczas atoli raz jeszcze zaważyła na szali liczebna przewaga sił zbrojnych Rosyi. Przeprawie przez Wisłę nowych milionowych armij rosyjskich nie można było zapobiedz. Stawienie im czoła nad Wisłą mogło było stać się zbytnio ryzykownem, a wobec tego obie naczelne komendy postanowiły raz jeszcze wyrzec się na czas pewien już osiągniętych zdobyczy, aby — jak powiedziano w dotyczących komunikatach urzędowych — zmusić nieprzyjaciela do stoczenia rozstrzygających bitew na terenie, dla sprzymierzonych korzy-

stnym. Na całym też froncie przeprowadzono odłączenie się od nieprzyjaciela — i usunięcie armii dalej ku zachodowi. Decyzya ta, konieczna do sparaliżowania liczebnej przewagi Rosyan, była ciężką zwłaszcza dla armii austryackiej, która wypierała już Rosyan coraz dalej za San i Przemyśl w kierunku na Lwów, lecz trzeba ją było powziąć dla osiągnięcia większego zwycięstwa. Nowe ugrupowanie się armii sprzymierzonych nastąpiło w końcu października i stało się punktem wyjścia trzeciego okresu wojny.

Odwrot Rosyan z pod Limanowy.

W tym okresie armie austryackie zajęły na razie stanowiska w południowo-zachodniem Królestwie od Częstochowy do Wolbromia, dalej szerokiem kołem na północ i wschód od Krakowa — przez Myślenice i Mszanę Dolną ku przełęczy Dukielskiej; niemieckie wzdłuż Warty i dalej ku północy na granicy niemieckiej aż pod Mławę. Plan zgotowania tu nadchodzącym powoli milionowym armiom rosyjskim ostatecznej klęski był dziełem szefa sztabu jeneralnego, jen. Hoetzendorffa — a okazał się w skutkach znakomitym

Nowe ruchy zaczepne rozpoczęły się w pierwszych dniach listopada. W celu oskrzydlenia Rosyan zarówno na północy jak i na południu wyzyskano zręcznie wszystkie nadające się do tego linie kolejowe i przerzucono znaczne siły na te punkty linii bojowej, gdzie Rosyanie takich znacznych wojsk najmniej się spodziewali. Wskutek tego prawe skrzydło Rosyan, które wysunęło się najdalej ku zachodowi w kierunku na Toruń, wpadło w nastawioną pułapkę. Jego przednie straże pobite zostały dnia 14. listopada pod Włocławkiem, a dnia 16. pod Lipnem. Postępująca za niemi główna siła tego skrzydła, poniosła w dniu 16. listopada ciężką klęskę między Włocławkiem a Kutnem i zepchniętą została na linię Łódź-Łowicz. Klęski te oraz równoczesny rozmach zaczepny armij austryackich na wschód od Częstochowy i na północ od Krakowa zmusiły także centrum rosyjskie między Łodzią i Piotrkowem do szybkiego odwrotu.

Straszna klęska Rosyan pod Szczytnem nad jeziorami Mazurskiemi.

Wśród codziennych i krwawych walk armie sprzymierzone z dniem każdym posuwały się coraz dalej ku Wiśle. Dnia 18. grudnia armia niemiecka odzyskała Łódź — a po walkach w południowej i zachodniej Galicyi pod Tymbarkiem, Limanową, Dobczycami i Bochnią — armia austryacka opanowała ponownie cały teren Galicyi aż po Dunajec. Tuchów, Krosno i Łupków w Karpatach — a w Królestwie po Pilicę i Nidę.

Z walk nad Bzurą: Po rozbiciu silnej pozycyi Rosyan.

Mniemano wówczas, że te nowe zwycięstwa złamały już zupełnie rozpęd zaczepny Rosyi, którego celem było zajęcie Wiednia i Berlina, że pobite tylokrotnie armie rosyjskie, które w tej wojnie straciły w zabitych, rannych i jeńcach około półtora miliona żołnierzy (samych jeńców przeszło pół miliona) nie trudno już było przerzucić za Wisłę i San. Tymczasem stało się raz jeszcze inaczej. Naczelnemu wodzowi rosyjskiemu w Królestwie, jenerałowi Ruzskijemu, powiodło się zatrzymać cofające się wojska nad rzekami Bzurą i Rawką, w oddaleniu około

50 klm. od Warszawy. Wojska rosyjskie okopały się silnie, a to samo uczyniły wojska rosyjskie nad Pilicą, Nidą i nad Dunajcem. Wojna ta wykazała zaś, że żołnierza rosyjskiego nie trudno pobić w otwartej walce w polu, lecz gdy zaryje się w ziemię. lub schroni się za szaniec, stamtąd już wypędzić go trudno. Walka na takich okopach polnych nazywa się walką pozycyjną, a w niej Rosyanie są mistrzami. Z chwilą więc, gdy zdołali zająć takie umocnione pozycye — wojna znów stanęła na jednem miejscu. Nadzieja zdobycia Warszawy przed Nowym Rokiem nie dopisała i zmiana roku ujrzała następujący obraz wojny: Armie niemiecka i austryacka z jednej, a rosyjska z drugiej strony stały naprzeciw siebie na olbrzymiej linii, rozpoczynającej się nad Niemnem w Prusach wschodnich, a ciągnącej się dalej ku zachodowi i południowi przez Modlin, na prawo od Skierniewic, przez Tomaszów, Chęciny ku Wiśle, a stamtąd wzdłuż Sanu ku Gorlicom i Karpatom. Galicya na wschód od Dunajca była jeszcze w posiadaniu Rosyan, z wyjątkiem oblęganego ponownie Przemyśla, za to cała zachodnia część Królestwa w rękach armij niemieckich i austryackich. Przewaga była już po stro-

Odpoczynek naszych po zwycięskiej bitwie.

nie sprzymierzonych — ale rozstrzygnięcie ostateczne jeszcze nie zapadło.

Tak się rzecz miała w dniu 1. stycznia 1915 roku.

Wojna w Belgii i we Francyi.

Wypowiedzenie wojny między Francyą a Niemcami nastąpiło 3. sierpnia, lecz kroki wojenne rozpoczęły się rzeczywiście już dnia 1 t. m., równocześnie z zarządzeniem ogólnej mobilizacyi w obu państwach. Rozpoczęli je Francuzi. W dniu 1. sierpnia oddział wojsk francuskich zaatakował niemieckie straże graniczne w przełęczy Schlucht w górach Wogezach, które jednak atak ten zwycięsko odparły. Nazajutrz pojawiły się nad pruską prowincyą nadreńską oraz nad Norymbergą w Bawaryi francuskie balony i samoloty, z których rzucono bomby. Dnia następnego rozpoczynająca się wojna objęła także Belgię.

Położenie wojenne Niemiec od strony Francyi nie przedstawiało się korzystnie. Aby uniemożliwić nagłe wtargnięcie Niemców do Francyi, rząd francuski zabezpieczył cały pas graniczny podwójnem pasmem twierdz, fortów i zapor wzdłuż rzek Mozeli i Mozy. Twierdze te panowały nad brzegami obu rzek i nad liniami kolejowemi od granicy w głąb Francyi. Niezbyt długi pas graniczny nie dawał nadto milionowej armii niemieckiej możli-

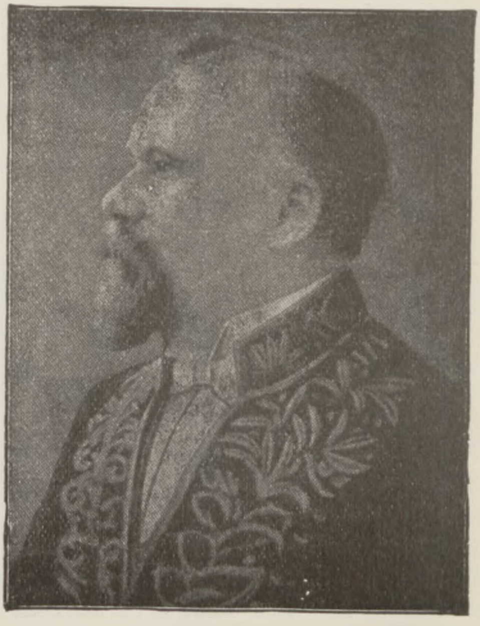

Król belgijski Albert.

Król angielski Jerzy.

wości do należytego rozwinięcia się i ugrupowania, a konieczność zdobywania zaraz na wstępie znacznej liczby silnych fortyfikacyi mogła powstrzymać i sparaliżować rozmach niemieckiej ofenzywy. Tymczasem Rzeszy niemieckiej, zaskoczonej wojną na dwóch granicach, bo także od strony Rosyi, dużo zależało na tem, aby zdruzgotać zachodniego nieprzyjaciela, zanim wschodni, Rosya, zdoła zgromadzić na granicy swoje olbrzymie armie. W Berlinie panowało nadto przeświadczenie, że między Francyą a Belgią istnieje tajny układ, zezwalający na przemarsz wojsk francuskich przez terytoryum belgijskie do zachodnich prowincyi Niemiec. Aby zapobiedz grożącemu z tej strony niebezpieczeństwu i uprzedzić Francyę, rząd niemiecki już w dniu 3. sierpnia, a więc równocześnie z wypowiedzeniem wojny Francyi, wysłał do Brukseli „ultimatum“, domagające się zezwolenia na przemarsz wojsk niemieckich ku belgijsko-francuskiej granicy, w zamian za co gwarantował nietykalność, niezawisłość i całość królestwa Belgii. Rząd belgijski propozycyę tę odrzucił. Wówczas postanowiono w Berlinie przemarsz przez Belgię wymusić siłą broni.

Plan wojenny Niemiec już w początku wojny zarysował się jasno. Niezrównana organizacya kolejowa Niemiec umożliwiła rzucenie na Francyę przez Belgię, Lotaryngię i Alzacyę w ciągu zaledwie dwóch tygodni dwa do trzech milionowej masy wojska i zaatakowanie Francyi równocześnie od północy i od wschodu. Z możliwości tej skorzystano ze zdumiewającą energią i sprężystością. Już w dniu 7. sierpnia po drobnych utarczkach na gra-

Prezydent Francyi Poincare

nicy lotaryńskiej i alzackiej wojska niemieckie usiłowały śmiałym napadem opanować pograniczną twierdzę belgijską Leodyum. Napad ten powiódł się tylko częściowo. Wojska niemieckie zdołały zająć tylko miasto i jeden z fortów — reszta fortów stawiała opór. Aby opór ten skruszyć, trzeba było sprowadzić pod Leodyum olbrzymie 42-centimetrowe moździerze niemieckie oraz przysłane na pomoc z Austryi baterye 30·5-centimetrowych moździerzy oblężniczych, o których istnieniu przeciwnicy Niemiec dowiedzieli się dopiero teraz. Dzięki tym potężnym działom zdobyto resztę fortów Leodyum już w dniu 9. i 10. sierpnia i przez to uzyskano silny punkt oparcia do dalszych operacyi na terytoryum belgijskiem.

Sir Grey, ang. minister spraw zagr.

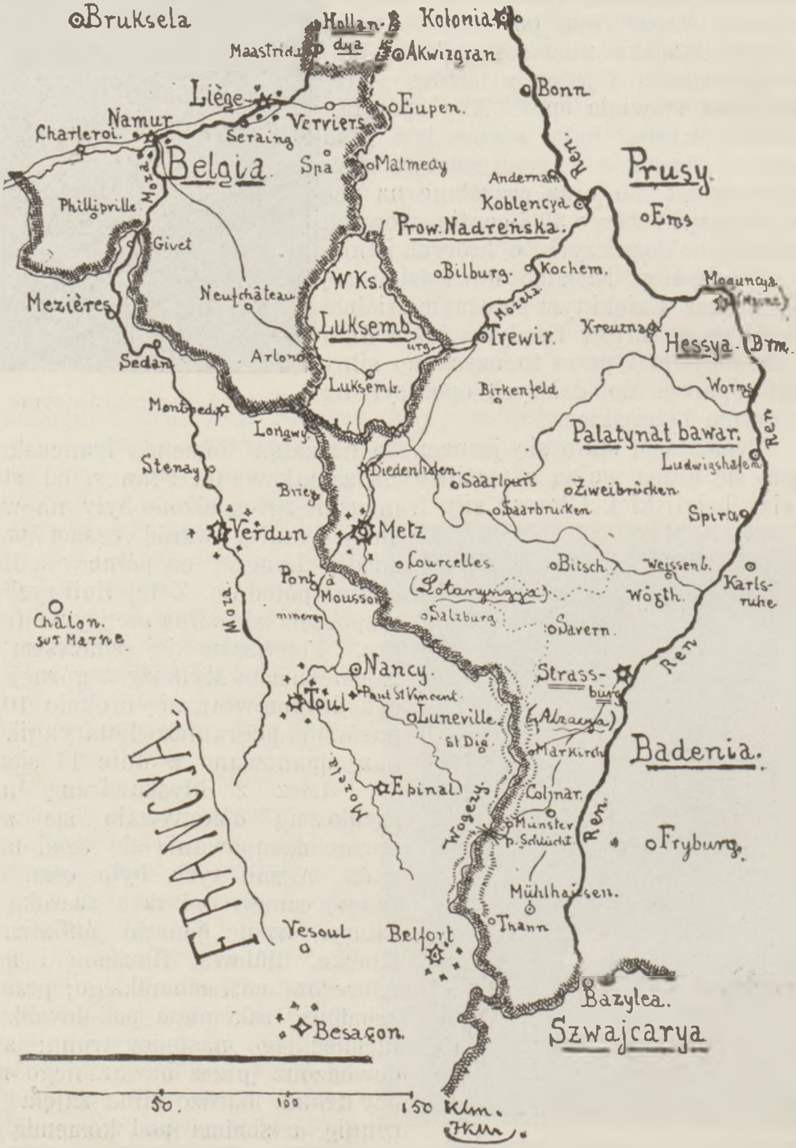
Tymczasem stało się jasnem, że naczelna komenda francuska nie liczyła się przed wojną z możliwością zaatakowania Francyi od strony granicy belgijskiej. Główne siły francuskie zgromadzone były na wschodniej granicy wśród pasma twierdz między Longwy na północy a Belfortem na południu. Z tej linii rychło też rozpoczęła się silna ofenzywa francuska. Pierwszym jej sukcesem było zajęcie miasta Mylhuzy w górnej Alzacyi, drugim wtargnięcie około 10 korpusów na pogranicze Lotaryngii. Mylhuzę opanowano w dniu 11 sierpnia.

Generał French, naczelny komendant wojsk angielskich w Belgii i Francyi.

Lecz z błyskawiczną niemal szybkością dokonywało się strategiczne ugrupowanie się armi niemieckich. Armii tych było ośm. Przez Belgię runęły od razu szeroką ławą cztery: armie jenerał pułkowników Klucka, Bülowa, Hausena i księcia Albrechta wirtemberskiego; przez Luksemburg szła piąta pod dowództwem niemieckiego następcy tronu; szósta, dowodzona przez bawarskiego następcy tronu, bardzo silna zajęła Lotaryngię, a siódma pod komendą jenerała pułkownika Heeringena Alzacyę,

ósma zaś, pod wodzą jenerała Beselera miała dokonać zdobycia Belgii. Napór tych armii, liczących razem przeszło dwa miliony żołnierza, był

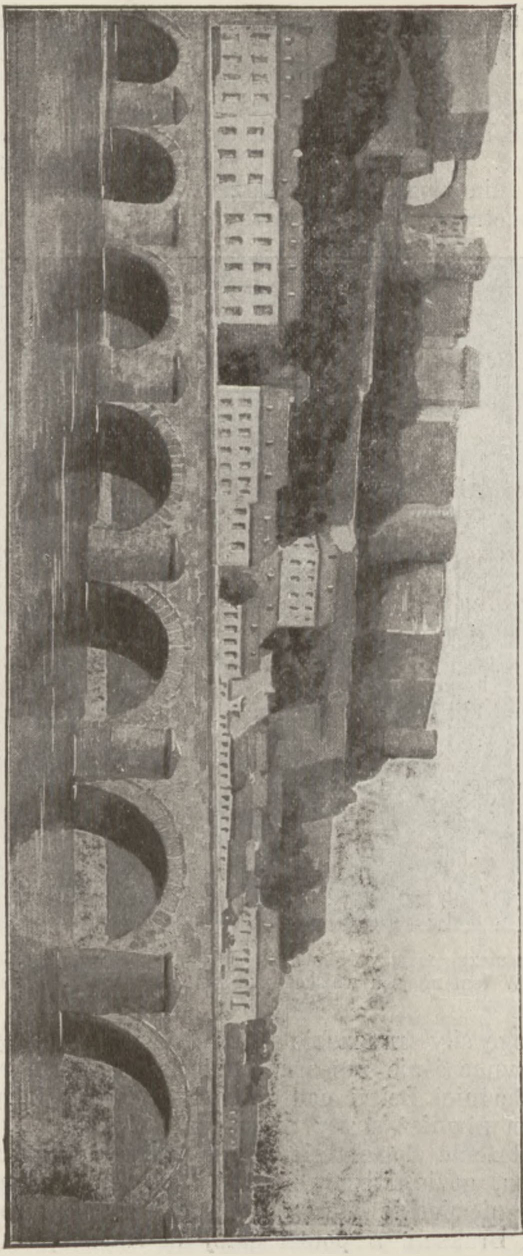
Teren wojny Niemiec z Belgią, Francyą i Anglią.

niesłychanie gwałtowny. Już w dniu 21. sierpnia przednie straże niemieckie wyparły Francuzów z Lazarte w Lotaryngii, biorąc 1000 jeńców. Dnia 18. armia jen. Heeringena po zaciętej walce odzyskała Myluzę. W dniach następnych stoczono również dla Niemców zwycięskie potyczki w Belgii, dokąd Francuzi na gwałt teraz wysyłali wojska, przedewszystkiem kawaleryę. Najcięższy atoli cios zadano Francuzom w dniu 21. września. W dniu tym między Metzem a Wogezami, na froncie długości 100 kilometrów armia bawarskiego następcy tronu pobiła na głowę ośm korpusów francuskich i wyparła je z Lotaryngii. W bitwie tej, pierwszej wielkiej bitwie obecnej wojny, armia francuska straciła prócz zabitych i rannych 10.000 jeńców oraz 150 dział. Zwycięska armia niemiecka dotarła w pościgu aż do Luneville, do pierwszego pasa twierdz francuskich; w dwóch następnych dniach now spadły na Francyę gromy. Armia pruskiego następcy tronu rozbiła zagradzające jej drogę siły francuskie i pod Longwy wkroczyła na terytoryum Francyi, równocześnie zaś armia księcia Albrechta rozgromiła w południowo wschodniej Belgii nad rzeką Semois ośm korpusów francuskich, zadając im również straty niezmiernie ciężkie.

Kamienie graniczne między Niemcami, Belgią, Holandyą i Luksemburgiem. – W tem miejscu wojska niemieckie wkroczyły do Belgii.

W bardzo groźne położenie dostała się w tym czasie armia belgijska. Po upadku Leodyum, gdzie Niemcy zabrali 4000 jeńców, parta przez trzy zachodnie armie niemieckie Klucka, Bülowa i Hausena cofać się musiała gwałtownie ku Brukseli, a potem dalej ku Antwerpii. Jej

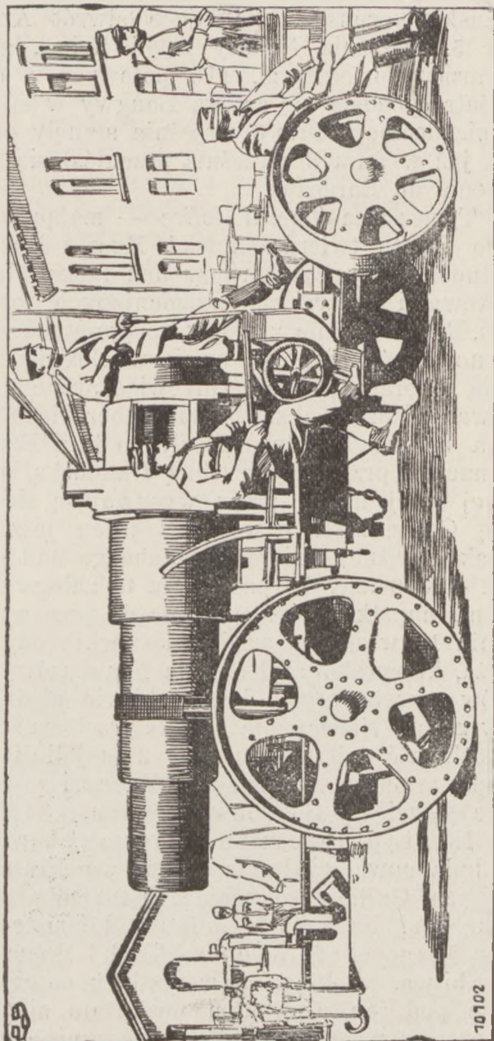

Cytadela w belgijskiej twierdzy Namur, zdobytej przez Niemców.

prawe skrzydło szukało oparcia o twierdzę Namur. Lecz i fortyfikacye tego miasta nie zdołały się oprzeć olbrzymim pociskom moździerzy niemieckich i austryackich. Namur padł w dniu 27. sierpnia, a tem samem otwarła się dla zachodnich armii niemieckich droga przez Belgię do Francyi północnej. W tym samym dniu poddała się wojskom pruskim twierdza Longwy. Zdobycz wojenna Niemców w obu tych twierdzach była ogromna Wśród tych ciągłych klęsk francuskich parowce transportowe przewoziły do Francyi armię angielską, która stanąwszy na ziemi francuskiej natychmiast ruszyła na linię bojową, tworząc skrajne lewe skrzydło frontu francuskiego. Przednia jej straż — brygada kawaleryi, spotkała się z armią niemiecką już dnia 23. sierpnia w pobliżu Maubeuge i poniosła klęskę. Główna siła armii angielskiej stanęła na północ od St. Quentin. Tam zaatakowana została przez armię jenerała Klucka w dniu. 27 sierpnia. Po zaciętej, krwawej walce zwycięstwo przechyliło się na stronę Niemców. Armia angiel-

ska, straciwszy kilka tysięcy ludzi w samych tylko jeńcach, zmuszona została do odwrotu w stronę Paryża.

W ó w c z a s nad F r a n c y ą zawisła g r o z a zupełnego p o g r o m u. Ofenzywa francuska była złamaną na całym froncie od Lille do Belfortu, bo także armie Hausena i Bülowa rozbiły zagradzające im drogę korpusy francuskie nad rzeką Sambre. Pozostała na tyłach linii niemieckich armia belgijska nie mogła przynieść ulgi sprzymierzeńcom swóim, ponieważ trzymaną była w szachu przez ósmą armię niemiecką jen. Beselera. Zrywającą się w Belgii wojnę ludową tłumiono w sposób bezwzględny. Ofiarą tej wojny padło starożytne miasto Lovanium, spalone w znacznej części za napad na wojsko niemieckie w dniu 28. sierpnia. Zdawało się, że Francyę czeka klęska daleko cięższa, niż w r. 1870/1. Od klęski tej wybawiła ją jednak na razie zręczność naczelnego wodza francuskiego jenerała Joffre.

Austryacki moździerz 30 i pół centimetrowy.

Widząc, że rozrzucone w pośpiechu bezładnie a wszędzie pobite armie francuskie nie zdołają powstrzymać rozpędu niemieckiego, jenerał Joffre sam dał rozkaz do ogólnego cofnięcia się armii północnych po rzekę Oisę na lin Paryża. Odw ten równał się ucieczce w popłochu. Północno francuskie twierdze wpadały w ręce niemieckie niemal bez oporu. Lawina niemiecka druz-

gotała wszystko, co napotkała na swej drodze. Dnia 2. września padła twierdza Givet, tegoż dnia uległo rozbiciu 10 korpusów francuskich między Reims a Verdun. Dnia 4. września taki sam los spotkał cztery francuskie korpusy, zasłaniające odwrót Anglików z pod St. Quentin. Dnia 5. września Niemcy zajęli Reims, gdzie wzięli 13.000 jeńców, 233 armat fortecznych, 116 polowych i 79 karabinów maszynowych. Nazajutrz poddała się załoga Longwy w sile 4000 głów. Zachodnie armie niemieckie w dniu 6. września stanęły pod Paryżem, skąd rząd francuski już w dniu 3. września przeniósł się był wobec grożącego miastu oblężenia do Bordeaux.

Tymczasem jenerał Joffre — mając zabezpieczone prawe skrzydło swego frontu twierdzami nad Mozą i Mozelą — gromadził uciekające z północnej Francyi korpusy nad rzeką Marną, tu je na nowo uporządkował i ustawił na wzmocnionych fortyfikacyami polowemi pozycyach. Równocześnie z wojsk, ściągniętych z południowej Francyi, stworzył nową półmilionową armię w obrębie fortyfikacyi Paryża pod komendą jenerała Galieni. Gdy więc armie niemieckie jenerałów Klucka, Bülowa, Hausena, księcia wirtemberskiego i pruskiego następcy tronu, (która ominęła Verdun) doszły do linii Paryża, napotkały nad Marną na znaczną przewagę liczebną francuską, a nadto zagrożone zostały na prawej swej flance przez wysuwającą się nagle z pod Paryża wielką armię Gallieniego. I wówczas jeden jeszcze cios spotkał Francuzów: upadek potężnej twierdzy Maubeuge nad granicą belgijską, bronionej przez 40.000-czny korpus. Cała ta załoga dostała się do niewoli. Lecz na linii napotkano na opór nie do przezwyciężenia. Wprawdzie jeszcze w dniu 10 września armie niemieckie odparły zwycięsko atak załogi Paryża, który skończył się dla Francuzów stratą dalszych kilku tysięcy jeńców oraz 50 armat, lecz w bitwie między Neaux i Montmirall w dniu 11 września Niemcy nie zdołali przełamać frontu francuskiego. Widząc niemożliwość dalszej ofenzywy na tej linii, naczelna komenda niemiecka cofnęła armie północne ku północy i zajęła silne pozycye nad rzeką Aisne — między Soissons a Verdun.

Następstwem tego, również bardzo zręcznego odwrotu Niemców była nowa gwałtowna ofenzywa Francuzów, połączona z ruchami armii jen. Gallieniego, mającemi na celu oskrzydlenie linii niemieckich od zachodu. Na całej — kilkuset kilometrowej przestrzeni poprzez północną Francyę, od Noyon po Toul i Epinal zawrzała wtedy nowa zacięta bitwa, większa od wszystkich poprzednich. Lewe skrzydło francuskie pod jen. Gallienim wydłużało się coraz bardziej ku północy, w kierunku na Lille, aby objąć i zgnieść prawe skrzydło niemieckie — lecz daremnie. Naczelna komenda niemiecka paraliżowała te usiłowania przez równoległe wydłużanie prawego skrzydła niemieckiego — aż wreszcie oba skrzydła doszły znów do granicy belgijskiej. Gdy to się działo na zachodzie, w centrum — między Soissons, Reims i Verdun to-

czyły się dalej bohaterskie walki. Olbrzymia bitwa falowała z początku to w tę, to w drugą stronę — aż wreszcie, około 20 września zamieniła się również na bitwę pozycyjną.

Obie strony, tak w centrum jak i na obu skrzydłach okopały się i umocniły swoje stanowiska. Aby zapobiedz niszczącemu działaniu moździerzy niemiecko-austryackich przeciwko twierdzom Verdun, Toul, Nancy i fortom nad Mozą, Francuzi zajęli stanowiska przed temi twierdzami. Linia bojowa ustaliła się wówczas w ten sposób: na skrzydle zachodniem między Lille a Armentieres, dalej ku południowi przez Arras, Albert do Noyon, stamtąd w kierunku południowo-wschodnim do Soissons i Reims, następnie dalej ku wschodowi przez las Argoński ponad Verdun, stamtąd znów ku południowi do St. Mihiel, gdzie Niemcy zdobyli jedyny z linii Mozy fort Campe de Romaines, wreszcie przez Pont á Mousson do Nancy i ku granicy lotaryngskiej. Od góry Donnon linia ta ciągnie się ku południowi, odcina wązki pas Alzacyi i kończy pod Thann na zachód od Mylhuzy.

Na tej to linii trwa od 20 września zacięte zmaganie się obu stron niemal na jednem miejscu. Postępy jednej lub drugiej strony ograniczają się do zysków kilkusetmetrowych. Zdobycie rowu strzeleckiego lub ufortyfikowanego pagórka stanowi już sukces znaczniejszy. Sukcesy takie są znacznie częstsze po stronie niemieckiej niż francuskiej, lecz linia bojowa mimo to nie przesuwa się znaczniej. Zacięte to zmaganie się — budzi więcej zainteresowania u wojskowych niż u publiczności — a kończy się dopiero z chwilą wyczerpania się jednej ze stron walczących.

Tymczasem, gdy wojna tak utknęła we Francyi, Niemcy dokonały podboju Belgii. W końcu października zdobyli największą twierdzę belgijską Antwerpię, bronioną przez całą resztę armii belgijskiej pod osobistem dowództwem króla Alberta.

Piechota francuska podczas marszu.

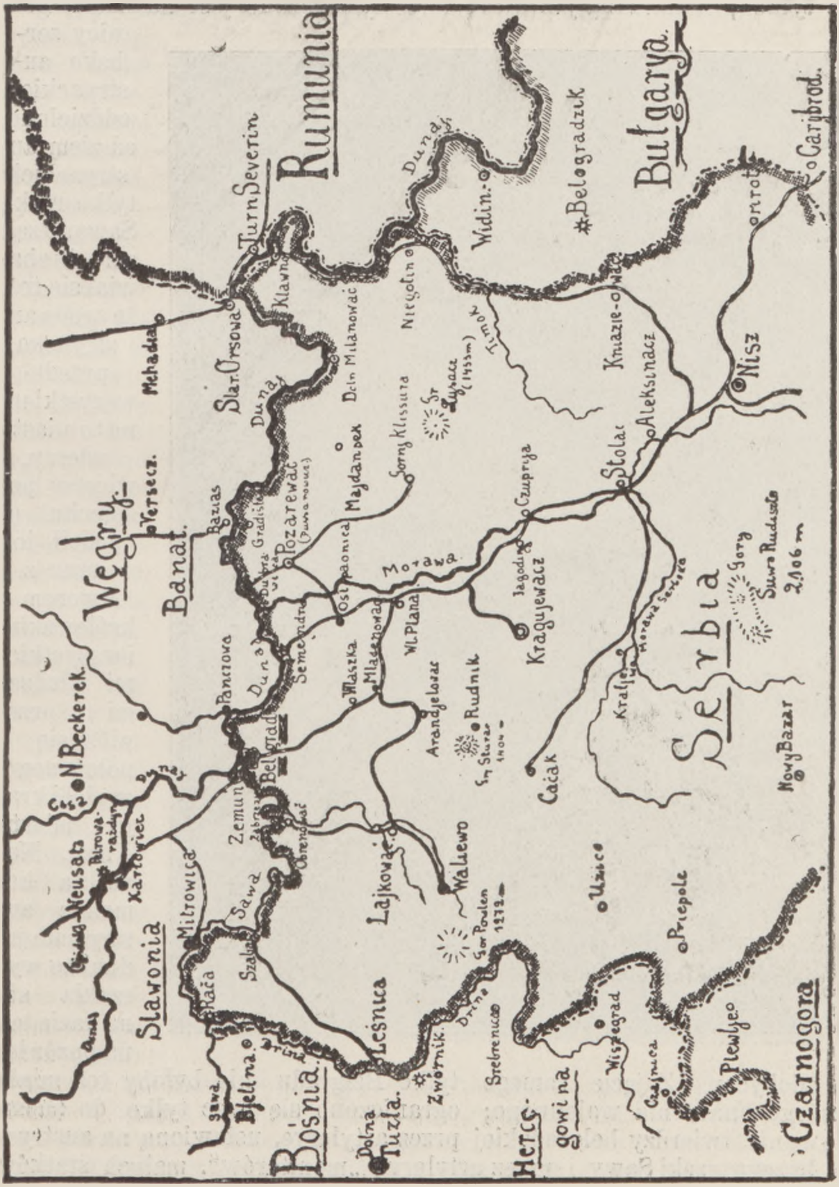
Armia ta jednak zdołała ujść i schronić się do nadmorskiej prowincyi Flandryi, graniczącej z Francyą. Tam, wsparta świeżemi wojskami angielskiemi i francuskiemi ustawiła się nad kanałem rzeki Ysery. Wszelkie wprost szalone ataki niemieckie nie zdołały wyprzeć nieprzyjaciela z tej resztki Belgii, i wśród ciągłych niezmiernie krwawych walk i tam utknęła wojna na jednem miejscu.

Pod koniec roku położenie na francuskim terenie wojny tak się przedstawiało: Niemcy posiadały niemal całą Belgię i około 400 mil kwadratowych ziemi francuskiej. Ale obronnej linii francusko-belgijsko-angielskiej do końca roku przełamać nie zdołali i byli zawsze jeszcze o 100 klm. oddaleni od Paryża. Z Anglii tymczasem coraz nowe nadchodziły wojska do Francyi. Do rozstrzygnięcia i na tym terenie wojny przy zmianie roku było jeszcze daleko.

Wojna w Serbii.

Wojna Austro-Węgier z Serbią rozpoczęła się najrychlej, wypowiedzianą bowiem została już dnia 28 lipca, lecz do większych starć i bitew przyszło tu dopiero znacznie później, niż na terenie wojny wschodnim i zachodnim. Z chwilą, gdy stało się jasnem, że wojna z Rosyą jest nieunikniona, że przeciwko dwuprzymierzu wystąpią także Francya i Anglia, wojna z Serbią stała się sprawą drugorzędną. Serbia mogła coprawda wystawić armię conajmniej trzystotysięczną, armię, która w poprzedniej wojnie bałkańskiej dała dowody wielkiej dzielności, lecz dla mocarstwa tak potężnego, jak Austro-Węgry, i ta siła bezpośrednio groźną nie była. Do jej pokonania wystarczało pięć do sześciu korpusów austrowęgierskich, a więc mniej więcej trzecia część armi Austro-Węgier, i tyle też pierwotnie przeciwko Serbii zamierzano zmobilizować. Ponieważ jednakże pilniejszem było stawienie czoła nadchodzącej już nawale rosyjskiej, naczelna komenda austryacka od razu zmieniła pierwotny swój plan wojenny przeciwko Serbii. Postanowiła na razie nie podejmować przeciwko temu państwu kroków zaczepnych, nie wkraczać w głąb Serbii, lecz ograniczyć się do odpierania możliwych ataków serbskich. Na ukaranie Serbii za mord w Sarajewie pozostawało przecież jeszcze dużo czasu; przedewszystkiem należało załatwić się z groźniejszym nieprzyjacielem na wschodzie. W tym celu większą część już przeciwko Serbii zmobilizowanych wojsk wysłano do Galicyi, a na pograniczu Serbii, w Slawonii i w Bośni pozostawiono tylko dwie mniej silne armie, które miały strzedz granic. Zarządzeń

tych nie zmieniono, chociaż w kilka dni później, bo dnia 5. sierpnia wypowiedziała Austro-Węgrom wojnę także mała, ale bitna Czarnogóra

Teren wojny Austryi ze Serbią i Czarnogórą.

Wojna z Serbią mogła się była rozpocząć od razu pewnym większym sukcesem, bo zajęciem stolicy serbskiej Belgradu. Miasto to, bronione tylko przestarzałą, już słabą fortecą, położone jest na samej granicy serbsko austryackiej, oddzielone od ziem austryackich tylko rzeką Sawą. Rząd serbski obawiał się też, że armia austryacka przedewszystkiem na to miasto uderzy, więc w pośpiechu opuścił je wraz z dworem królewskim i wszystkiemi władzami i przeniósł się położonego w głębi kraju miasta Niszu. Naczelna komenda austryacka jednakże wyrzekła się na razie tej, na pozór łatwej zdobyczy. Zajęcie samego tylko Belgradu nie byłoby też miało większego znaczenia wojennego; ograniczono się więc tylko do zbombardowania twierdzy belgradzkiej przez artyleryę, ustawioną na austryackim brzegu rzeki Sawy i przez artyleryę „monitorów“, małych statków

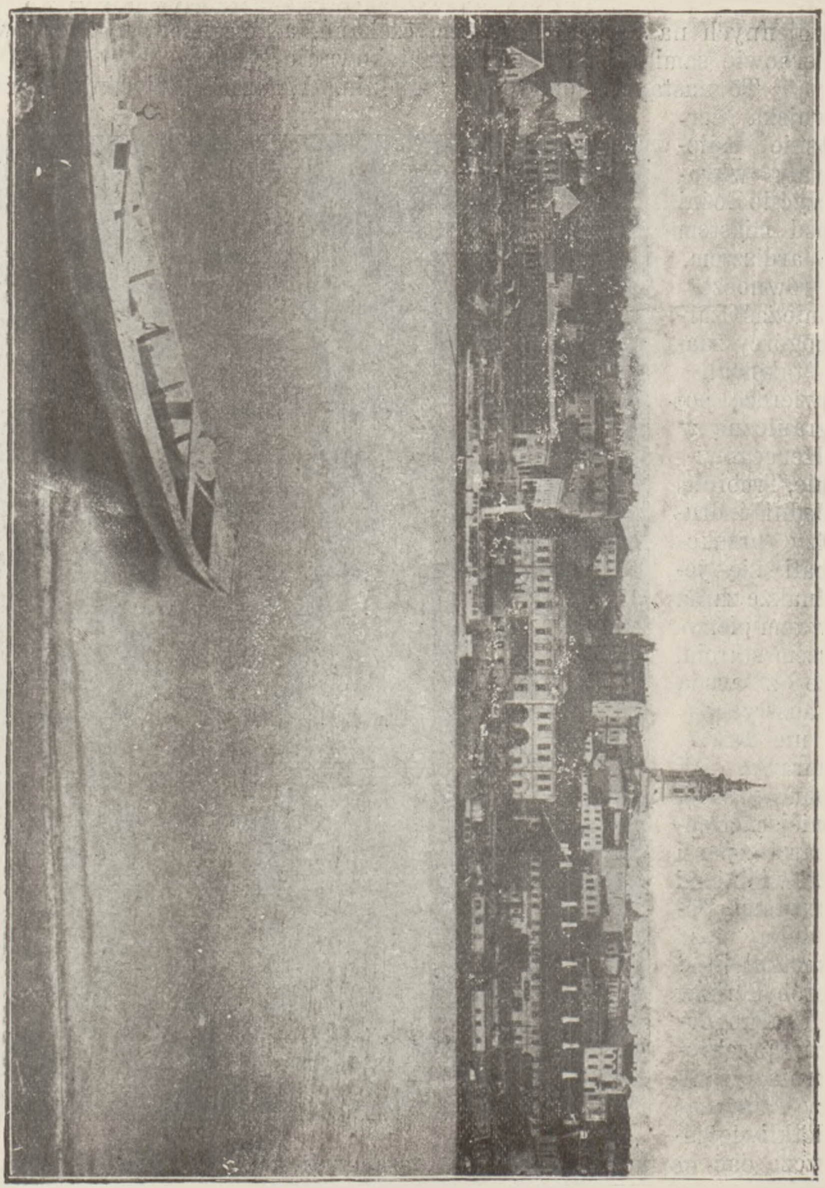
Walki na ulicach Szabacu.

wojennych na Sawie. Poza tem czekano, aż ośmieleni tą cierpliwością Serbowie sami odważą się na zaatakowanie granic.

To nastąpiło dopiero po tygodniu. W dniu 7. sierpnia dość silne wojska serbskie usiłowały wkroczyć do Bośni pod miastem Wardisztem, równocześnie zaś Czarnogórcy zaatakowali twierdzę pograniczną w Hercegowinie, Trebinię. Jedni i drudzy przekonali się jednakże zaraz w tem pierwszem starciu, że z armią austryacką nie łatwa sprawa. W obu bowiem miejscach odparci zostali z wielkiemi stratami. Podobny los spotkał inne próby Serbów Czarnogórców przekroczenia granicy Abby zaś dotkliwiej jeszcze dać im uczuć przewagę oręża austryackiego, wojska austryackie wzięły w dniu 17. sierpnia szturmem graniczne miasto serbskie Szabac, oraz przekroczyły rzekę Drinę. stanowiącą granicę między Serbią a Bośnią. Wojska austryackie, które tu wkroczyły do Serbii, pobiły Serbów

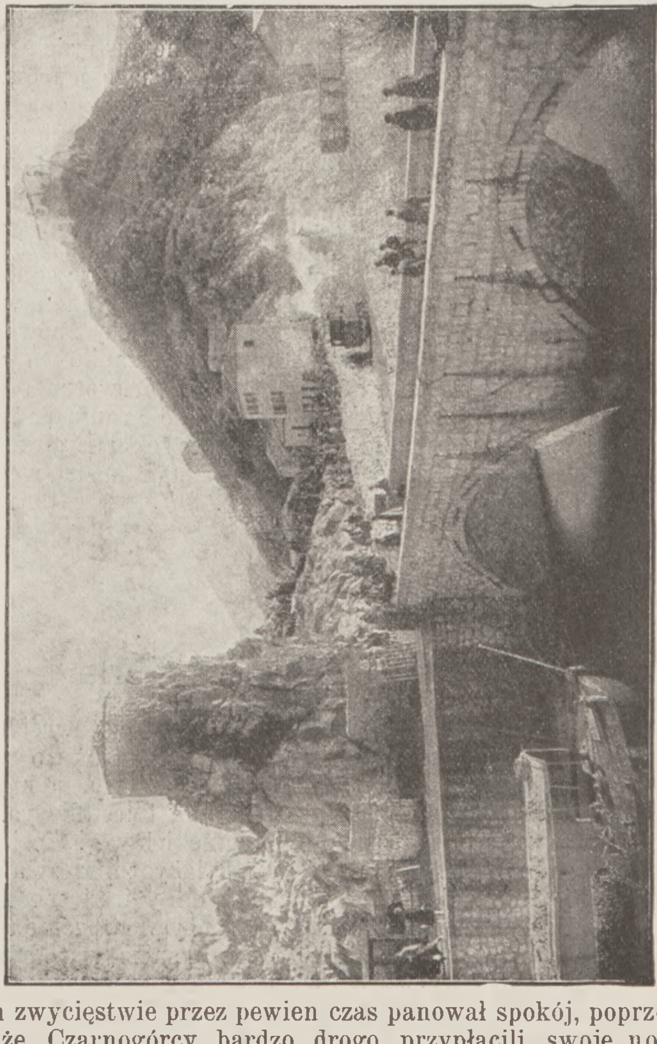
Straszna klęska Serbów koło Mitrowicy.

Widok Belgradu od strony Dunaju.

pod Łożnicą i Leśnicą — lecz następnie znów cofnęły się do Bośni Taki sam dobrowolny odwrót wykonały wojska austryackie, które zajęły

Szabac. Ośmieleni tem Serbowie i Czarnogórcy usiłowali potem jeszcze kilkakrotnie wtargnąć na terytoryum austro-węgierskie, za każdym atoli razem ponosili ciężkie porażki. I tak dnia 21. sierpnia pod Wyszegradem, a dnia 8. września pod Mitrowicą, gdzie 6000 żołnierzy serbskich dostało się do niewoli. Ponieważ jednakże mimo tych porażek Serbowie nie przestawali niepokoić granic Austro-Węgier, przedewszystkiem zaś w dalszym ciągu starali się wedrzeć do Bośni, ażeby wśród tamtejszej serbskiej ludności wywołać powstanie, naczelna komenda austryacka uznała za stosowne ponownie wkroczyć na ziemię serbską. Stało się to w dniu 23. września. W tym dniu armia austro-węgierska, szósta z rzędu wśród stojących w polu, ponownie przekroczyła Drinę i spędziła armię serbską z wyżyn pod miastem Krupanje. Po tem zwycięstwie przez pewien czas panował spokój, poprzednio bowiem także Czarnogórcy bardzo drogo przypłacili swoje nowe atak i na graniczne twierdz bośniackie. W październiku jednakże Serbowie znów podjęli walkę zaczepną i dotarli nawet do gór Romania

Czarnogórskie forty graniczne pod Virbazar.

Planina — oddalonych o sześć mil od Serajewa. To wreszcie wyczerpało cierpliwość Austro-Węgier. Już w końcu tego miesiąca obie armie austro-węgierskie pod dowództwem jenerałów Potiorka i Franka, otrzymały rozkaz uderzenia na główne siły serbskie i zupełnego złamania tego małego, lecz upartego nieprzyjaciela. Gwałtownego uderzenia wojsk austryackich Serbowie nie zdołali wytrzymać. Pobici na granicy cofali się pospiesznie w głąb swego kraju. Armie austryackie szły krok w krok za nimi, biorąc w każdej nowej walce tysiące jeńców, dziesiątki armat i karabinów maszynowych. Dnia 17. listopada zajęły ważne serbskie miasto Waljewo, dnia 2. grudnia stolicę Serbii Belgrad i już były bliskie „serca Serbii“, miasta Kragujevacza, gdy nastąpił zwrot niepomyślny. Sorbowie zerwali się tam do nowego rozpaczliwego oporu, rząd serbski powołał do walki wszystkich, którzy zdolni byli udźwignąć karabin. W ten sposób zebrały się nowe tysiące, gdy tymczasem armie austro-węgierskie, znużone były i wyczerpane kilkotygodniowym zwycięskim pochodem. Widząc niemożliwość pokonania tych nowych sił serbskich, wodzowie armii austro-węgierskich cofnęli się znów z głębi kraju na granicę, aby tam dać im wypoczynek. Nastąpiło to w końcu grudnia i odtąd wojna serbska wróciła znów do pierwotnego stanu, to znaczy: wojska austryackie bronią na razie tylko granic państwa. Wyczerpani trudami obaj generałowie naczelni Potiorek i Frank ustąpili ze swoich stanowisk, a dowództwo nad obu armiami austro-węgierskiemi w tych stronach objął arcyksiążę Eugeniusz.

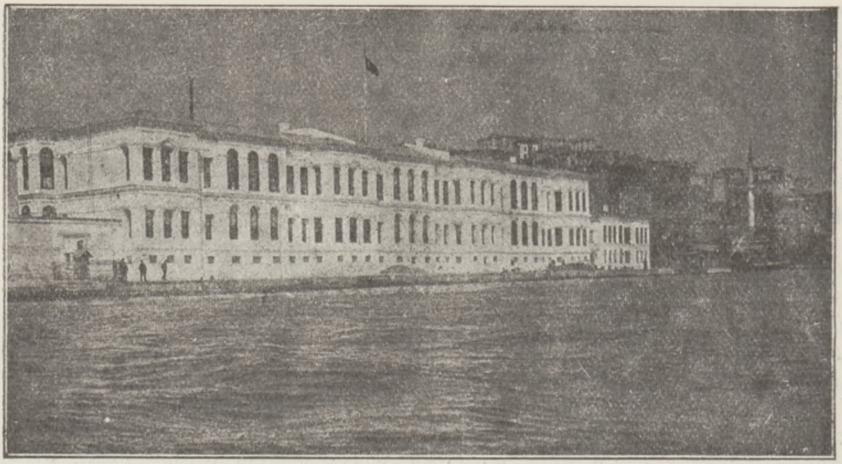
Wojna turecka.

Zaraz po wybuchu wojny oczy Europy zwróciły się ku Turcyi, z niemałem zaciekawieniem, jakie też to państwo zajmie stanowisko wobec nowej, niebywałej zawieruchy? Wiadomo, że najgroźniejszym, niejako dziedzicznym wrogiem Turcyi, była i jest Rosya. Ona to pod pozorem wyswabadzania słowian bałkańskich w pięciu już wojnach ciężkie Turcyi zadała ciosy, a może już byłaby zniszczyła państwo tureckie, gdyby nie były jej od tego losu ochroniły inne mocarstwa, mianowicie Austro Węgry, Niemcy, Anglia i Francya. Obecnie atoli ostatnie dwa mocarstwa stanęły po stronie Rosyi. Jasnem więc było, że jeżeli w tej wojnie miałaby zwyciężyć Rosya wraz z nowymi swymi sprzymierzeńcami, pokonać bezinteresownych przyjaciół Turcyi Austro-Węgry i Niemcy, państwo tureckie straci ostatnią swoją podporę i ostoję i stanie się łupem Rosyi, która od dawna już pożądliwem okiem spoglądała na stolicę Turcyi, Konstantynopol. We własnym więc interesie państwo tureckie

powinno było od razu stanąć po stronie dwuprzymierza — Austro-Węgier i Niemiec i wesprzeć te państwa w wojnie z Rosyą. Turcya jednakże, osłabiona ogromnie klęskami, poniesionemi w poprzedniej wojnie bałkańskiej, długo wahała się z ostateczną decyzyą. Dopiero też, gdy Rosya, ośmielona jej wahaniem, wysłała swoją flotę pod cieśninę Bosforu, odgradzającą Konstantynopol od morza Czarnego i gdy groziła atakiem na stolicę turecką, rząd turecki zerwał się z swej bezczynności i przyłączył czynnie do Austro-Węgier i Niemiec. Położenie Turcyi było jednakże i jest trudne. Posiada ona wprawdzie jeszcze armię dość znaczną i dzielną, ale graniczy z Rosyą już tylko na niewielkiej przestrzeni na Kaukazie. Pas graniczny między obu państwami jest krajem bardzo górzystym, znacznie oddalonym od głównych siedzib tureckich, nie posiadającym ani kolei ani nawet dróg lepszych. Wojna na takim terenie jest bardzo trudna i uciążliwa. Turcya mogłaby się stać dla Rosyi wrogiem groźnym, gdyby zdołała przeprawić swoje wojska przez morze Czarne do Rosyi południowej, na Krym i Ukrainę. Do tego atoli potrzebna by była silna flota wojenna, a tymczasem flota Turcyi na tem morzu jest liczebnie słabsza od rosyjskiej. Mimo tak niekorzystnych warunków Turcya zabrała się rączo do wojny. Sułtan ogłosił nawet „wojnę świętą“, wojnę wszystkich Mahometan przeciwko Rosyi, Anglii

Siedziba rządu tureckiego, czyli t. zw. »Wielka Porta«.

Gmach parlamentu tureckiego w Konstantynopolu.

i Francyi, w nadziei, że to wezwanie zbuntuje także mahometańskich poddanych tych trzech państw na Kaukazie, w Azyi, w Egipcie i w Indyach angielskich. Mała flota turecka bombardowała kilka miast rosyjskich nad Czarnem Morzem, wojska tureckie uderzyły na Kaukaz, posunęły się także do Egiptu nad Kanał Suezki, tak bardzo ważny dla Anglii. W mniejszych też starciach wojska tureckie odnosiły zwycięstwa, atoli do końca roku zwycięstwa te jeszcze nie były tak ważne i znaczne, iżby mogły były oddziałać na bieg wojny w Europie.

Wojna na morzu.

Wojna obecna nie ogranicza się do stałego lądu Europy. Z wyjątkiem Austro-Węgier, Serbii i Czarnogóry, wszystkie państwa, biorące w niej udział, mają wielkie zamorskie kolonie, które naturalnie również wciągnięte zostały w wir wojny. Biorac w rachubę te kolonie, obecna straszna zawierucha wojenna ogarnęła więcej niż połowę całej kuli ziemskiej. Lecz wojna o kolonie może być prowadzona tylko na morzu, a do tego potrzebne są silne floty wojenne. Tymczasem floty Anglii i Francyi i Rosyi są więcej niż dwa razy silniejsze, przynajmniej liczebnie, niż floty Niemiec i Austro-Węgier. Anglia sama posiada flotę wo-

jenną, dwukrotnie większą od floty niemieckiej. Korzystając z tej przewagi Anglia, która do Francyi wysłała tylko niewielkie stosunkowo wojska lądowe, postanowiła zwalczać Niemcy i Austryę w inny jeszcze sposób, mianowicie przez odcięcie im morskiego dowozu wszelkich środków żywności, zboża, kawy, herbaty, dalej surowców, potrzebnych dla przemysłu obu tych państw. Sprawa ta okazała się nie tak łatwą, jak się rządowi angielskiemu zdawało. Floty Niemiec i Austro Węgier liczą mniej okrętów, ale posiadają marynarzy nadzwyczaj dzielnych i śmiałych. Unikały one walki na otwartem morzu, za to gdzie mogły szarpały nieprzyjaciela w podjazdowej walce. Niezwykłych czynów dokonały w tym kierunku niemieckie i austryackie łodzie podwodne. Pierwsze zatopiły już około dziesięciu wielkich pancerników angielskich, łódź podwodna austryacka zaś zniszczyła wielki francuski statek pancerny. Niemieckie okręty wojenne, które wojna zastała na dalekich morzach, nie wahały się nawet rozpocząć zaczepnej walki przeciwko flocie angielskiej, a jeden z nich, krążownik „Emden“ ogromne szkody wyrządził Anglii przez zniszczenie około 50 angielskich statków handlowych. Eskadra niemiecka pod wodzą admirała Spee odniosła dnia 2. listopada wielkie zwycięstwo nad krążownikami angielskimi na oceanie Spokojkojnym na wybrzeżu republiki amerykańskiej

Kozacy.

chile, w końcu atoli, gdy Anglikom pospieszyła na pomoc flota japońska, Niemcy ulegli w morskiej bitwie koło wysp Falklandzkich dnia 27. grudnia. Na ogół też przeciwnicy dwuprzymierza do tej chwili mają przewagę na morzu i starają się w dalszym ciągu wygłodzić Niemcy i Austro-Węgry. Zamiar ten jednakże nie ma widoków powodzenia, bo oba państwa posiadają dostateczne zapasy żywności we własnych krajach. Przykrą stratą dla Niemców będzie zdobycie ich kolonii Kiauczau w Chinach przez Japończyków. Na ogół jednakże z tej strony ani Niemcom ani Austro-Węgrom nie grozi niebezpieczeństwo, a tylko handel całego świata wielkie przez tę wojnę morską ponosi szkody.

Nowoczesna broń: żołnierz rzucający ręczny granat.

Tak się to przeistaczała ogromna, niebywała ta wojna w końcu roku. Zniszczyła ona już miliardy dóbr ludzkich, pochłonęła krocie tysięcy ofiar ludzkich, wytoczyła krwi ludzkiej morze całe, w nieszczęście i nędzę pogrążyła miliony — a do tej chwili nie wiadomo, co z niej wyniknie. Odbija się ona szczególniej srogo i okrutnie na naszej ojczyźnie i na naszym narodzie i więcej niż połowę Polski zamieniła w pustynię. Czyż ofiary te znów mają iść na marne? Nie! Miejmy w Bogu nadzieję, że z tego strasznego posiewu krwi, z tej pożogi, niszczącej naszą ziemię, wreszcie dla naszego narodu lepsza wyniknie przyszłość, a i dla całej ludzkości szczęśliwsza dola.

Fortece współczesne i ich obrona.

Od najdawniejszych czasów państwa wojujące starały się zabezpieczać ważniejsze punkty swej ziemi zapomocą wałów i murów.

Ale nigdy jeszcze fortece nie miały tak wielkiego znaczenia, jak mają dzisiaj.

Dawniej wystarczało do obrony miasta otoczyć je potężnym murem. najeżonym basztami i rowem, napełnionym wodą. Niniwę naprzykład otaczał mur, mający 300 kilometrów długości, grubości 15 metrów, a wysokości 30. Mury Babilonu miały 97,4 metra wysokości, 31,2 metra grubości i dłuższe były od murów Niniwy. Wysokość wież dochodziła do 136,5 metrów.

Miasto, tak ochronione, trzeba było zdobywać zapomocą machin oblężniczych, które podprowadzano pod same mury, zasypawszy poprzednio fosy faszyną i burzono je taranami, hakami, świdrami, a przez uczyniony w ten sposób wyłom wojsko, podprowadzone pod osłoną dachów ruchomych i wież oblężniczych na kołach, rzucało się do środka obleganej twierdzy.

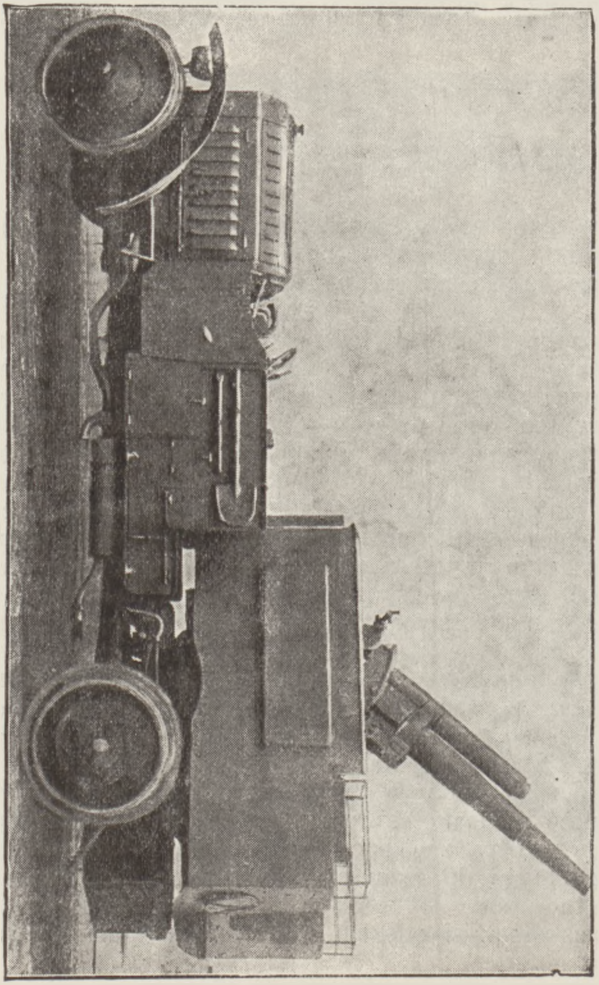
Ale z chwilą, gdy katapulty, łuki i kusze do miotania pocisków zastąpiono, po wynalezieniu prochu, armatami i gdy armaty, po znacznem udoskonaleniu, okazały się dostatecznemi do rozbijania murów, cała taktyka obrony i ataku fortec uległa zasadniczej zmianie.

Nie wystarczały już dla obrony atakującego wojska dachy i galerye na kołach, ani też wieże ruchome, które armaty rozbijały z łatwością. Należało zbliżać się do fortecy zapomocą coraz bliżej robionych przekopów ziemnych oraz okopów, które opasywały twierdzę coraz ciaśniejszym pierścieniem. Jednocześnie zaś zasypywano oblęganych ze wszystkich stron gradem pocisków artyleryjskich, które niszczyły mury i zmiatały szeregi obrońców.

Długi czas system ten, zastosowany po raz pierwszy w całej rozciągłości przez inżyniera francuskiego, Vaubana, za czasów Ludwika XIV., uważany był za ostatnie słowo taktyki oblężniczej. Ale czasy Napoleońskie wywołały taki przewrót w sposobach prowadzenia wojny, że wojnę oblężniczą poczęto traktować z pewnem lekceważeniem i dopiero

oblężenie Sebastopola, które trwało 347 dni, zwróciło znowu uwagę sfer wojskowych na wielkie znaczenie fortec.

Wkrótce po wprowadzeniu dalekonośnych dział gwintowanych, przyjęto wszedzie system budowy twierdz, otoczonych na zewnątrz pasem pojedynczych fortów ziemnych. Przedtem typ ten używany był bardzo rzadko. Forty te mają za cel odsunięcie, ile możności, działań nieprzyjaciela na główną pozycyę obronną, którą bywa najczęściej jakieś znaczniejsze miasto. Jak wiadomo, największe armaty współczesne niosą olbrzymie pociski, napełnione materyałami wybuchowemi na odległość 20 kilometrów. Należy zatem forty budować w takiej odległości od kwatery głównej, aby nieprzyjaciel nie mógł się zbliżyć do niej na odległość strzału armatniego. Z tego powodu cały system fortów, oddalonych jeden od drugiego o 5 do 6 kilometrów, może objąć przestrzeń około 50 kilometrów i więcej.

Samochód z armatą przeciw statkom powietrznym.

Dawniejsze mury nie ostałyby się pod straszliwem działaniem artyleryi współczesnej. Dlatego też poczęto budować forty ziemne, wzmacniane tylko zapomocą murów. Na razie umieszczano na tych wałach

działa bez żadnej ochrony, wkrótce jednak przekonano się, że artylerya atakującego może nietylko je silnie uszkodzić, ale i wyniszczyć obrońców. Z tego powodu pomyślano o zabezpieczeniu ich pancerzami stalowymi, a sklepienia fortów budują z betonu i cementu.

Środki te jednak nie zawsze okazują się wystarczającymi wobec straszliwych pocisków współczesnych.

Naprzykład szrapnele, wyrzucane z odległości 3.130 metrów, niosą w sobie 735 kul o średnicy 12-milimetrowej i rozsypują je na przestrzeni 20 metrów wokoło.

Armaty pneumatyczne wyrzucają zapomocą zgęszczonego powietrza pociski, zawierające 590 funtów materyi wybuchowej. Najpotężniejsze torpedo-bomby zawierają 60 funtów melinitu, inne znów 175 funtów piroksyliny.

Jeżeli weźmiemy pod uwagę, że jeden pocisk moździerza 22-centymetrowego, zawierający 32 do 33 kilogramów melinitu, wystarcza do zburzenia składu z prochem, albo utworzenia wyłomu w sklepionem obmurowaniu skarpów, szerokiego na 12 do 15 metrów, to nabierzemy niejakiego pojęcia o sile pocisków współczesnych. W obecnej wojnie są w użyciu jeszcze więcej udoskonalone armaty, które są zdolne przewiercić parapety ziemne grubości 6 do 8 metrów.

Łatwo zrozumieć, że wobec tak straszliwego działania dzisiejszych środków niszczących nie ostoi się żaden mur, osłoniony lub nieosłoniony masą ochraniającą.

Z tego powodu w kołach inżynierów wojskowych i artylerzystów panuje przekonanie, że wobec udoskonaleń artyleryi współczesnej fortece nie będą oblęgane, lecz atakowane wstępnym bojem. Wystrzały szrapnelowe, padające wprost z góry, pozbawią szańce obrońców, ponieważ biją w cel, stojący tuż za zasłoną. Wystrzały zaś z dział ciężkich i dalekonośnych i wybuchy torpedo-bomb przebiją mury i otworzą drogę do szturmu.

OPOWIADANIA WOJENNE.

ZAPOMNIANY...

OPOWIADANIE ŻOŁNIERZA Z WALK POD KOMAROWEM.

Patrol, do którego należałem, otrzymał rozkaz zbadania, czy w okolicy niema nieprzyjaciela. Po marszu dwugodzinnym, nagle na nasz mały oddziałek posypał się grad kul. Jeden z żołnierzy chwycił się nagle za pierś, zachwiał się i runął na ziemię. Nie było chwili do stracenia; nie mogliśmy dłużej narażać się na pociski, głównem bowiem zadaniem naszem było dostarczyć jak najszybciej wiadomości, gdzie znajduje się nieprzyjaciel. Początkowo podpieraliśmy rannego, usiłującego iść dalej, ale wszelkie wysiłki okazały się daremne. Ułożyliśmy go więc w pobliskich zaroślach, a jeden z towarzyszy szukać zaczął rany na jego piersiach. Nie można było szepnąć słowa, ni zapalić światła. Najlżejsza nieostrożność każdej chwili zdradzić mogła naszą kryjówkę. Lewa ręka rannego była bezwładna i sztywna, prawa natomiast rozpalona gorączką, twarz blada, oczy przymknięte, oddech nierówny, urywany.

— Mam — szepnął szukający — gdzieś tutaj będzie zapewne rana.

Odsłonił kołnierz, i w tej chwili z ramienia leżącego pociekła na murawę struga krwi. Zrobiliśmy w tej chwili z podartej koszuli prowizoryczne bandaże. Udało się je mimo ciemności nałożyć tak szczęśliwie, iż krwotok ustał. Jeden z żołnierzy okrył następnie rannego własnym płaszczem i próbował podnieść, jednak bezskutecznie. Trzeba było nieszczęśliwego zostawić, ale tak, by nieprzyjaciel nie mógł go odnaleść.

Zebraliśmy naprędce pęk gałęzi i wkrótce ranny przykryty był tak dokładnie gałęziami, iż może nawet pies gończy nie wytropiłby, iż pod tym stosem leży człowiek. Położono tuż obok flaszkę z wodą i kawał suchara. Upewniwszy się, że ranny czuje się dobrze, ruszyliśmy w drogę powrotną.

— Za cztery godziny przyjdziemy wszyscy po ciebie — rzekł mu jeden z nas na pożegnanie.

By odszukać potem miejsce ukrycia naszego towarzysza, połamaliśmy bochenek chleba na drobne odłamki i rozrzucaliśmy je po drodze. Lepszy taki ślad, niż żaden.

Wracaliśmy pospiesznie. Mieliśmy trudne zadanie: trzeba było od-

nieść wiadomość i ratować rannego; nowy upływ krwi mógł się skończyć dlań śmiercią. Ujrzeliśmy już zdala ognie obozu, gdy wten odezwała się pobudka do wymarszu. Patrol nasz zaczął bieg i dopadał już pierwszych biwaków, kiedy nagle ruszyła kolumna wojska we wręcz przeciwnym kierunku.

Złożyliśmy raport o rannym, lecz przyszedł rozkaz wymarszu dalej na północ: bitwa pod Komarowem zacząć się miała każdej chwili.

Za żadną cenę nie chcieliśmy dopuścić, aby nasz nieszczęśliwy ranny, tam w pustce, pod stosem gałęzi i chrustu, zginął powolną śmiercią, bez nikogo w pobliżu, śmiercią gorszą niż u boku towarzyszy na placu boju. Biegaliśmy zatem od lekarza do sanitaryusza z błaganiem o pomoc dla opuszczonego. Wszyscy usprawiedliwiali się, okazywali współczucie, lecz zaradzić nic nie mogli. Rozkazu marszu w przeciwnym kierunku żadna siła zmienić nie zdoła.

Maszerując z mym batalionem, nie mogłem oprzeć się przygnębiającej wizyi. Oto noc zapada. Czyni się coraz ciemniej. Gasną ostatnie odblaski dnia. Zrywa się ostry wicher. Nasz ranny może w tej chwili oprzytomniał. Może ręką zdrową odsuwa zwolna pokrywające go gałęzie, unosi się i patrzy naokół. Pragnienie go męczy. Słabym głosem woła towarzyszy. Odpowiada mu tylko szum gałęzi w krzakach, jakieś głosy z odległych pól. A może gorączka przywołała mu przed oczy obrazy z domu rodzinnego i postacie tych najbliższych, przy których zostało jego serce.

Zapomniany...

FIGLE KUL I GRANATÓW.

We współczesnych bitwach rozstrzyga przedewszystkiem broń palna, a przeciwnicy przeważnie wzajemnie się nie widzą. Rany, odnoszone przez żołnierzy w nowoczesnych bitwach, są też przeważnie „niespodziewane“. Najwięcej rannych, to ranni w ręce i nogi. Ręce przeważnie są ranne lewe — w przedramię; tłomaczy się to okolicznością, że leżąc w okopie polowym za „dekunkiem“, żołnierz przy strzelaniu z karabinu opiera go o lewe przedramię, które wystaje nad poziom okopu i narażone jest na postrzały. Wśród ran w nogi zaś znaczny odsetek stanowią rany od kul z tyłu poniżej kolan aż do pięty włącznie. I to się tłomaczy pozycyą leżącą w okopach, przy której końce nóg znajdują się po za tym „kątem ochronnym“, jaki tworzy wierzchołek okopu z powierzchnią ziemi.

Z tego powodu spotykamy nieraz rany dość dziwne, tak, że możnaby nawet mówić, że na wojnie kule i granaty urządzają sobie figle. Naprzykład:

Pewien żołnierz w bitwie pod Kraśnikiem leżał w „szwarmlinii". Naraz na plecy, na szczęście na tornister, spadł mu szrapnel i wybuchnął. Zdawałoby się, że z żołnierza tego pozostały tylko strzępy; tymczasem on żyje. Jest ranny, ale żyje. Otrzymał, jak się okazało, tylko jedną ranę od kulki szrapnelowej, no i całe plecy ma zupełnie granatowe.

W tejsamej bitwie przed jednym kapralem, biegnącym w linii, spadł granat Granat wybuchnął, wybuch podrzucił kaprala na jakie pięć metrów w górę, kapral spadł na równe nogi i... i biegł dalej.

Są to wszystko „figle" kul, zupełnie nieobliczalne, a możliwe tylko w takiej walce „na ślepo", w pojedynku na karabiny i działa, w którym za cel służą już nie pojedynczy żołnierze, ale masy ludzkie — kompanie, bataliony, pułki. Z tego samego charakteru bitew wynika, że niektórzy żołnierze zostali ranni w bitwach zupełnie nie zaciętych po kilka razy.

Jeden z rannych z pod Lublina opowiadał następującą przygodę, w której figla urządził granat: Po wielkiej zwycięskiej bitwie pod Lublinem ulokowaliśmy się w napół rozwalonej chałupie, aby sobie w niej ugotować herbaty. Zapaliliśmy w piecu, jednak jakoś nie chciało się palić, bo piec nie miał przewiewu. Zaczęliśmy badać, co mu właściwie brakuje i w końcu odkryliśmy przyczynę. Do komina wpadł granat rosyjski, który nie eksplodował i zatkał piec. Wśród wielkiej wesołości wyciągnęliśmy „wroga" i przekonaliśmy się, że granat tak cudownie wyczyścił komin, iż w piecu paliło się jak sto dyabłów.

BOHATERSKI STASZEK.

OPOWIADANIE KAPITANA Z WALK POD LUBLINEM.

...Po zwycięskiej bitwie pod Niedrzwicą Dużą szukaliśmy w nocy rannych na pobojowisku. Gdy nam się zdawało, że już wszystkich rannych zabraliśmy z pobojowiska, oficer sanitarny wysłał jeszcze na kontrolne poszukiwanie swojego psa, bardzo roztropne zwierzę. Pies powracał kilka razy, nie dając oznak, każących się domyślać, że znalazł jakiegoś rannego. Mimo to oficer wysłał go jeszcze raz na pobojowisko. Pies, powróciwszy, zaczął skomleć i szczekać.

Oficer wiedział, że pies odkrył coś. Poszedł tedy na pobojowisko za psem, który tak się spieszył, że pan ledwie mógł za nim podążyć. Noc była tak ciemna, że w najbliższej odległości nic nie można było widzieć. Nagle posłyszał oficer jęki i wołania, pochodzące z piersi dziecka. Podbiegł w kierunku, z którego dochodził głos i stanął nad brzegiem potoku, gdzie dojrzał na ziemi jakieś ciemne ciało.

Pochylił się i spostrzegł małego chłopca, który, na pół nieprzytomny, leżał w kałuży krwi, jęcząc nieustannie. Chłopiec drżał z zimna i wilgoci. Oficer zdjął płaszcz, owinął weń chłopaka i wziąwszy go na ręce, poszedł do taboru sanitarnego. Chłopiec, złożony na wozie, leżał nieprzytomny.

Wozy ruszyły w stronę lazaretu polowego. Po jednogodzinnej jeździe przybył tabor sanitarny do wsi i zajechał do gospody. Z domu wyszedł żołnierz, który, ujrzawszy wozy, zawiadomił o tem komendanta, lekarza sztabowego. Komendant lazaretu przybył natychmiast, kazał posilić rannych, poczem wezwał do roboty lekarzy, którzy wypoczywali po całodziennej pracy.

W dwóch pokojach urządzono miejsca operacyjne. W jednym z nich opatrywano lekko rannych, w drugim ciężko rannych. Jednym z pierwszych był ów chłopak, którego położono na stole operacyjnym. Mógł liczyć 10 lat życia i był bardzo ładny. Leżał ciągle nieprzytomny; zdawało się, że za chwilę uleci z niego życie. Uboga odzież jego była przepojona krwią. Wielka rana w brzuchu krwawiła. Był to postrzał w brzuch, tak silny, że wnętrzności wyszły na wierzch.

Lekarze wykonali natychmiast ciężką operację. Była nadzieja uratowania chłopca. Chory usnął głęboko, oddychał spokojnie, a twarz jego straciła poprzedni wyraz bólu i strachu. Po chwili obudził się. Czarne oczy jego rozglądały się dokoła. Gdy przyszedł zupełnie do przytomności, przesłuchano go.

Chłopak opowiadał, że jest Polakiem i nazywa się Staszek. Rodziców nie zna, słyszał tylko, że znajdują się w Ameryce, dokąd wywędrowali dla zarobku. Chował się u babki, która zresztą nie wiele troszczyła się o niego,

Gdy żołnierze przybyli do wsi, Staszek zaznajomił się z nimi i czynił im rozmaite przysługi. Później ruszył z nimi w pole. Gdy leżeli w rowach i strzelali, chłopak leżał w pobliżu i z podziwieniem przyglądał się bitwie. Nagle jeden z żołnierzy skinął na niego. Chłopak przybiegł do niego, a żołnierz poprosił go o wodę. Chłopak pobiegł do potoku i wrócił z flaszką polową, pełną wody. Wtedy jeden żołnierz po drugim prosił o wodę, a chłopak ciągle biegał do potoku.

Nie obawiał się ognia działowego, ani karabinowego. Ciągle biegał od linii tyralierów do potoku i z powrotem. Nagle uczuł nad potokiem jakby uderzenie, po którem padł na ziemię. Co się dalej działo, nie wiedział.

Teraz leżał w izbie na słomie i wesoło rozglądał się naokoło. Jakiś piesek wbiegł do izby. Chłopak zabrał go do siebie i odtąd obaj nie rozłączali się. Gdy lekarz odchodził, chłopak zawołał trwożnie:

— Ale mnie stąd nie wypędzicie?

— Nie — odparł lekarz. — Zostaniesz u nas. Damy ci konia i pałasz.

— Gniadego — zawołał chłopak, a oczy jego błyszczały.

Lekarze adoptowali chłopca i złożyli dosyć znaczną kwotę, która umożliwi chłopcu rozpoczęcie nauki. Lekarze oświadczyli, że i później będą się chłopcem opiekowali.

ATAK NA BAGNETY.

OPOWIADANIE OFICERA.

...Poprzez mgłę poranną widnieją niewyraźnie okopy przeciwnika. Tam mieliśmy, tam musieliśmy iść i dojść!

Rozkaz „Naprzód!", dany po całonocnej walce, nie jest wcale tak ostry i okrutny i nieubłagany, jak sobie myślicie. My go rozumiemy. Krótki jest, ale znaczy: naprzód za was, któreście zostały, za ojcowskie domy nasze!

Złowieszczy szczęk bagnetów, gdy się je nadziewa na lufy karabinów, przebiega poprzez linię bojową. Nogi prężą się od żądzy pościgu. Och, wieluż nie dosięgnie okopów, ostanie się w pół drogi, jednej trzeciej, czwartej, na kilka kroków od upragnionego celu junaczej duszy.

Naprzód! Do ataku!

Zadrżała ziemia. Ludzkie mrowie wyległo w całej swojej wielkości, zakolebało się morze żywota i żywy mur runął naprzód...

Działa jakby ze zdwojoną siłą ryczą, karabiny maszynowe sieją śmierć. Jeszcze kilka kroków do celu... Wieluż go nie dosięgło! Pozostali w pół drogi, krwią obryzgując trawę, zarośla, płoty, kamienie, pozostali z oczyma stężałemi, utkwionemi tam, w okopy... Męczennicy!

Wal! Rąb!

Tłum ryknął. Rów przesadzony i karabiny w górę się wznoszą. Bagnety ugrzęzły w żywem mięsie, nietylko bagnety, ale i — lufy karabinów samych. Kolby uderzają tępo, łamiąc kości, rozbijając czaszki, obryzgane mózgiem krwawym...

Strzelanina ustała, ustępując miejsca głuchemu zmaganiu się ciał. Kawałki mięsa odlatują na boki, krew leje się obficie.

Straszna to chwila, straszne jej następstwa. Ostatnie siły w napięciu, dzikie, okrutne, wzdłuż całej linii boju. Nie walczy jednostka, walczymy my — tłum, naród.

Jeszcze ostatnie drgnięcie całej siły i krzyk rozpaczy doleci z przeciwnej strony. Opór złamany, skruszony, nieprzyjaciel chwieje się, pada. Huragan ataku przebija się przez okopy, burząc wszystko, co ludzkie, niszcząc wszystko, co żywe. Depce trupy i rannych, rwie poprzez zgniecione wozy i skrzynie, mimo strzaskane działa, przewalone maszyny karabinów. Wszystko krwawe, wszystko krwią zbryzgane. Połamane

szable i karabiny, odrąbane ręce, rozpłatane czaszki, rozdarte wnętrzności, wszystko to zmieszało się z sobą, splotło się z najdzikszą fantazyą, a poprzez wszystko przepędziła burza ataku, niepowstrzymana, okropnością wspaniała. Ostatnie ślady złamanej obrony nikną za wzgórzami, ginąc w bezgranicznym strachu. Pościg tuż za nimi. Okopy wroga zdobyte.

HYENY POBOJOWISKA.

OPOWIADANIE ŻOŁNIERZA Z PRZYGÓD WOJENNYCH W SERBII.

Porucznik nasz zwrócił nam uwagę, że na polu walki znaleziono dużo zwłok z poobcinanymi palcami, na których żołnierze mieli zwykle pierścionki. Widocznie w nocy obrabowywano trupy. Porucznik postanowił urządzić polowanie na tych łajdaków, którzy się dopuszczają ograbiania zwłok. Podzieliliśmy się na kilka oddziałów i po dziesiątej wieczór ruszyliśmy z obozu.

Noc była jasna i chłodna. Idąc, napotykaliśmy co chwila zwłoki poległych. Wszędzie panowała śmiertelna cisza. Tu i ówdzie snuły się cienie jakoweś — to nasi pionierzy zbierali zwłoki. Naraz stanęliśmy przed istną górą trupów. Patrzymy — coś się między nimi rusza. Może to ranny, który się z pod trupów wydobyć nie może i uratować życie... Szukamy... Nie znaleźliśmy rannych. Wtem jeden z naszych powiada: Chłopcy, może między trupami jest żywy człowiek, udający tylko nieżywego, bo te szubrawce, co ograbiają naszych, tak podobno robią?

Zaczęliśmy szukać na nowo. Obmacywaliśmy każdego trupa z osobna. Przykry, smutny obowiązek.

Już myśleliśmy, że nie znajdziemy niczego, gdy nagle krzyknął jeden z naszych: „Tu jest żywy człowiek!“ Skoczyliśmy ku niemu. Towarzysz nasz wydobył z pod zwłok człowieka, odzianego w wojskowy płaszcz, pod którym jednak nie miał munduru. Udawał martwego. Poczęstowaliśmy go parę razy kolbami karabinów i wówczas się bestya ruszyła. Wyglądał po łotrowsku; oczy mu się skrzyły w śmiertelnym strachu, na głowie miał czapkę wojskową, na plecach płaszcz, który był dlań za wielki, nogi bose, spodnie podarte. Zaledwie się podniósł, usiłował uciec. Rzuciliśmy się na niego. Począł gryźć, kopać nogami, krzyczeć. Przetrząśliśmy mu kieszenie: pełne były poodcinanych palców z pierścionkami, zegarków, łańcuszków, portmonetek. To był jego łup!... Pytamy go, czy ma jakiego kompaniona? — odpowiada, że niema. Tłukliśmy go jednak tak długo, póki nam nie pokazał drugiego „trupa“ o kilka kroków od nas. Schwytaliśmy go. Z nożem rzucił się na nas. Nieszczęście chciało, że mi nożem zranił ramię. Towarzysze moi związali go i odstawili do taboru, gdzie ich spotkało to, co i dzikie zwierzęta: zastrzeliliśmy ich, jak psy...

LIST ŻOŁNIERZA.

„...Wy, któreście tam pozostały, żony, matki, siostry, kochanki, myślicież-li wy o nas? Wy, któreście nas odprowadziły na ostatnią drogę może, czyście przechowały w sercach obrazy nasze?

Nie pytamy was dlatego, jakbyśmy o tem nie wiedzieli, lecz dlatego, żeśmy spragnieni odpowiedzi, żeśmy spragnieni słyszeć ją od was, z ust waszych, najdroższe nasze. Wiemy my, mężowie, synowie i bracia, że pamiętacie o nas, że oczy wasze, utkwione w dal nieznaną, wyczekują, czy też ukaże się gdziekolwiek, skądkolwiek – on, sen waszych bezsennych nocy, nadzieja waszych wdowich, pustką znękanych dni.

I my pamiętamy o was, kochane nasze. Nie myślimy o Was ciągle – i nie dziwcie się temu, gdyż srogi jest los nasz, myśleć musimy o tem, na cośmy tutaj, lecz gdy wrócimy na chwilę do realnego życia, wtedy jesteśmy z wami w myślach i w sercu. Twarde są nasze serca, stężały i skamieniały, ale głęboko w nich kryje się czyste wspomnienie o was, któreście w domu zostały.

Od nocy stoimy w ogniu, wkopani w swe wojenne legowiska, rozgrzewając gorącą krwią ziemię pod sobą; każdy z nas zaprzyjaźnia się z tem legowiskiem, tworzy sobie z niego jakiś tymczasowy dom, wchodzi z nim w pewnego rodzaju zażyłość. Dokoła każdego z nas leżą wystrzelone naboje, rozrzucone okruchy chleba, który zjadamy machinalnie podczas krótkich przerw w walce.

Macież i wy, coście zostały, poddostatkiem chleba? — Przychodzi nas czasem myśl i trwogą napełnia, czy też wam czego nie dostaje. Myśmy — nie głodni, ani spragnieni, ni zmęczeni, ani bólu nie czujemy. — Wśród głodu dręczy nas myśl, czy też wy dosyć macie chleba; wśród pragnienia myślimy, czy wody macie zimnej, a wśród cierpień pytamy, jesteście-li zdrowe?... Wszak nie bijem się za siebie, lecz za was, co nam jesteście dziś wszystkiem — rodziną, domem, świętością naszą, grudą ziemi naszej, ojczyzną.

Czytacież listy nasze?

Nie skarżymy się, lecz dziękujemy, nie narzekamy, lecz troskamy się o was. Dziejeż się wam dobrze? — pytamy — macież-li wszystkiego dostatecznie? — O, strzeżcie zdrowia — napominamy was my, w śmierci, z nią i dla niej żyjemy. Gdy na chwilę wróci nam świadomość zwyczajnego obywatela, pierwsza myśl nasza przy was. My dla siebie samych nie istniejemy — wyście racyą naszego bytu. Lepiej, że nie widzicie, kochane nasze, co się dzieje tutaj; lepiej, że nie słyszycie nic — czekajcie nas cierpliwie...

Noc się spuszcza. Dobrej wam nocy, śnijcie spokojnie — my czuwamy, strzeżemy was i ognisk waszych“...

STARY i NOWY ROK.

(Babusina bajka).

Adamek, niebożątko, szedł przez las. A śnieg padał przez cały dzień i drogi w lesie poginęły. A miesiączek na nowiu świecił, jakby zaspany i niedługo miał zapaść za borem. A śnieg był chudziaszkowi po kolana i ciężka to była droga. Ręce mu przemarzły, czerwone jak kraszanki i po całym ciele mróz łaził i szczypał i gryzł.

A naokoluśko ani żywej duszy, ani ptaszek się nie ozwał, ani zwierz nie zamruczał. Aż tu raptem między drzewami zamigotało światełko

Zląkł się Adamek, nieboraczek, bo pomyślał, że to ślepia wilkowe.

— Matko Boska! nadeszła moja ostatnia godzina! — wyszeptał. Ale uciekać nie mógł, bo śnieg był po kolana, a on miał skostniałe nogi. Ale to nie były ślepia wilkowe, tylko blask od latarki, którą niósł człowiek. A jak człowiek zobaczył Adamka, to przystanął i zapytał:

— Dokąd to idziesz, chłopaku?

— O Matko Boska, nadeszła moja ostatnia godzina — wyszeptał znowu Adamek, bo pomyślał, że to zbójca i mocniej zacisnął w skostniałej ręce mały srebrny pieniążek. Ale uciekać nie mógł, bo śnieg był po kolana, a on miał skostniałe nogi.

— A dokądże to idziesz, chłopaku? — zapytał go znowu wysoki stary, ciemno ubrany człowiek i zaświecił mu latarką w oczy.

Adamek przymknął swoje duże niebieskie ślepki i wypowiedział co tchu, przestępując z nogi na nogę:

— Idę do miasteczka, do apteki, bo tatulo chory bardzo. Mam tu srebrny złoty na lekarstwo. Nie odbierajcie mi go, panie, jeżeli jesteście jaki wielki rozbójca.

— Tak, ja jestem wielki rozbójca — odpowiedział wysoki człowiek — ale jeśli mi oddasz buty, czapkę i sukmankę... to ci twego pieniążka nie zabiorę.

Adamek nic nie odpowiedział, tylko drżący wszystek, oparł się plecami o sosenkę, ściągnął jeden but, a potem drugi i oddał go człowiekowi. A potem zdjął Adamek sukmankę i został tylko w koszulinie. A najbardziej to mu żal było ciepłej, barankowej czapki, ale i tę ściągnął z głowy i oddał staremu. Teraz przejął go mróz do szpiku kości.

— Ano dolecę jakoś do miasteczka — myślał sobie — a tam się u chrzestnej ogrzeję.

Raptem załopotało coś w powietrzu i górą nad sosnami nadleciał wielki srebrny ptak, a na tym ptaku siedział taki, jak Adamek, chłopak, ubrany w bielusieńką sukmanę.

Jak tego chłopaka stary człowiek zobaczył, rzucił na ziemię odzienie Adamkowe i począł co tchu uciekać, a jasny chłopak zszedł z ptaka i krzyknął na to człeczysko:

— Już ci to niedługo wojować! już ci się latarenka dopala!

A potem podał Adamkowi jego przyodziewek i powiedział:

— Nakładaj sukmankę i wracaj do chałupy, bo już twój tatulo ozdrowiał i lekarstwa nie trzeba, a tu masz na pamiątkę ten worek.

I wsiadł znowu jasny chłopak na srebrnego ptaka, załopotało w powietrzu i znikło wszystko za ciemnemi sosnami.

Puścił się Adamek do domu co tchu.

Wpadł do izby, a jego tatulo zdrowiusieńki, miskę klusków zajada, co mu je matka zgotowali.

Opowiedział Adamek o swojej przygodzie, zaglądają wszyscy troje do worka, a tam same szczere dukaty.

Porwał się ojciec Adamka z ławy.

— Szczęśliwy ty, szczęśliwy! — zawołał. — Toż to był sam Święty Nowy Rok — ten chłopak, a ten wysoki człowiek, to był zły rok stary. Ale to nie każdemu zdarzy się sam Święty Nowy Rok spotkać zanim się on popsuje i zestarzeje.

*
* *

Czy ten rok nowy będzie dla nas taki łaskawy i dobry, jak był dla Adamka?...

PRZYSZŁY CESARZ AUSTRYI.

Nikt nie przypuszczał, by arcyksiążę Karol Franciszek Józef tak prędko został bezpośrednim następcą tronu monarchii habsburskiej.

Następca tronu arcyksiążę Karol Franciszek Józef wraz z małżonką arcyksiężną Zytą.

Do władztwa naddunajską monarchią był przygotowany i wtajemniczony we wszelkie arkana państwowej sztuki rządzenia arcyksiążę Franciszek Ferdynand, zamordowany w Sarajewie. Jego niespodziewana śmierć stała się przyczyną, iż żyjący dotąd w zaciszu arcyksiążę Karol Franciszek wypłynął nagle na widownię dziejową. Do lipca 1914 roku opinia publiczna w państwie nie miała też najmniejszego wyobrażenia o charakterze i zdolnościach przyszłego cesarza. Zaczęto się nim szczerzej zajmować dopiero

z chwilą, gdy się stało wiadomem, że arcyksiążę Karol Franciszek to przyszły władca naddunajskiej monarchii.

Arcyksiążę Karol Franciszek Józef, którego podobiznę wraz żoną podajemy na obok załączonej illustracyi, ma jeden z najlepszych temperamentów ludzkich. Usposobienia pogodnego i miłego, odznacza się wesołością i humorem, które to cechy odziedziczył po matce.

Arcyksiążę Karol Franciszek Józef jest pierwszym arcyksięciem, który uczęszczał do szkoły publicznej. Stało się to na życzenie arcyksięcia Ottona, który chciał swojego syna wychować daleko nowocześniej aniżeli wychowywano do tej pory książąt domu cesarskiego.

Młody arcyksiążę, poczynając od drugiej klasy, uczęszczał do gimnazyum publicznego OO. Benedyktów, zwanych szkotami w Wiedniu. Wprawdzie nie chodził do klasy na każdy przedmiot, ale zjawiał się w sali klasowej, ile razy w planie szkolnym figurowała historya naturalna i fizyka. W klasie bawił się z kolegami, tak jak zwykły kolega. Prócz tego urządzał razem z nimi wspólne wycieczki piesze do lasu wiedeńskiego.

Maturę zdał o rok wcześniej, aniżeli inni koledzy, ponieważ w 18 roku życia musiał wstąpić jako podporucznik do pułku dragonów.

Również i w korpusie oficerskim młody arcyksiążę żył z kolegami na zupełnie równej stopie i wcale nie życzył sobie, aby traktowano go jako arcyksięcia.

W tych czasach odznaczał się wielką wesołością i już wtedy rozwijało się w nim zamiłowanie do sportu na wolnem powietrzu. Jako rotmistrz w r. 1906 złamał nogę na ślizgawce.

Po śmierci ojca w 1906 r. arcyksiążę przebywał 2 lata w Pradze, gdzie oddawał się studyom prawniczym pod kierownictwem profesorów niemieckich i czeskich.

Arcyksiążę zwiedził przed ślubem nietylko całą monarchię austro-węgierską, ale w 1902 r. odbył dłuższą podróż po Francyi. Natomiast niewiele zna Niemcy.

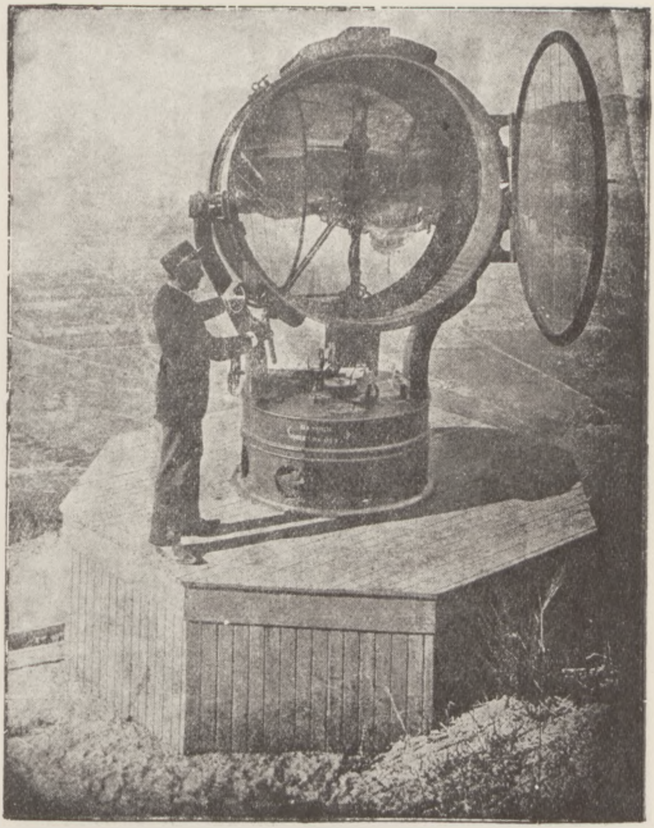
Dziedzic korony austro-węgierskiej posiada zdolności językowe. Włada biegle językami: francuskim, angielskim, włoskim i czeskim. Ze służbą czeską w swojem otoczeniu rozmawia po czesku.

W przeciwieństwie do swojego dziadka i stryja nie oddaje się zbyt namiętnie polowaniu. Natomiast jest doskonałym jeźdźcem i gimnastykiem.

Na zewnątrz robi arcyksiążę niezwykle przyjemne wrażenie. Blondyn, o świeżej cerze i niebieskich oczach, o niewielkim wąsie, wzrostu nieco wyższego niż średniego, z pewnem zacięciem do tuszy zdobywa sobie zaufanie i sympatyę wszystkich, którzy się z nim stykają.

Największy reflektor na świecie.

Niejednokrotnie, błądząc w nocy ulicami miast albo po polach, na których wznoszą się fortyfikacye wojskowe, widzieć można ze zdumieniem, że naraz człowiek znalazł się w jakiejś smudze światła, szybko się przerzucającej, że ta smuga oświetliła go zupełnie. Te smugi, to było wielkie i silne światło, rzucane przez wojskowe reflektory, w wojsku dziś odgrywające bardzo poważną rolę. W nocy bowiem takim reflektorem można oświetlić wielki pas ziemi, zobaczyć, co się gdzie na tym pasie dzieje. To podczas wojny ma ogromne znaczenie.

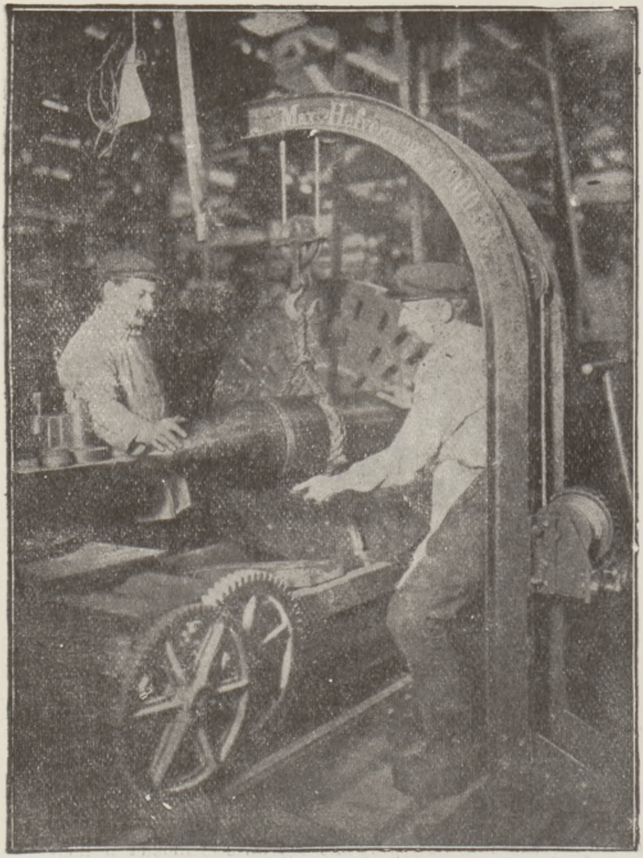
Największy reflektor, przy którego świetle można w nocy w odległości pięciu mil wygodnie czytać gazetę.

Co to jest reflektor? Jest to aparat do wysyłania światła. Światło bardzo silne, znajdujące się w środku aparatu, przechodzi przez wielką soczewkę, która je potęguje na daleką odległość.

Na ilustracyi naszej, widać największy reflektor na świecie. Sporządził go Amerykanin Lowe w Kalifornii. Aparat ten znajduje się na górze, wysokiej 3.500 stóp nad powierzchnią morza. Zapomocą tego reflektoru można widzieć w przestrzeni 150 klm. a w odległości 5 mil, t. j. około 40 klm. można przy jego świetle wygodnie w nocy czytać gazetę. Siła światła wynosi 3 miliony świec.

Jak się fabrykuje wojenną amunicyę.

W dzisiejszych burzliwych czasach, kiedy o wojnie ciągle się mówi i pisze, kiedy cała niemal Europa rozbrzmiewa od huku dział, niejeden z Czytelników myślał sobie nieraz, jak też wyglądają te warsztaty śmierci, w których się fabrykuje śmiercionośne kule, granaty i szrapnele.

Jak się fabrykuje wojenną amunicyę.

Illustracya nasza obok zamieszczona. przedstawia właśnie fragment takiej fabryki. Widać na niej, jak się fabrykuje granat dla wielkich dział okrętowych. Nielada to granat, nielada pocisk śmiercionośny, bo waży on przecie 455 klg.

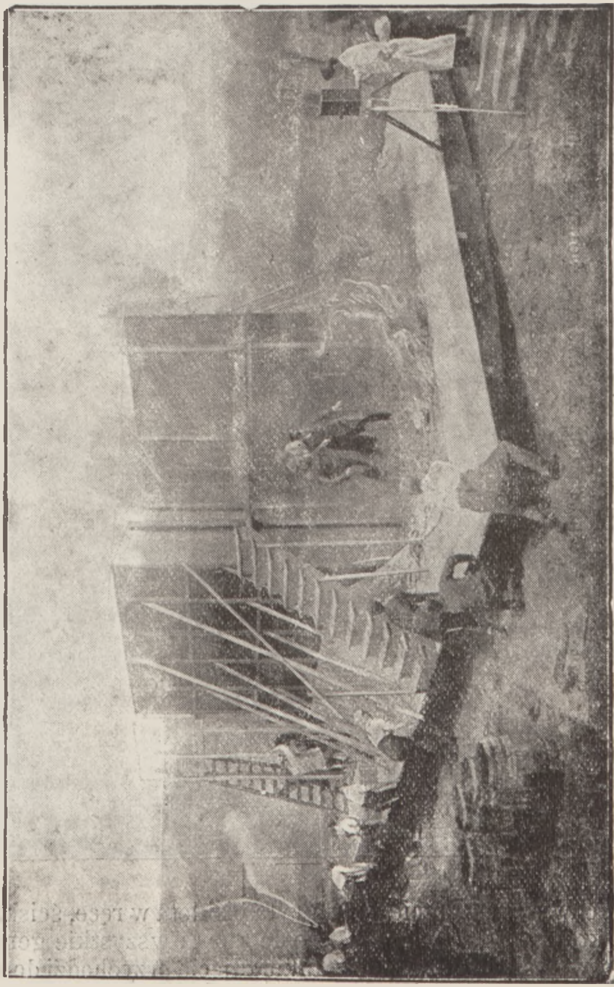
Jest rzeczą znamienną, że w tym warsztacie śmierci pracują także dzieci.

Dziwne zjawisko. Młode latorośle rodu ludzkiego pracują nad narzędziami mordu, które w razie poważnym, w razie wojny, śmierć mogą przynieść ich ojcom i braciom, a nawet im samym. To w razie wojny, ale w czasie pokoju fabrykacya kul, szrapneli i granatów daje tysiącom rodzin utrzymanie i środki do życia. Istny taniec życia i śmierci.

CUDA KINEMATOGRAFU.

(Z illustracyami).

Kto z nas nie był w kinie? Kto nie zdumiewał się cudownością obrazów, które mu się nieraz wydawały czemś zgoła niepojętem? Kino stało się dzisiaj instytucyą najbardziej w całym świecie rozpowszechnioną. Chodzą do niego młodzi i starzy, inteligenci i prostacy, chodzą wszyscy. Ale mało kto zastanawia się nad tem, jak też fotografowano pewne rzeczy, np. te nadzwyczajne, czarodziejskie obrazy, które potem takie wspaniałe wywierają wrażenie. Z tem jednak warto się zapoznać. Warto zaglądnąć za kulisy fabryki filmów i zobaczyć, jak prostymi środkami wydobywa się najsilniejsze efekty.

Zdejmowanie pożaru na okręcie we fabryce filmów.

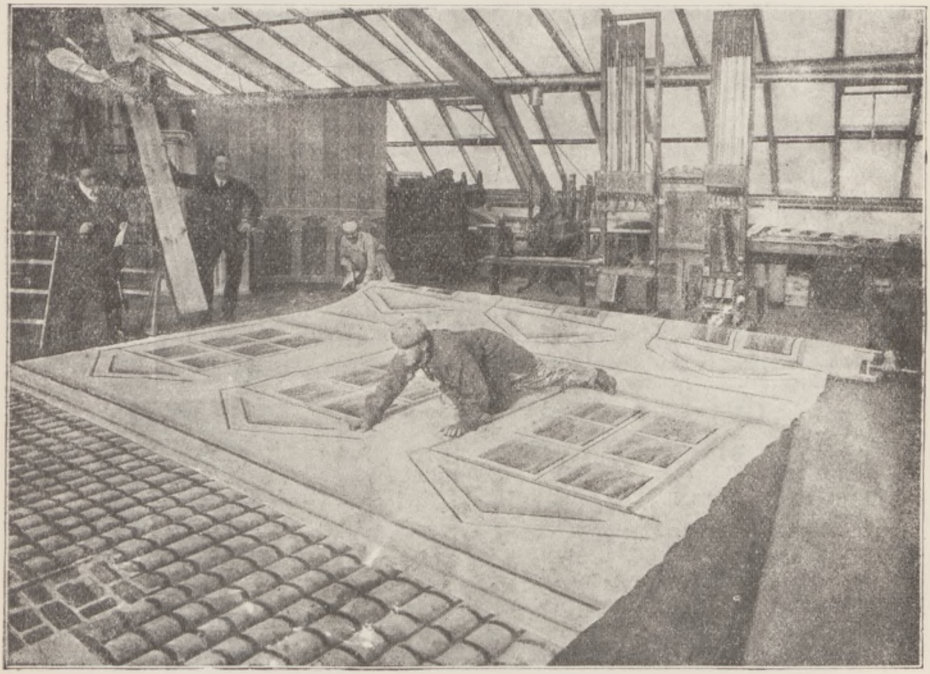
Widzieliście może w kinie film, przedstawiający kurę, która znosi jaja. Z jaja wykłuwa się pisklę, rośnie w oczach, wyrasta na kurę znosi jaja i tak widzimy na ekranie kilka generacyi kur Właściciel ich, ujrzawszy ich masę na dziedzińcu, aż się za

Zdejmowanie katastrofy kolejowej we fabryce film.

głowę chwyta ze zdumienia. Chwyta pisklęta w ręce, ściska je razem w jednę masę, którą wtyka w jaje, a jaje do kury i wszystkie generacye kur nikną znowu w naszych oczach. Jak takie zdjęcie przychodzi do skutku? Kura przy

składaniu jaja nie znosi przypatrywania się jej, nie byłoby więc możliwem zdjęcie jej. Dlatego też zdejmuje się naprzód kurę, a następnie poza nią przesuwa się jaje, uwiązane na cieniutkiej nitce w ten sposób, że to robi wrażenie, jak gdyby istotnie kura znosiła jaje. Następnie zdejmuje się w sztucznym aparacie do wylęgania wykłuwanie się kurczęcia. Potem fotografuje się poruszające się pisklęta w rozmaitych stadyach ich wieku. Poszczególne zdjęcia nakleja się obok siebie tak, że to wywiera

Tak się zdejmuje wyłażenie złodzieja po prostopadłej ścianie na dach.

wrażenie, jakgdybyśmy byli świadkami nieprzerwanego szeregu zjawisk. W opisany powyżej sposób kinematograficzna kura znosi kilka jaj, a ponieważ w aparacie do wylęgania jest zawsze najmmiej 50 jaj, z których prawie bez przerwy wykłuwają się pisklęta, więc nie jest rzeczą trudną zdjąć na raz wykłuwanie się mnóstwa piskląt. Zgniatanie kurcząt w jednę masę, to kawał bardzo prosty. Mianowicie właściciel kur chwyta kurczęta i zręcznie, żonglerskim sposobem, wpuszcza je do niewidzialnego zagłębienia, a dopiero ostatnie kurczę zatrzymuje w rękach.

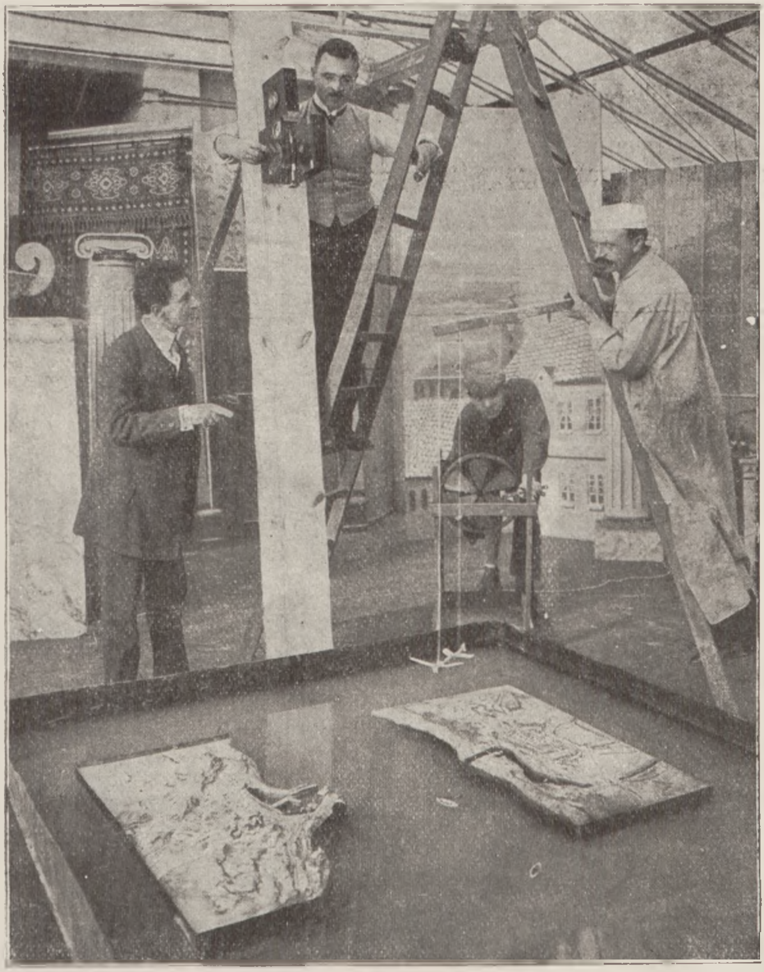
To kurczę wpycha on w sztuczne jaje z masy papierowej, które potem znika znowu poza kurą.

Niejeden z Was zdumiewał się, widząc na ekranie obraz palącego się okrętu, który burza ciska po falach. Jak też zrobiono takie zdjęcie? Najprościej w świecie. Wymalowano na ruchomej podłodze wnętrze okrętu, wzniecono pożar i ustawiono tam grających aktorów. Aby zaś dać widzom złudzenie, iż okręt się kołysze, tę ruchomą podłogę, umieszczoną na biegunach, jak kołyskę, robotnicy kołyszą i huštanie się okrętu gotowe. Widać to na załączonej naszej pierwszej illustracyi.

Kto widział w kinie katastrofę kolejową, temu nieraz włosy stawały dębem ze zdumienia, jak właśnie sam moment katastrofy potrafiono zdjąć. A tymczasem to zdjęcie odbywa się w sposób, stojący w rażącem przeciwieństwie do wrażenia, jakie wywiera. Przypatrzcie się tylko na załączoną naszą drugą ilustracyę. Widać na niej model krajobrazu, miniaturową kolejkę, taką, jakiej dzieci używają do zabawy i takisam automobil. To wystarcza do zrobienia senzacyjnego filmu, przedstawiającego zderzenie automobilu z lokomotywą.

Widzieliście zapewne w kinematografie obraz, jak złodziej spina się po prostopadłej ścianie domu, wychodzi na dach i wdziera się do domu przez strychowe okienko. Publiczność dziwi się ogromnie zręczności akrobaty, który dokonuje takiej wręcz niemożliwej sztuki. A tymczasem rozwiązanie zagadki jest bardzo proste. Proszę się przyjrzeć na naszą trzecią illustracyę, a każdy się roześmieje. Dom bowiem jest wymalowany na płótnie i leży wyciągnięty na ziemi w kinematograficznem atelier. Artysta pełznie po tem płótnie, a to jego pełzanie zdejmuje się z boku, z góry. Film wywiera wrażenie, jak gdyby istotnie złoczyńca drapał się po prostopadłej ścianie, aż na dach.

Jeszcze bardziej interesującym jest film, przedstawiający lot aeroplanu ponad kanałem La Manche. Kto widział ten lot w kinie, ten mimowoli pytał się sam siebie, czy zdjęcia dokonywano z jadącego poza samolotem okrętu, czy też może z drugiego, jeszcze wyżej szybującego samolotu, lub balonu. I jedno i drugie i trzecie jest wykluczone. Zdjęcie takie urządza się bowiem całkiem poprostu. A jak, to widać na naszej czwartej ilustracyi. Aeroplan, który leci ponad kanałem, nigdy nie leciał powietrzem i nigdy nie widział morza. Nie jest to bowiem nic więcej , tylko samolot zabawka, jaką się nieraz bawią dzieci. Kwadratowa, wodą napełniona skrzynka, przedstawia morze i kanał. W tę skrzynkę czy wanienkę wkłada się dwa duże, malowane z perspektywy ptaka krajobrazy, z których jeden przedstawia wybrzeże francuskie, a drugi angielskie. Pomiędzy oboma tymi wybrzeżami rozpościera się kanał, na którym widać kilka pływających okręcików. Ponad tem unosi się miniaturowy aeroplan, umocowany na dwóch nitkach, który się powolutku przesuwa od jednego wybrzeża do drugiego. Aby zaś i morze wywierało wrażenie naturalne, pięknie falowało i poruszało się, wytwarza się w tej

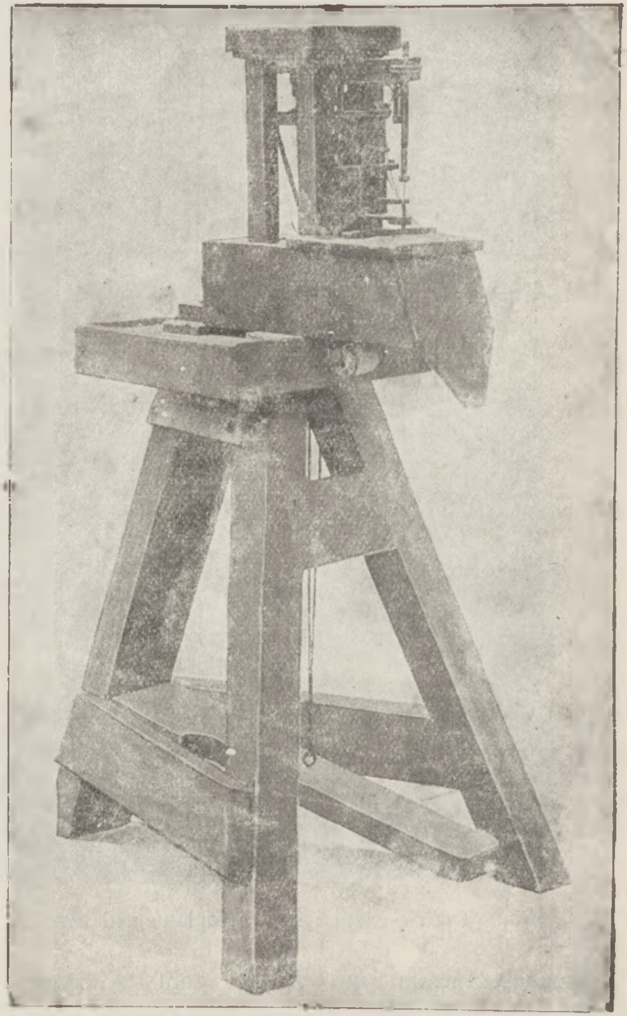

Tak się zdejmuje lot aeroplanu nad kanałem La Manche.

wanience sztuczne fale. W tym celu umieszczono w tyle człowieka, który zapomocą elektrycznego wentylatora „robi wiatr". Wiatr ten, gdy tylko wentylator zacznie być w ruchu, marszczy naprzód powierzchnię morza, wywołuje fale, a nawet burzę. Ponad tem wszystkiem znajduje i aparat, który robi zdjęcia.

Tak wyglądają w rzeczywistości cuda kinematografu.

Jak powstała maszyna do szycia.

Pierwsza maszyna do szycia Madersbergera.

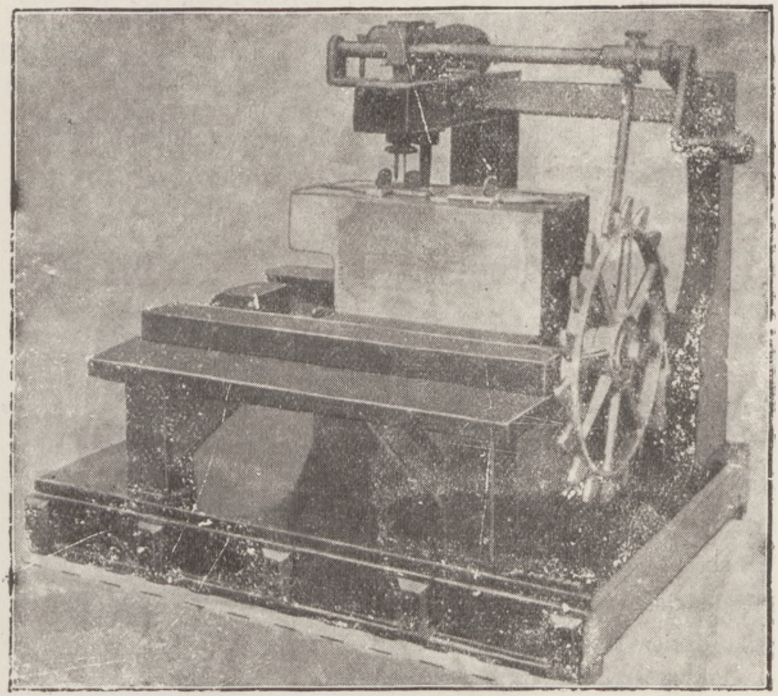
Dzisiaj maszyna do szycia znajduje się niemal w każdym domu. Mało kto jednak wie, że jest to wynalazek, o którym naszym pradziadom jeszcze się nie śniło, że na wynalezienie tego tak potrzebnego przyrządu trzeba było z górą 1800 lat.

Zaczątkiem maszyny do szycia była zwyczajna igła i dlatego igle, jako właściwej poprzedniczce maszyny do szycia, musimy poświęcić kilka słów.

Igieł i szpilek używano już w prastarych czasach tak do zszywania jak do przytrzymywania sukien, oraz jako ozdób do włosów i ubrania. Pierwsze igły robiono z rogu i kości na kształt cierni i ości rybich, później sporządzano je z metalu, miedzi, złota i żelaza. Przedhistoryczne wykopaliska są dowodem, że igły z rogów i kości już w owych czasach zaopatrzone były w dziurki; to też musimy igłę zaliczyć do najstarszych wynalazków ludzkich. Przy sporządzaniu drucianych pancerzy w XI. stuleciu znalazła igła znaczne za-

stosowanie przy drutowaniu, a w połowie XIV. stulecia rzemiosło iglarzy było w Norymberdze w wielkim rozkwicie. Prawdopodobnie jeszcze w tem stuleciu powstała igła do szycia z przekłótem uszkiem.

Wkrótce poczęto czynić próby nad umożliwieniem szycia w drodze mechanicznej. Około roku 1790 wynalazł pewien Anglik maszynę do szycia podeszew. która szyła nitką bez końca i prawdopodobnie produkowała ścieg łańcuszkowy

Maszyna do szycia, pomysłu Thimoniera.

Pierwszym, który użył do utworzenia ściegu dwóch nitek i oparł się na czynności tkania, był Józef Madersberger w Wiedniu. Posługiwał się on też igłą, która miała na tym samym końcu ostrze i ucho. Ponieważ jednak, jak się można domyśleć, maszyna jego posiadała wiele wad, rezultat był bardzo marny. Dopiero Thimonierowi udało się w roku 1830 sporządzić możliwą do użycia maszynę do szycia, którą wykonano w 80 egzemplarzach i używano do szycia mundurów wojskowych. Problem szycia na maszynie rozwiązał dopiero szczęśliwie E. Howe, który w roku 1845 wynalazł dobrze skonstruowaną maszynę. W roku 1852

poprawił ją A. B. Wilson. Dzięki licznym, szybko następującym wynalazkom, maszyna do szycia stała się przedmiotem domowego użytku i znalazła zastosowanie w przemyśle. W roku 1859 Singer sporządził maszynę, w której skorzystał zręcznie ze wszystkich zdobyczy na polu konstrukcyi maszyn do szycia i uniknął błędów dawnych wynalazców. Wprowadzenie maszyn systemu Singera przyczyniło się do rozkwitu przemysłu maszyn do szycia. Jak każdy nowy wynalazek, tak i maszyna do szycia usunęła powoli dawny system szycia ręką, bo podczas gdy ręką można w minucie zrobić najwyżej 50 ściegów, maszyna zrobi 500 do 600, a czasami nawet 1000 ściegów. Jako największą szybkość przy użyciu motorycznego popędu można uważać trzy do czterech tysięcy ściegów na minutę na miękkiej, porowatej materyi. Granicy tej nie możnaby przekroczyć, gdyż igła rozgrzałaby się zanadto i zgiełaby się lub złamała.

JAK SIĘ NARODY WITAJĄ.

Podajemy witania w różnych krajach w dosłownem tłómaczeniu z danego języka.

Angielskie: Jak wy czynicie?

Francuskie: Jak się pan niesie?

Włoskie: Jak pan stoi?

Niemieckie: Jak panu idzie?

Holandzkie: Jak pan jedziesz?

Szwedzkie: Jak pan może?

Egipskie: Jak się pan poci?

Chińskie: Jak jest z twym żołądkiem? Czy zjadłeś swój ryż?

Polskie: Jak się pan ma?

Rosyjskie: Jak wy żyjecie?

Perskie: Oby twój cień nigdy nie był mniejszy.

Jak się przesyła listy.

(Z trzema ilustracyami)

Dzisiejsi ludzie nie zdołaliby sobie nawet wyobrazić, jak można żyć bez tak znakomitej instytucyi, jak poczta.

Wprost całe życie dzisiejsze byłoby niemożliwe do pomyślenia nawet bez poczty. Instytucya ta stała się w czasach ostatnich nietylko nieodzowną, ale wprost dźwignią i jedynym z najważniejszych filarów nowoczesnego życia. Bez niej nie mielibyśmy dzisiaj handlu, takiego, jak mamy, to jest obejmującego całą kulę ziemską, bez niej niemożliwem byłoby porozumienie się z całym światem tanim kosztem i bez wielkich zachodów. Można nawet powiedzieć, że, jak z jednej strony poczta jest jedną z instytucyi najbardziej postępowych, tak z drugiej postęp dzisiejszy jest wynikiem w znacznej mierze właśnie tej instytucyi i jej rozpowszechnienia.

Przejmowanie i zostawianie listów przez pociąg na stepach Ameryki.

Przesyłanie listów w krajach cywilizowanych jest dzisiaj tak uproszczone, że zna je każde dziecko. Rzuca się list do skrzynki pocztowej, skąd go wyjmuje poczta i przesyła według wskazanego na kopercie adresu do miasta, czy wsi, choćby ona znajdowała się na drugiej półkuli. Tam, w onem mieście czy we wsi, urząd pocztowy oddaje list posłańcowi, który go doręcza adresatowi. To wie dzisiaj

każde dziecko. — Są jednak dziś jeszcze kraje, w których nie da się takie ułatwione przesyłanie poczty pomyśleć z tej poprostu przyczyny, że kraje te nie są ani tak gęsto zamieszkane, aby można było mieć w nich pocztę tak często, jak np. w Europie, ani też nie mają tak rozwiniętego ruchu handlowego czy przemysłowego, jak w Europie. Tak np. w Ameryce, gdzie są jeszcze olbrzymie obszary stepów, miejscowości są od siebie nieraz o kilkadziesiąt mil odległe, tak, że tam dostawianie listów odbywa się w sposób dość oryginalny, uwidoczniony na naszej rycinie. — Ponieważ dworce kolejowe są tam rzadko rozmieszczone, przeto na przestrzeni toru znajdują się wysokie słupy, zaopatrzone w rodzaj siatek na drążkach, tak umocowanych, że gdy pociąg jedzie, wagon pocztowy, mający z boku specyalny chwytnik, chwyta te siatki, do których są przymocowane worki z listami i w ten sposób worek taki dostaje się do rąk urzędnika w wagonie pocztowym, nie powodując specyalnego zatrzymania się pociągu.

W tensam sposób pocztowy wagon pozostawia worki z listami przeznaczone do takich odludnych okolic.

Listonosz szybkobiegacz w Chinach południowych.

W południowych Chinach doręczanie listów odbywa się zapomocą specyalnych szybkobiegaczy. Jak taki szybkobiegacz wygląda, to widać na naszej obok załączonej rycinie. Na pół on nagi, przepasany tylko na biodrach jakąś materyą.

Oznaką jego jest długi kij, na którego końcu znajduje się przymocowana paczka z listami. Na wyspach, znajdujących się pod panowaniem angielskiem, poczta jest najlepiej urządzoną, gdyż Anglicy wszędzie, dokąd sięga ich panowanie, wprowadzają istotnie cywilizacyę. Sąd też nawet na wyspach, które do niedawna były dzikiemi, dzisiaj poczta jest doskonale na wzór europejski urządzoną.

Są tam dobrze wyposażone w najnowsze urządzenia urzędy pocztowe, jest należycie zorganizowana służba, listonosze, wszystko. Jak wyglądają ci krajowi listonosze na wyspach dalekich, to widać na

naszej trzeciej ilustracyi. — Niezadługo zaiste, nie będzie na kuli ziemskiej ani zakątka, z którym komunikacya byłaby utrudniona. Zdziałała to najwspanialsza z instytucyi nowoczesnych — poczta.

Listonosze na angielskich wyspach australskich przed urzędem pocztowym.

Jakkolwiek bowiem rozmaite są próby przesyłania listów, w pewnych krajach nawet dość prymitywne, to jednak dzisiaj już poczta jest tak udoskonalona, że można posyłać listy wszędzie, na cały świat, dokąd tylko doszła europejska kultura.

ZALUDNIENIE ZIEMI.

Jeffersohn, znany statystyk amerykański, obliczył na podstawie dotychczasowego wzrostu ludności, stan zaludnienia w każdym kraju w obrębie lat 1914—1920. Wynik jego obliczeń jest następujący:

Ogólna liczba mieszkańców ziemi. wynosząca obecnie około 1669 i pół miliona wzrośnie w r. 1920 o 87 milionów, czyli wynosić będzie 1756 milionów.

Szczególnie silny wzrost okaże się w tych sześciu latach w Stanach Zjednoczonych, mianowicie z 98'5 na 108'4 miliona, w Niemczech z 68'1 na 73'2.

Dalej oczekiwany jest w tych sześciu latach wzrost: w Austro-Węgrzech z 50'7 na 53'1 mil., we Włoszech z 35'3 na 36'6, we Francyi z 39'7 na 40'2, na wyspach brytyjskich z 46'2 na 48'2 mil.

ZAGADKA OBRAZKOWA.

Gdzie jest właściciel tej zagrody?

Przynęta.

Fotograf: Lepiejby fotografia wypadła, gdyby pani wzięła do ręki jakiś zeszyt lub książkę.

Kucharka: O ja to już przewidziałam, dlatego też wzięłam ze sobą moją książeczkę kasy oszczędności.